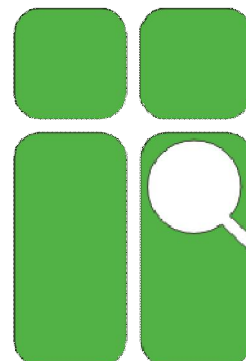

Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 25

Rakennemuutosten yhteys seurakuntien talouskehitykseen

Vesa Keso & Jarmo Vakkuri

Kirkon tutkimuskeskus, Tampere 2011

ISBN 978-951-693-313-2

ISSN 1459-2703

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	3
2. TUTKIMUSASETELMA	9
2.1. Tutkimuksen tavoite	9
2.2. Tutkimuksen aineisto ja menetelmät	11
3. SUURUUDEN EKONOMIA SEURAKUNTIEN RAKENNEMUUTOKSIA OHJAAVANA TEKIJÄNÄ.....	24
4. TALOUSKEHITYS SEURAKUNNISSA VUOSINA 1999–2009	29
5. VUOSINA 2003–2007 TOTEUTUNEIDEN SEURAKUNTALIITOSTEN YLEISTARKASTELU.....	34
6. RAKENNEMUUTOKSEN JA TALOUSKEHITYKSEN YHTEYS.....	55
6.1. Esimerkkiliitosten esittely.....	55
6.2. Seurakuntaliitos vs verrokkiseurakunnat	59
6.2.1 Rahaprosessin näkökulma	60
6.2.1.1. Talouden tasapaino	60
6.2.1.2. Rahoitusvarallisuus	71
6.2.2 Reaalitalouden näkökulma	78
6.2.2.1. Tilaisuuksiin osallistuminen	79
6.2.2.2. Vapaaehtoistyöhön osallistuminen	83
6.2.2.3. Toiminnan kattavuus	87
6.2.2.4 Henkilöstöressurssien jakautuminen	90
6.3. Liitosten erityispiirteitä	99
7. PÄÄTELMÄT	111
LÄHTEET	120

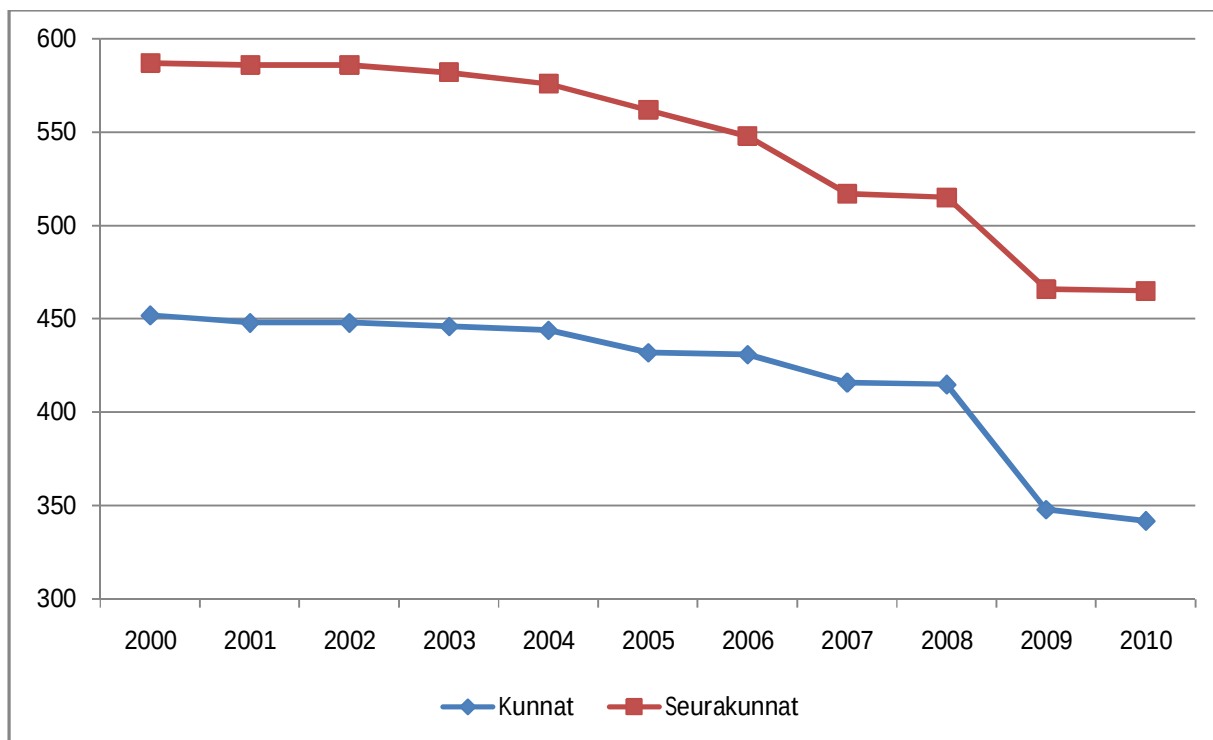
1 Johdanto

Suomen evankelis-luterilainen kirkko muodostuu itsenäisistä seurakunnista, joita oli 1.1.2010 465 kappaletta. Seurakuntien itsehallinto perustuu kirkkolain (1054/993) 7:1.1 §:ään, jonka mukaan seurakunta hoitaa itse asioitaan kirkkolain, kirkkojärjestyksen ja kirkon taloudesta erikseen annettujen säädösten mukaisesti. Seurakunnat rahoittavat toimintansa pääasiassa jäsenten maksamilla kirkollisveroilla. Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa jäsenyys seurakunnassa perustuu maantieteellisiin rajoihin, jotka noudattavat kuntajakoa (Kirkkolaki 3:3.1§). Mikäli saman kunnan alueella on useampi kuin yksi seurakunta, tulee niiden muodostaa seurakuntayhtymä. Myös eri kuntien alueilla olevat seurakunnat voivat muodostaa seurakuntayhtymän, mutta tällöin yhtymän perustaminen on vapaaehtoista. Seurakunnan alue voidaan muodostaa kappeliseurakunnaksi tai seurakuntapiiriksi (Kirkkolaki 3:4 §). Seurakuntarakenteen muuttamisesta päättää kirkkohallitus.

Seurakuntien lukumäärä on ollut laskussa koko 2000-luvun. Vuonna 2000 Suomessa oli 587 seurakuntaa, kun lukumäärä oli 465 vuonna 2010. Seurakuntien lukumäärän lasku on seurausta kahden tai useamman seurakunnan seurakuntaliitoksista ja seurakuntayhtymien purkamisista. Rakennemuutoksiin seurakuntia ovat ajaneet yhtäältä erityisesti pienten seurakuntien tiukentunut taloustilanne, ja toisaalta kuntasektorilla tapahtunut rakennemuutos. Taloudellisen tilanteen ongelmat eivät kuitenkaan koske pelkästään pieniä seurakuntia: keskimäärin alle 2 000 jäsenen seurakuntien ja 2 000–5 000 jäsenen seurakuntien talous on ollut rahatalouden näkökulmasta kohtalaisen tasapainoista vuosina 1999–2007 (Keso 2009, 55–61). Joidenkin pienten seurakuntien talous on ollut kuitenkin selkeästi alijäämäistä. Toisaalta joissakin seurakunnissa lakisääteisten tehtävien ja niin muodoin kirkon perustehtävän hoitaminen on ollut erittäin vaikeaa. Myös kirkkohallitus on kannustanut seurakuntia muodostamaan suurempia kokonaisuuksia. Perusteena suurempien talousyksiköiden synnyttämiselle on ollut oletamus lisääntyvien skaalatuottojen eduista, suuruuden ekonomiasta (Capello & Camagni 2000; Aaltonen, Kangasharju & Moisio 2009). Suurempi talousyksikkö ei kuitenkaan automaattisesti tuo taloudellisia etuja, vaan luo ainoastaan kehittämispo-

tentiaalia, joka mahdollistaa tuottavuuden ja tuloksellisuuden parantamisen. On tärkeä huomata, että hyödyntämisen onnistuneisuus on yhteydessä siihen, millaisia päätöksiä seurakunnat itse tekevät. Suuruuden ekonomia voi etujen lisäksi tuoda mukanaan myös haittoja. Näiden tasapainottaminen on seurakuntien talouden hallinnan kannalta keskeinen lähtökohta. (vrt. Vakkuri ym. 2010.)

Valtioneuvosto käynnisti keväällä 2005 Paras-hankkeen kunta- ja palvelurakenteen uudistamiseksi. Tämän mahdollistava puitelaki (169/2007) tuli voimaan helmikuussa 2007 ja on voimassa vuoden 2012 loppuun. Puitelain määrittämät instrumentit ovat kuntaliitokset, yhteistoiminnan lisääminen sekä kuntapalvelujen tuottavuuden parantaminen. Hanke kannustaa kuntia muodostamaan riittävän suuria kokonaisuuksia peruspalvelujen järjestämisessä. (Vrt. Aaltonen ym. 2009.) Tämä ja valtion myöntämät yhdistymisavustukset ovat lisänneet halukkuutta kuntaliitoksiin. Kirkkolain (1054/1993) säännöksistä johtuen kuntaliitokset ovat tuoneet mukanaan myös seurakuntaliitoksia. Nämä seurakuntaliitokset eivät ole lähteneet liikkeelle seurakuntien aloitteesta ja tarpeesta, vaan ne ovat tulleet pakollisena muutoksena kirkkolain (1054/1993) 3.3 §:n perusteella. Näissä liitosneuvotteluissa ja -sopimuksissa ei ole arvioitu liitoksen tarpeellisuutta sinällään vaan sitä, miten liitos tulisi hoitaa. Kuntasektorin rakennemuutokset ovat toisaalta nopeuttaneet seurakuntien rakennemuutosta ja toisaalta hidastaneet sitä. Seurakuntien omista tarpeista lähteviä yhteistyösuunnitelmia ei ole välttämättä toteutettu kuntasektorin epävarman tilanteen johdosta.

KUVIO 1. Seurakuntien ja kuntien lukumäärän kehittyminen 2000-luvulla.

Seurakuntien rakenteiden muutokset eivät ole Suomen kirkollisen toiminnan sisällä uusi asia. Ensimmäiset rakenneuudistukset toteutettiin jo 1100-luvulla, kun piispa Henrik jäi Suomeen ensimmäisen ristiretken jälkeen järjestelemään Suomen kirkollisia oloja. Vähitellen seurakuntia ja kappeliseurakuntia perustettiin lisää. Suuri rakennemuutos tapahtui Rothoviuksen ollessa Turun piispana 1600-luvulla. Hänen toimikaudellaan kappeleita ja saarnahuoneita perustettiin yhteensä 45, jolloin niiden lukumäärä enemmän kuin kaksinkertaistui. Itse asiassa aina 1930-luvulle asti kehittämisen suuntaus oli muodostaa suuremmista seurakunnista pienempiä itsenäisiä seurakuntia. Vuodesta 1900 vuoteen 1934 seurakuntien lukumäärä lisääntyi yhdeksälläkymmenellä. Huomattava pakon edessä tapahtunut seurakuntarakenteen muutos tapahtui kirkkolain muutoksella 1.1.1950, kun vuosien 1939–1944 sotien seurauksena osa seurakuntien alueista piti luovuttaa Neuvostoliitolle. Seurakuntien lukumäärä oli tuolloin 541. Tämän jälkeen seurakuntien lukumäärä kääntyi jälleen nousuun saavuttaen sotia edeltäneen tason, noin 600 seurakuntaa, 1960-luvun loppupuolella. Tämä taso säilyikin aina 2000-luvun alkuun asti. (Monikasvoinen kirkko 2008, 327.)

Vaikka seurakuntarakenteet ovat historian saatossa muuttuneet useaan kertaan, on 2000-luvun rakennemuutos kuitenkin erilainen. Kirkkohallituksen hallintopäällikkö Mikko Tähkäs (2007) mukaan kyseessä on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon historian nopein rakennemuutos. Rakennemuutos on ollut voimakasta erityisesti 2000-luvun alussa. Seurakuntien oma tarve muuttaa hallinnollisia rakenteita on luonnollisesti vähentynyt jonkin verran jo toteutuneiden muutosten johdosta, mutta seurakuntien tarpeista lähtevien rakennemuutosten voidaan silti odottaa jatkuvan vielä tulevaisuudessa. Monet kuntatalouteen ja poliittiseen prosessiin liittyvät tekijät antavat syyn olettaa, että kuntasektorin rakennemuutokset jatkuvat toki ainakin Paras-hankkeen loppumiseen eli vuoden 2012 loppuun saakka, mutta myös sen jälkeen. Seurakunnilla tulee siis lähivuosina olemaan edessään useita liitoksia sekä laaja kirjo liitosten mukanaan tuomia mahdollisuuksia.

Seurakuntarakennetyöryhmän mietinnön (Muuttuvien yhteisöjen kirkko, 2007) mukaan rakennemuutosten ydinkysymys on, miten seurakunta tukee toimillaan yksittäisen seurakuntalaisen kristillistä uskoa ja elämää. Hallinto tulee järjestää siten, että seurakunnalla on edellytykset ydintehtävän toteuttamiselle. Mietinnön mukaan kirkon kannalta on tärkeää, että seurakunnat muodostavat riittävän suuria ja itsekannattavia talousyksiköitä tai yhteistoiminta-alueita. Lähtökohtana on riittävän suuri talousyksikkö, jossa saavutetaan suuruuden ekonomian mahdollistamat hyödyt, mutta samalla mahdollistetaan ydintehtävän toteuttaminen riittävän pienissä toiminnallisissa yksiköissä. Kaikkiaan mietintö asettaa seurakuntien rakenneuudistukselle kolme keskeistä tavoitetta:

- kirkon jäsenyyden vahvistaminen
- seurakuntayhteisöjen toiminnan tukeminen
- seurakuntien itsekannattavuuden kehittäminen

Tämä tutkimus lähestyy seurakuntien rakennemuutoksia instrumenttina hallita seurakuntien talouden ongelmia. ”Taloudella” viitataan tässä yhteydessä yleisesti seurakuntien kykyyn ylläpitää toiminnan tulojen ja menojen tasapainoa, varmistaa tulorahoituksen riittävyys perustehtävän toteuttamisessa sekä edistää palvelutuotantonsa tuloksellisuutta. Toisaalta rakennemuutosten seurauksena aiheutuu uudenlaisia ongelmia ja haasteita seurakuntayh-

teisöjen toiminnalle. Voidaan myös kysyä, mitä vaikutuksia rakennemuutoksilla on kirkon palvelujen organisointiin ja järjestämiseen sekä lopulta seurakuntalaisen identiteettiin osana kirkkoa. Taloudella ei siis tässä mielessä tarkoiteta pelkästään rahaprosessin taloutta, vaan myös tapaa järjestää ja organisoida kirkon perustehtävää myötäilevää palvelutuotantoa. Tutkimuksessa yhteyttä analysoidaan sekä tilinpäätös- että reaali-prosessin indikaattoreiden avulla.

Tutkimusraportti julkaistaan osana kolmivuotista (2009–2011) *Uudistuvat seurakunnat* - tutkimushanketta. Hankkeen tehtävänä on tuottaa järjestelmällistä ja vertailukelpoista tietoa seurakuntien rakenneuudistusten muutosprosesseista ja muutoksen vaikutuksista. Hankkeen osatutkimukset toteutetaan yhteistyössä eri yliopistojen, diakonia-ammattikorkeakoulujen ja Suomen Kuntaliiton kanssa (Palmu 2010). Hankkeesta vastaa Kirkon tutkimuskeskus.

Tästä tutkimuksesta vastaa Kirkon tutkimuskeskus yhteistyössä Tampereen yliopiston Johtamiskorkeakoulun kanssa. Tutkijana on ollut Vesa Keso ja tutkimuksen johtajana kunnallistalouden professori Jarmo Vakkuri. Lisäksi tutkimustyöskentelyyn on osallistunut ohjausryhmä, johon on kuulunut edellä mainittujen lisäksi Kirkon tutkimuskeskuksesta johtaja Kimmo Kääriäinen (nykyisin kirkkoneuvos, Kirkkohallitus) ja tutkija Harri Palmu (nykyisin Kirkon tutkimuskeskuksen vt. johtaja) sekä kirkkohallituksen projektipäällikkö Erkki Saarinen.

Tutkimusraportti etenee siten, että johdantoluvun jälkeen esitellään tutkimusasetelma sekä tutkimuksen tavoite, aineisto ja menetelmät. Raportin kolmannessa luvussa käsitellään suuruuden ekonomiaa tämän tutkimuksen teoreettisena perustana. Neljäs luku käsittelee rahatalouden kehitystä kaikissa seurakunnissa vuosina 1999–2009. Viidennessä luvussa tutkimuksen empiirinen kohde tarkentuu vuosien 2005–2007 seurakuntaliitoksiin, joiden vaikutuksia talouskehitykseen tarkastellaan rahatalouden näkökulmasta vertaamalla tilannetta ennen ja jälkeen liitoksen. Kuudennessa luvussa tutkimuksen empiirinen kohde tarkentuu edelleen. Tässä luvussa tarkastellaan viittä esimerkkiliitosta sekä raha- että reaali-talouden

näkökulmista vertaamalla näiden kehitystä ennen ja jälkeen liitoksen verrokkiseurakuntien kehitykseen. Seitsemännessä luvussa esitellään tämän tutkimuksen päätelmät.

2 Tutkimusasetelma

Seurakuntien tilanne on tutkimuksellisesti äärimmäisen mielenkiintoinen¹. Seurakuntien lukumäärä on vähentynyt viime vuosina ja vähenemisen voidaan odottaa jatkuvan. Osa suuresta rakennemuutoksesta on siis takana, mutta osa varmastikin vielä edessä. Rakennemuutokset, joissa pyritään suurempaan talousyksikköön, tarjoaa mahdollisuuden saavuttaa suurtuotannon hyötyjä. Se miten suuruuden ekonomian aiheuttamia hyötyjä kyetään seurakunnissa tasapainottamaan mittakaavahaittojen kanssa ja erityisesti, miten seurakunnat kykenevät johtamaan rakennemuutoksia ja muutosprosesseja, luovat edellytykset sille, parantavatko seurakuntien liitokset palvelutoiminnan tuottavuutta ja tuloksellisuutta.

2.1 Tutkimuksen tavoite

Tämän tutkimuksen yleinen tavoite on luoda käsitys seurakuntien liitoksista erityisesti niiden aiheuttamien taloudellisten vaikutusten kannalta. Ennen liitosten tarkastelua, muodostetaan kokonaiskäsitys evankelis-luterilaisten seurakuntien talouskehityksestä vuosina 1999–2009. Liitosten aiheuttamia taloudellisia vaikutuksia tarkastellaan tutkimushankkeessa kahdesta näkökulmasta. Ensiksi, rahaprosessin vaikutuksia tarkastellaan seurakuntien tilinpäätösten perusteella rakennettujen tunnuslukujen valossa. Tämä näkökulma painottaa liitosten yhteyttä seurakuntien tulorahoituksen riittävyyteen ja tulo- ja menotalouden pitkän aikavälin tasapainoon. Toiseksi, reaali prosessin vaikutuksia tarkastellaan seurakuntien palvelutoiminnan tuloksellisuutena analysoimalla vaikutuksia palvelutuotannon taloudellisuuteen, tuottavuuteen ja seurakuntalaisen saaman palvelun vaikuttavuuteen. Näkökulma on oleellinen, koska toisin kuin liikeyritysten taloudessa, jossa reaali prosessin voidaan katsoa

¹ Tässä tutkimuksessa käytetään termiä seurakunta tarkoittamaan myös seurakuntataloutta. Liitosseurakunnalla tarkoitetaan seurakuntaliitokseen osallistuvaa seurakuntaa ennen liitosta. Virtuaaliseurakunnalla tarkoitetaan itsenäisistä seurakunnista laskennallisesti muodostettua yhtä seurakuntaa. Verrokkiseurakunnalla tarkoitetaan liitosseurakuntien tapaisista seurakunnista muodostettua laskennallista yhtä seurakuntaa tai yhdessä tapauksessa liitosseurakunnan tapaista seurakuntaa.

olevan rahaproessin peilikuva, seurakuntien kohdalla näin ei ole (Vakkuri ym. 2010; Hallipelto & Kataja 1980). Teoreettisessa merkityksessä seurakunnat ovat toimeksiantotalouksia, joissa tilinpäätöksen tasapainon (yli- tai alijäämän) perusteella ei voida päätellä reaali-prosessin onnistuneisuutta. Tämä johtuu ennen muuta siitä, että seurakuntien tulonmuodostus ei liity markkinoilla tarjottavien suoritteiden ja tuotteiden myymiseen. Kuten liikeyrityksissä, seurakunnissa tulot eivät näin ollen heijasta asiakkaiden ja seurakuntalaisten välitömiä preferenssejä, eikä tulojen ja menojen suhde välittömästi seurakuntien palveluprosessien tehokkuutta (Lapsley & Mitchell 1996). Tässä mielessä tarkka näkemys seurakuntien taloudesta ja toimintojen organisoinnin järkevyydestä edellyttää tietoa palvelujen järjestämisen kustannustehokkuudesta ja seurakuntalaisille tarjottavan palvelun vaikuttavuudesta.

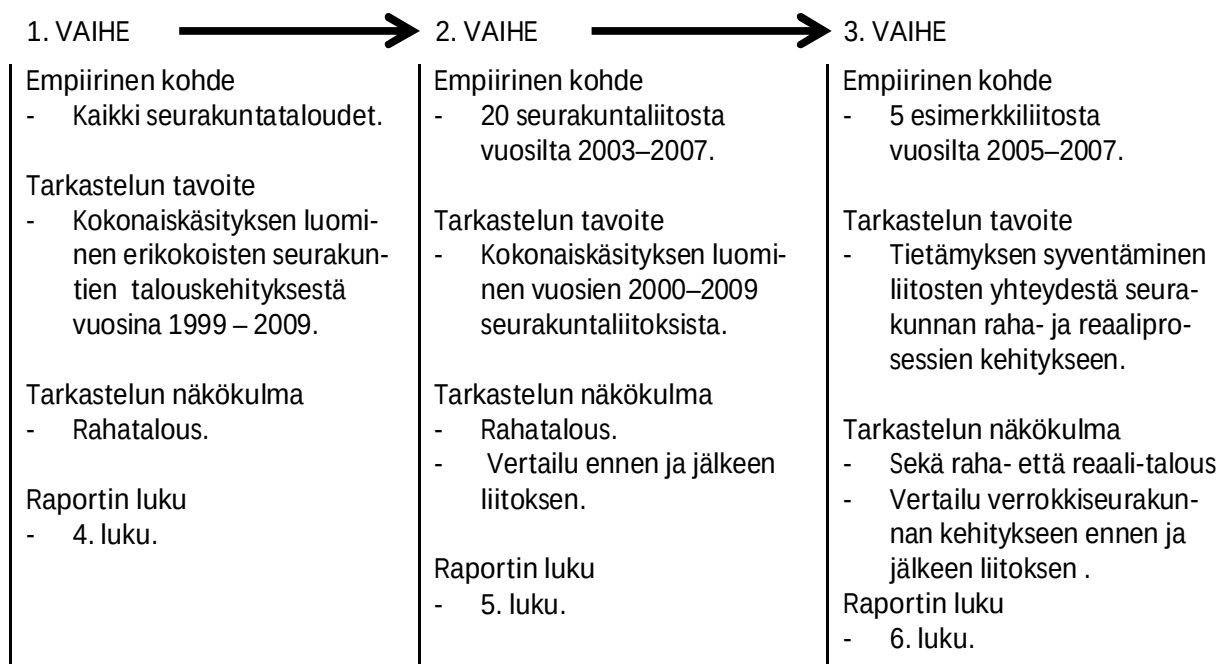
Tutkimushankkeen keskeinen kysymys on se, *ovatko seurakuntien muutosprosessit seurakuntien organisaatiotalouden sekä seurakuntalaisen kannalta perusteltuja ja oikean suuntaisia? Tutkimus tarkastelee toteutuneita seurakuntaliitoksia identifioimalla tekijöitä, jotka voisivat selittää – ensi vaiheessa ainakin suuntaa-antavasti - onnistuneita ja epäonnistuneita seurakuntaliitoksia.* Seurakunnan onnistunut rakennemuutos ymmärretään tutkimuksessa liitokseksi, jossa on onnistuttu hyödyntämään suuruuden ekonomian mahdollistamat edut, mutta kyetty välttämään suuremman koon aiheuttamat haitat.

Tutkimus asemoituu taloustieteen, erityisesti kunnallistalouden, ja hallintotieteen rajapintaan. Tämä heijastuu tavassa tarkastella seurakuntaa organisaationa, jonka voimavarat ovat niukat suhteessa toiminnalle asetettuihin odotuksiin ja vaateisiin. Seurakunta kerää toimintaansa varten rahoitusta, ja tämän rahoituksen turvin järjestää palveluja seurakuntalaisilleen mahdollisimman kattavasti, laadukkaasti ja vaikuttavasti. Seurakuntien rakennemuutokset ovat eräs keino pyrkiä hallitsemaan pitkän aikavälin kehitystä, jossa samalla tavoin kuin muut organisaatiot, esimerkiksi yritykset, kunnat ja valtionhallinnon organisaatiot, myös seurakunnat joutuvat toimimaan muuttuvan palvelutehtävän ja rajallisten resurssien välisessä jännitteessä. Rakennemuutoksen luonne on tässä prosessissa välineellinen, minkä vuoksi on tarpeellista analysoida, toimivatko liitokset oikeansuuntaisena instrumenttina seurakuntien talouskehityksen pitkän aikavälin hallinnassa. Tämä raportti tarjoaa ensi vaiheen nä-

kemyksen siitä, miten seurakuntaliitokset ovat taloudellisessa merkityksessä onnistuneet. Tämä näkökulma on myös tutkimushankkeen tärkeä rajausta, eli raportti ei tarkastele liitosten vaikutuksia esimerkiksi teologisiin, kirkon oppien ja toimivallan, jumalanpalveluselämän tai kirkkoon liittymisen tai eroamisen kysymyksiin. Ajallisesti tutkimus rajoittuu vuosiin 1999–2009, eli niihin vuosiin, joilta on saatavilla nykymuotoisen kirjanpito- ja tilinpäätös-käytännön mukaisia tietoja.

2.2 Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen empiirinen analyysi toteutetaan kolmivaiheisena seuraavan asetelman mukaisesti.

KUVIO 2. Tutkimusasetelma.

Tutkimuksen ensimmäinen vaihe

Tutkimuksen ensimmäistä vaihetta käsitellään luvussa 4. Tässä vaiheessa luodaan kokonaiskäsitys kaikkien evankelis-luterilaisten seurakuntien rahatalouden kehitykseen vuosina 1999–2009. Tätä tarkastelua varten seurakunnat jaetaan viiteen jäsenmääränsä mukaiseen

ryhmään ja jokaisen ryhmän seurakuntien tilinpäätöksistä lasketaan neljä tunnuslukua. Kunkin ryhmän tunnusluvun kehitystä tarkastellaan ajanjakson kumulatiivisella luvulla tai alku- ja loppuvuoden tunnuslukujen erotuksella. Tämän avulla pyritään luomaan käsitys paitsi koko kirkon talouden kehityksestä vuosina 1999–2009 myös siitä, kuinka kehitys kohtaa jäsenmäärältään erikokoiset seurakunnat. Vertailemisen helpottamiseksi tunnusluvut on muutettu muotoon €/jäsen.

Tutkimuksen toinen vaihe

Tutkimuksen toisen vaiheen tavoite on luoda kokonaiskäsitys vuosina 2000–2009 toteutetuista seurakuntaliitoksista. Tämä toteutetaan vertaamalla liitoksissa mukana olleiden seurakuntien rahatalouden kehitystä ennen ja jälkeen liitoksen. Tutkimuksen toisen vaiheen tietoa käytetään hyväksi, kun valitaan esimerkkiseurakunnat tutkimuksen kolmanteen vaiheeseen. Tätä vaihetta käsitellään luvussa 5.

Toisen vaiheen alussa kartoitetaan kaikki vuosina 2000–2009 tapahtuneet seurakuntien rakennemuutokset. Tämän alustavan kartoituksen perusteella suoritetaan rajausta, jonka perusteella valitaan tutkimuksen toisessa vaiheessa analysoitavat rakennemuutokset. Alustavassa kartoituksessa on mukana 54 kahden seurakunnan välistä liitosta, 20 useamman kuin kahden seurakunnan välistä liitosta, 5 seurakuntayhtymän perustamista ja 23 seurakuntayhtymän purkamista. Yhteensä rakennemuutoksia on 102, jotka luonnollisesti koskettivat tätä useampia yksittäisiä seurakuntia.

TAULUKKO 1. Vuosina 2000–2010 toteutetut seurakuntien rakennemuutokset.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Yht.
Kahden srk:n liitos	1	1	0	1	2	7	6	16	2	16	2	54
Useamman srk:n liitos	0	0	0	0	1	3	2	2	0	11	1	20
Srky:n perustamiset	0	2	0	0	0	0	0	0	0	3	0	5
Srky:n purkamiset	0	0	0	2	2	3	1	8	0	7	0	23
Yhteensä	1	3	0	3	5	13	9	26	2	37	3	102

Tämän peruskartoituksen jälkeen vaiheen 2 tutkimusmateriaalia rajataan siten, että aineistosta jätetään pois alle 500 jäsenen seurakuntien liitokset niiden kokonaisuuden kannalta vähäisen merkityksen johdosta sekä vuosina 2000–2001 ja 2008–2010 toteutetut rakennemuutokset sen johdosta että niistä on liian rajallisesti tietoa joko ennen liitosta tai liitoksen jälkeen. Lisäksi aineiston ulkopuolelle rajataan ne liitokset, joissa on tapahtunut useampi kuin yksi liitos tarkasteluajanjakson sisällä, koska yksittäisen liitoksen vaikutusta olisi tällöin vaikea arvioida. Myös seurakuntayhtymien purkamiset ja perustamiset rajattiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Näiden rajausten jälkeen tutkimuksen toisen vaiheen aineistoksi muodostui 20 vuosina 2003–2007 toteutettua seurakuntaliitosta. Näistä liitoksista 17 on kahden seurakunnan välisiä liitoksia ja 3 useamman kuin kahden seurakunnan välisiä liitoksia. Yhteensä seurakuntatalouksia on mukana 43. Koska suurin osa rakennemuutoksista kohdistuu pieniin seurakuntiin, myös aineisto painottuu enemmän pieniin kuin suuriin seurakuntiin.

TAULUKKO 2. *Tutkimuksen toisen vaiheen seurakuntien lukumäärä kokoluokittain ennen liitosta.*

Jäsenmäärä	alle 2 000	2 000– 5 000	5 001– 10 000	10 001– 30 000	30 001– 100 000	yli 100 000	Yhteensä
Seurakuntia	15	14	5	6	2	1	43

TAULUKKO 3. *Tutkimuksen toisen vaiheen seurakuntien lukumäärä kokoluokittain liitoksen jälkeen.*

Jäsenmäärä	alle 2 000	2 000– 5 000	5 001– 10 000	10 001– 30 000	30 001– 100 000	yli 100 000	Yhteensä
Seurakuntia	0	3	6	6	4	1	20

Tutkimuksen toisen vaiheen analysointi suoritetaan yksinomaan seurakuntien rahatalouden näkökulmasta. Analysoinnissa käytetään seurakuntien tilinpäätöstietoja vuosilta 1999–2009, joista on muodostettu neljä tunnuslukua. Näistä kaksi kuvaa talouden tasapainon ja kaksi rahoitusvarallisuuden kehittymistä. Tunnusluvut on muutettu muotoon euroa/jäsen. Näin tunnusluvuista on saatu keskenään vertailukelpoisia.

TAULUKKO 4. Tutkimuksen toisessa vaiheessa käytetyt indikaattorit.

1. Talouden tasapaino 1.1. Tuloslaskelman osoittama tilikauden yli- tai alijäämä, €/jäsen1.2. Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus, €/jäsen2. Rahoitusvarallisuus 2.1. Lainakanta, €/jäsen2.2. Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset, €/jäsen

Vuoden 1999 laskentatoimen uudistuksen jälkeen seurakuntien talouden tasapainoa on mitattu tuloslaskelman yli- tai alijäämän avulla. Tuloslaskelman osoittaman tilikauden yli- tai alijäämän käyttämisestä talouden tasapainon mittarina tuli lakisääteistä vuonna 2001, kun kirkkojärjestyksen (1055/1993) 15 luvun 1 §:ään lisättiin säännös alijäämän kattamisvelvollisuudesta.

Tuloslaskelman käyttäminen talouden tasapainon mittarina voidaan kuitenkin kyseenalaistaa (Sinervo 2009, 158–166). Nykyisen kirjanpitokäytännön mukaan talous on tasapainossa jos vuosikatteella voidaan kattaa pysyvistä vastaavista lasketut poistot. Mikäli vuosikate on suurempi kuin poistot, on tuloksena ylijäämää ja vastaavasti mikäli vuosikate on pienempi kuin poistot on tuloksena alijäämää. Ongelmalliseksi asian tekee se, että poistot eivät todellisuudessa vastaa nettoinvestointeja². Mikäli tuloslaskelman vuosikate on yhtä suuri kuin poistot, on talous tuloslaskelman mukaan tasapainossa. Käytännössä poistot ovat lähes poikkeuksetta jopa selvästi nettoinvestointeja pienemmät. Tämä nettoinvestointien ja poistojen erotus seurakunnan tulee rahoittaa lainalla tai omaisuutta myymällä. Koska vuosikate on rahaa, joka seurakunnalla on käytettävissä investointeihin, tulee vuosikatteen pitkällä aikavälillä olla tasapainossa nettoinvestointien kanssa. Täten on perusteltua mitata talouden tasapainoa vuosikatteen ja nettoinvestointien erotuksen avulla. Mitä pidempi tarkasteluajanjakso, sitä oikeamman kuvan tämä tunnusluku antaa talouden tasapainosta. Tämän tutki-

² Nettoinvestoinnit = investointien omarahoitusosuus–pysyvien vastaavien myyntitulot.

muksen tarkasteluajanjakso on 1999–2009 eli alkaa siitä kun seurakunnissa siirryttiin hallinnollisesta kirjanpidosta liikekirjanpitoon.

Rahoitusvarallisuutta mitataan tässä tutkimuksessa lainakannan ja rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset tunnuslukujen avulla. Lainakanta on laskettu taseen eristä vähentämällä vieraasta pääomasta saadut ennakot, ostovelat, siirtovelat ja muut velat. Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset, on nimikkeensä mukainen taseen vastaavaa – puolen erä.

Jokaisesta seurakuntaliitoksesta laadittiin vuosien 1999–2009 tunnusluvuista seuraavat kuviot analysoinnin avuksi:

- Liitosseurakunta A ennen liitosta ja uusi seurakunta liitoksen jälkeen
- Liitosseurakunta B ennen liitosta ja uusi seurakunta liitoksen jälkeen
- Uusi seurakunta liitoksen jälkeen
- Liitosseurakunnat yhteenlaskettuina ennen liitosta ja uusi seurakunta liitoksen jälkeen

Tutkimuksen kolmas vaihe

Tutkimuksen kolmannen vaiheen tavoite on syventää tietämystä liitoksista vertaamalla viiden esimerkkiseurakunnan ja verrokkiseurakunnan kehitystä ennen ja jälkeen liitoksen. Tässä vaiheessa on rahatalouden lisäksi analysoitu myös reaalityaloudessa tapahtuneita muutoksia ja niiden mahdollista yhteyttä liitoksen aiheuttamiin muutoksiin seurakunnan toiminnassa ja palveluissa. Voihan esimerkiksi olla niin, että liitos on vähentänyt tilinpäättöksen epätasapainon ongelmaa, mutta seurakuntalaisen saaman palvelun kattavuuden ja vaikuttavuuden kustannuksella. Tutkimuksen kolmatta vaihetta on käsitelty tämän tutkimuksen luvussa 6.

Kolmannen vaiheen analysointi tehdään valitsemalla esimerkkiseurakuntien rinnalle verrokkiseurakuntia eli mahdollisimman samanlaisia seurakuntia, joissa ei ole tapahtunut rakennemuutosta. Tämän asetelman avulla pyritään näkemään, mikä olisi voinut olla kehityssuunta ilman rakennemuutosta.

Esimerkkiseurakuntien valinta

Esimerkkiseurakunnat on valittu tutkimuksen toisen vaiheen seurakunnista. Esimerkkiseurakunniksi valittiin toisen vaiheen perusteella:

- Rahatalouden näkökulmasta onnistuneita liitoksia ja rutiiniliitoksia
- Pakkoliitoksia ja vapaaehtoisia liitoksia
- Suuria ja pieniä seurakuntia
- Seurakuntia, jotka sijaitsevat maantieteellisesti kattavasti

Tilipääöslukujen kehityksen perusteella tehdyssä arvioinnissa huomioitiin ainoastaan vuosien 1999–2009 tiedot. Esimerkiksi ennen vuotta 1999 tehtyjä suuria investointeja ei huomioitu eikä myöskään tarkasteluajanjakson aikana tekemättä jätettyjä investointeja. Nämä luonnollisesti vaikuttavat joskus suurestikin rahatalouden tasapainoon, mutta tämän tutkimuksen rajoissa niitä ei voitu kattavasti selvittää. Talouden tasapainon ja kehityssuunnan arvioiminen ei ole yksiselitteistä ja yksittäisen tunnusluvun tarkastelu voi johtaa väärin päätelmiin. Tämän johdosta liitoksen onnistumista on arvioitu tutkijalle tunnuslukujen kehityksestä muodostuneen kokonaiskäsityksen mukaan. Jokaisesta liitoksesta on tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa laadittu sanallinen yhteenveto. Tämän yhteenvedon perusteella liitoksia on arvioitu 5-portaisella asteikolla.

Suurin osa liitoksista on perustunut kuntajaon muutokseen. Kahdestakymmenestä liitoksesta kolme oli puhtaasti seurakunnan omasta aloitteesta tapahtunutta liitosta. Lisäksi yhdessä kolmen seurakunnan liitoksessa oli mukana sekä kuntajakoon perustuva liitos että vapaaehtoinen liitos.

Kuten edellä olleesta taulukosta 2 ilmenee, ovat seurakuntaliitokset koskettaneet suurelta osin pieniä seurakuntia. Koska tulevaisuudessa on mahdollisesti toteutumassa aikaisempaa enemmän suuria seurakuntia koskevia liitoksia, haluttiin tutkimuksen toiseen vaiheeseen ottaa mukaan myös suuri seurakunta.

Rahaproessin osoittama vauraus ei ole jakaantunut tasaisesti Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien välillä. Vauraus on pääasiassa keskittynyt suurimpiin asutuskeskuksiin ja talouden tasapainossa heikommin menestyneet seurakunnat ovat usein pieniä ja etäällä suurista kaupunkikeskuksista (vrt. Vakkuri ym. 2010). Useilla reaali-proessin mittareilla mitattuna pienet seurakunnat ovat sen sijaan vahvempia kuin suuret. Pienissä seurakunnissa seurakunnan toimintaan perinteisesti osallistutaan enemmän kuin suurissa.

Näiden periaatteiden perusteella on valittu viisi seurakuntaliitosta kolmannen vaiheen kohdennettuun tarkasteluun.

TAULUKKO 5. *Vaiheen 3 esimerkiliitokset ja niiden valinnan perusteluja.*

Seurakuntaliitos (jäsenmäärät)	Perustelu
Kuopion seurakuntayhtymä ja Vehmersalmen seurakunta (74 811+1 834=76 645)	Tutkimuksen 3. vaiheen suuren seurakuntatalouden liitos. Vehmersalmi liittyi Kuopion yhtymään omana seurakuntana, jolloin toimintatilaston tietoja on saatavilla sekä ennen että jälkeen liitoksen. Liitoshetki keskellä tarkasteluajanjaksoa on analysoinnin kannalta hyvä.
Mynämäen ja Mietoisten seurakunnat (5 781+1 557=7 338)	Rahatalouden näkökulmasta onnistunut liitos joka on tehty kuntaliitoksen johdosta. Sijainti Turun talousalueella. Suuremman ja pienemmän liitos.
Pöytyän ja Karinaisten seurakunnat (3 389+2 360=5 749)	Rahatalouden näkökulmasta ei onnistunut liitos, joka on tehty kuntaliitoksen johdosta. Kahden samankokoisen liitos.
Parikkalan, Saaren ja Uukuniemen seurakunnat (4 001+1 313+469=5 793)	Rahatalouden näkökulmasta ei onnistunut liitos, joka on tehty kuntaliitoksen johdosta. Suuremman ja pienempien liitos.
Viihlän ja Miehikkälän seurakunnat (3 221+2 148=5 369)	Rahatalouden näkökulmasta onnistunut liitos, joka on toteutettu seurakuntien omasta aloitteesta. Kahden samankokoisen liitos.

Verrokkiseurakuntien valinta

Tämän tutkimuksen toinen vaihe toteutetaan asetelmasta, jossa verrataan liitosseurakuntia verrokkiseurakuntiin. Liitosseurakunnista on muodostettu liitosta edeltäneeltä ajalta ns. virtuaaliseurakuntia eli seurakuntien tilastotiedoista on laskemalla muodostettu yksi liitoksen mukainen talousyksikkö. Liitoksen jälkeen liitosseurakunnat ovat luonnollisesti yksi

talousyksikkö. Verrokkiseurakunnat ovat mahdollisimman paljon liitosseurakuntien kaltaisia ja niistä on myös muodostettu ns. virtuaaliseurakunta, eli seurakunnista on muodostettu yksi laskennallinen talousyksikkö. Tämän vertailuasetelman avulla analysoidaan sitä, mikä olisi voinut olla talouden kehitys liitosseurakunnissa ilman seurakuntaliitosta. Luettavuuden helpottamiseksi, käytetään liitosseurakuntien muodostamasta virtuaaliseurakunnasta jo liitosta edeltäneeltä ajalta tulevan liitosseurakunnan nimeä.

Vertailu suoritetaan erilaisten tunnuslukujen avulla sekä rahaprosessin että reaaliprosessin näkökulmista. Jokaisesta indikaattorista on rakennettu kuvio, jossa on kuvattu tunnusluvun suuruus ennen ja jälkeen liitoksen sekä liitosseurakunnassa että verrokkiseurakunnassa. Tunnusluvun suuruus ennen liitosta on saatu laskemalla seurakuntaliitosta edeltäneiden vuosien tunnuslukujen keskiarvo ja vastaavasti suuruus liitoksen jälkeen on saatu laskemalla seurakuntaliitosta seuranneiden vuosien tunnuslukujen keskiarvo. Esimerkiksi jos seurakuntaliitos on toteutettu vuonna 2005, on ylijäämä ennen liitosta vuosien 1999–2004 ylijäämien keskiarvo ja ylijäämä liitoksen jälkeen on vuosien 2005–2009 ylijäämien keskiarvo. Näiden keskiarvojen erotus on liitosajankohdan muutos. Nämä ennen ja jälkeen keskiarvot on laskettu sekä liitosseurakunnasta että verrokkiseurakunnasta. Liitos- ja verrokkiseurakunnan muutoksia vertaamalla on voitu päätellä, minkälaista liitosseurakunnan kehitys olisi voinut olla jos liitosta ei olisi toteutettu.

Liitosseurakunnista on käytetty tulevan seurakunnan nimeä jo liitosta edeltäneeltä ajalta. Esimerkiksi kun tässä luvussa puhutaan Pöytyän seurakunnasta ja sen tunnusluvuista vuosilta 1999–2004 tarkoitetaan Pöytyän ja Karinaisten yhteenlaskettuja tietoja. Verrokkiseurakunnista käytetään pääsääntöisesti nimitystä verrokkiseurakunta. Nimitys verrokkiseurakunta käsittää kaikkien kyseisen liitoksen verrokkiseurakuntien yhteenlasketut tiedot.

Liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien tunnuslukujen rinnalle on otettu myös keskimääräistä kehitystä kuvaavia tunnuslukuja. Rahaprosessin osalta on käytetty jäsenmäärän mukaan saman kokoluokan seurakuntien keskiarvoa ja reaaliprosessin osalta kaikkien evankelis-luterilaisten seurakuntien keskiarvoa.

Verrokkiseurakuntien valinnassa on perusteina käytetty jäsenmäärää, maantieteellistä sijaintia, etäisyyttä suurimpiin kaupunkeihin sekä elinkeinorakennetta, ikärakennetta ja kuntaryhmitystä. Lisäksi on haastateltu alueen toimijoita.

TAULUKKO 6. Liitos- ja verrokkiseurakunnat jäsenmäärineen liitoshetkellä.

Liitosseurakunta	Jäseniä	Verrokkiseurakunta	Jäseniä
Parikkala	4 011	Punkaharju	3 700
Saari	1 313	Kesälahti	2 353
Uukuniemi	469	Suomenniemi	765
Yhteensä	5 793		6 818
Virolahti	3 221	Lemi	2 759
Miehikkälä	2 148	Ruotsinpyhtää	2 736
Yhteensä	5 369		5 495
Pöytyä	3 389	Aura	3 304
Karinainen	2 360	Marttila	1 955
Yhteensä	5 749		5 259
Mynämäki	5 781	Nousiainen	5 781
Mietoinen	1 557	Vehmaa	2 273
Yhteensä	7 338		8 054
Vehmersalmi	1 834	Karttula	2 845

Kuopion seurakuntayhtymälle ei tässä tutkimuksessa valittu verrokkia. Tämä johtuu siitä, että kun liitosseurakuntien kokoero on hyvin suuri, ei muutos näy suuren seurakunnan tunnusluvuissa. Vehmersalmen seurakunnan verrokkiseurakunnaksi valittiin Karttulan seurakunta. Alueen selkeä kaupunkikeskus on Kuopio. Vehmersalmi sijaitsee valtateistä syrjässä noin 49 km Kuopiosta itään. Karttula on 2 845 jäsenen seurakunta, joka sijaitsee samoin valtateistä syrjässä noin 45 km Kuopiosta länteen. Vehmersalmen jäsenmäärä oli liitoshetkellä 1 834.

Parikkalan ja Saaren seurakuntien verrokkit ovat saman alueen samankokoisia seurakuntia. Alueen suurin seurakunta on 23 097 jäsenen Savonlinna, jonne on matkaa Parikkalasta 60 km ja Punkaharjulta 35 km. Kesälahti on Uukuniemen pohjoispuoleinen naapuriseurakunta. Suomenniemi valikoitui ainoana vuoteen 2009 itsenäisenä säilyneenä saman kokoluokan seurakuntana. Suomenniemen seurakunta oli vuonna 2009 jäsenmäärältään Suomen pienin seurakunta. Suomenniemen sijainti on maantieteellisesti kauempana Uukuniemestä kuin muiden verrokkiseurakuntien mutta sijainti kohtalaisen kaukana suurista kaupungeista vastaa Uukuniemeä. Näiden liitosseurakuntien potentiaalisten verrokkien määrää rajasi se, että seurakunnat rajautuivat idässä valtakunnanrajaan.

Virolahden ja Miehikkälän seurakuntaliitos oli kahden samankokoisen seurakunnan liitos. Liitosseurakuntien valinnassa itärajan läheisyys poisti yhden ilmansuunnan ja Suomenlahti toisen. Verrokkit eivät ole liitosseurakuntien rajanaapureita, mutta ovat saman kokoluokan seurakuntia ja kuntaryhmykseltään maaseutumaisia kuntia.

Pöytyän ja Karinaisten seurakuntaliitoksen verrokkiseurakuntien valinnassa on vaikuttanut etäisyys Turun kaupunkiin, joka on kiistatta Varsinais-Suomen suurin kaupunkikeskus. Pöytyältä on Turkuun 39 km ja verrokkiseurakunnasta Aurasta 31 km. Karinaisista Turkuun on 43 km ja Marttilasta 40 km. Yläneen seurakunta liitettiin 1.1.2009 Pöytyän seurakuntaan. Tätä liitosta ei tutkittu, mutta on luonnollisesti vaikuttanut Pöytyän seurakunnan tilastotietoihin vuodelta 2009.

Mynämäen ja Mietoisten verrokkiseurakuntien valinnan pääkriteeri oli Pöytyän ja Karinaisten tavoin seurakunnan jäsenmäärä ja etäisyys Turkuun. Mynämäeltä on Turkuun 32 km ja Nousiaisista 22 km. Mietoista on Turkuun 31 km ja Vehmaalta 44 km.

Tuloksellisuusindikaattorit tutkimuksen kolmannessa vaiheessa

Tutkimuksen kolmannessa vaiheessa käytetään sekä raha- että reaali-prosessin indikaattoreita. Rahaproessin indikaattorit ovat vastaavat kuin tutkimuksen toisessa vaiheessa. Näiden indikaattoreiden valintaa on käsitelty taulukon 4 yhteydessä.

TAULUKKO 7. Tutkimuksen 3. vaiheessa käytetyt rahaprosessin indikaattorit.

1. Talouden tasapaino
 - 1.1. Tuloslaskelman osoittama tilikauden yli- tai alijäämä, €/jäsen
 - 1.2. Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus, €/jäsen
2. Rahoitusvarallisuus
 - 2.1. Lainakanta, €/jäsen
 - 2.2. Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset, €/jäsen

Reaaliprosessin indikaattorit on ryhmitelty luonteensa mukaan neljään ryhmään, joissa jokaisessa on 2–5 indikaattoria. Seuraavassa on esitelty reaaliprosessin indikaattoriryhmät, indikaattorit sekä tämän jälkeen näiden valinnan perusteluja.

TAULUKKO 8. Tutkimuksen 3. vaiheessa käytetyt reaalitalouden indikaattoriryhmät ja indikaattorit.

1. Tilaisuuksiin osallistumien
 - 1.1. Jumalanpalveluksiin osallistuminen, henkilöä/viikko keskipäivästä
 - 1.2. Musiikkitilaisuuksiin osallistuminen, % jäsenmäärästä
 - 1.3. Musiikkitilaisuuksien määrä, tilaisuudet/1 000 jäsentä
2. Vapaaehtoistyöhön osallistuminen
 - 2.1. Diakoniatyön vapaaehtoisten määrä, lukumäärä/1 000 jäsentä
 - 2.2. Yhteisvastuukeräyksen tuotto, €/jäsen
3. Toiminnan kattavuus
 - 3.1. Lapsityön ryhmiin osallistuneita, % 3–14 vuotiaista
 - 3.2. Diakoniatyön asiakkaiden määrä, % keskipäivästä
4. Henkilöstöresurssien jakautuminen
 - 4.1. Seurakuntatyö, vuosityövoima/1 000 jäsentä
 - 4.2. Hallinto, vuosityövoima/1 000 jäsentä
 - 4.3. Hautausmaatyö, vuosityövoima/1 000 jäsentä
 - 4.4. Kiinteistö- ja kirkonpalvelutyö, vuosityövoima/1 000 jäsentä
 - 4.5. Vuosityövoima yhteensä, vuosityövoima/1 000 jäsentä

Seurakuntaliitoksen yhteyttä tilaisuuksiin osallistumiseen arvioidaan jumalanpalveluksiin osallistumisen, musiikkitilaisuuksiin osallistumisen ja musiikkitilaisuuksien määrän avulla. Jumalanpalvelus on kaikkina aikoina ollut seurakunnan elämän keskus. Myös kirkon strategiassa jumalanpalveluselämä on yksi painopistealueista, kuten myös vapaaehtoistyön tukeminen (Meidän kirkko, osallisuuden yhteisö 2007, 39–42). Tässä tutkimuksessa seurakuntaliitoksen vaikutusta vapaaehtoistyöhön osallistumiseen mitataan diakoniatyön vapaaehtoisten lukumäärällä ja yhteisvastuukeräyksen tuotolla. Diakoniatyöllä on yhtenä lakisääteisenä virkatehtävänä pitkä perinne seurakunnissa. Diakoniatyö on myös perinteisesti ollut työmuoto, jossa on ollut vapaaehtoisia mukana. Yhteisvastuukeräys on evankelisluterilaisten seurakuntien suurkeräys. Sen juuret ulottuvat vuoteen 1950 ja tuolloin Suomea sota- ja pahojen hallavuosien jälkeen koetelleeseen paikoitellen jopa nälänhätään. Tänä päivänä yhteisvastuukeräys on Suomen suurin kansalaiskeräys, johon osallistuu noin 40 000 seurakuntien vapaaehtoista. Kirkon strategiassa yhteisvastuukeräyksen merkitystä on korostettu suurimpana diakoniatyöhön liittyvänä vapaaehtoisponnistuksena (Meidän kirkko, osallisuuden yhteisö 2007, 41). Toiminnan kattavuuden indikaattoreina käytetään diakoniatyön asiakkaiden määrän ja lapsityön ryhmiin osallistuneiden määrän kehittymistä. Diakoniatyön asiakkaiden määrää mitataan prosentteina keskiväkiluvusta. Diakoniatyö on yksi seurakunnan kolmesta lakisääteisestä virkatehtävästä. Lapsityön ryhmiin osallistumista mitataan prosenttiosuutena koko 3–14-vuotiaiden ikäluokasta.

Rakennemuutoksen yhteydessä toteutetaan aina myös virkajärjestelyjä. Päällekkäisyyksiä pyritään poistamaan ja luomaan uuteen yksikköön sopivia tehtäväkokonaisuuksia. Suurtuotannon etuja hyväksikäyttäen voi olla mahdollista siirtää resursseja tukitoimista ydintehtäviin ja täten joko lisätä ydintehtävien henkilöstöresursseja tai vähentää tarvetta supistaa ydintoimintojen henkilöstöresursseja. Henkilöstöresurssien kohdentumisen merkitystä tämän tutkimuksen yhtenä indikaattorina korostaa myös se, että noin kaksi kolmannesta seurakuntien toimintakuluista käytetään henkilöstökuluihin. Henkilöstöresurssien kohdentumista on mitattu tässä tutkimuksessa tunnusluvulla vuosityövoima tuhatta jäsentä kohden. Tunnusluku on laskettu seurakuntatyöstä, hallinnosta, hautausmaatyöstä ja kiinteistö- ja kirkonpalvelutyöstä sekä vuosityövoiman yhteismäärästä. Seurakuntatyö sisältää kaikki

hengellisen toiminnan työt. Erikseen ei ole siis selvitetty esimerkiksi lakisääteisen virkatehtävien (pappi, kanttori ja diakonia) vuosityövoiman kehittymistä suhteessa muihin seurakuntatyön työtehtäviin. Vuosityövoima yhteensä sisältää kaikki edellä mainitut tehtäväryhmät sekä ryhmän muut tehtävät.

Henkilötyövuodet on laskettu tehtävän vakinaisuuden, päätoimisuuden, lajin, palkkausprosentin ja työajan perusteella. Henkilötyövuosissa ei ole huomioitu työpanoksen todellista jakautumista eri tehtäväalueiden välillä. Esimerkiksi kirkkoherran virka näkyy kokonaisuudessaan seurakuntatyön vuosityövoimassa vaikka osa työpanoksesta kohdistuu ja kirjanpidossa kohdennetaan hallintoon.

Kokonaiskuvan muodostamiseksi tutkimuksessa on hyödynnetty edellä kuvatun tilinpäätös- ja tuloksellisuusinformaatiota koskevan aineiston lisäksi muuta dokumenttiaineistoa ja sen analyysia. Tämä tarkoittaa esimerkiksi toiminta- ja taloussuunnitelmia, liitossopimuksia sekä yksittäisiä informaatiolähteiden tarkennuksia, täsmennyksiä ja lisätulkintoja seurakuntaorganisaatioiden toimijoilta. Näillä tutkijat ovat pyrkineet tarkistamaan ja myös jossain määrin kyseenalaistamaan omia tulkintojaan sekä luomaan mahdollisimman kokonaisvaltaista käsitystä rakennemuutosten vaikutuksista seurakuntien talouskehitykseen. Mahdollinen seurakuntalaisten näkökulman laaja-alainen tarkastelu on sidoksissa seurakunnan itsensä tekemiin kyselyihin ja selvityksiin. Tätä hankkeessa ei ole analysoitu.

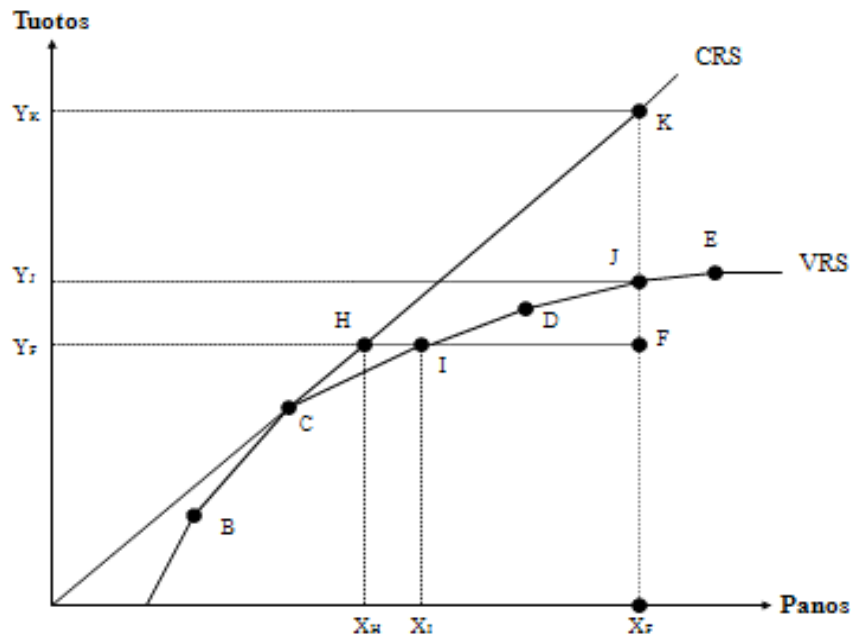
3 Suuruuden ekonomia seurakuntien rakennemuutoksia ohjaavana tekijänä

Ajatus seurakuntien rakennemuutoksesta ja seurakuntakoon kasvattamisesta pohjautuu teoriaan organisaatiotalouden mittakaavaeduista, suuruuden ekonomian periaatteesta (Vakkuri 2010). Sama periaate ohjaa rakennemuutoksia ei vain suomalaisissa seurakunnissa, vaan myös esimerkiksi kuntaympäristössä. Paras-hankkeen eli kunta- ja palvelurakennemuutoksen normatiivinen sisältö (Laki 169/2007) nojaa olettamukseen suuruuden ekonomiasta (Vakkuri ym. 2010).

On olemassa monia erilaisia tapoja edistää seurakuntien toiminnan tehokkuutta, ts. tapaa organisoida ja järjestää palvelut seurakuntalaisille mahdollisimman rationaalisesti. Tässä instrumenttivalikoimassa yksi on suuruuden ekonomia, joka liittyy kehittämisen tehokkuuden yhteen lajityyppiin, skaalatehokkuuteen, jossa seurakuntien rationaalisen palvelutuotannon edellytysten oletetaan parantuvan yksikkökokoa muuttamalla, yleensä kasvattamalla. (Loikkanen ym. 2005; Luoma ym. 2005). Seurakuntien koko (skaalatehokkuus) ei luonnollisesti yksinään ratkaise seurakuntien palvelutuotannon tehokkuutta tai tehottomuutta. Tehokkuuden muita keskeisiä lajityyppejä ovat tekninen ja allokatiivinen tehokkuus (Farrell 1957). Tekninen tehokkuus mittaa sitä, miten seurakunnat onnistuvat muuntamaan käytössä olevat resurssinsa palvelutuotoksiksi. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi töiden organisoimista sekä palveluprosessien johtamista. Allokatiivinen tehokkuus kuvaa tietyllä panosmäärällä aikaansaattua optimaalista tuotosta, jossa on huomioitu myös hinnat. Toinen näkökulma allokatiiviseen tehokkuuteen on kytkeä se palvelutuotannon vaikuttavuuteen. Seurakuntien toiminnan kannalta on tärkeä miettiä suuruuden ekonomian yhteyttä siihen, miten seurakuntien tarjoamat palvelut kohdentuvat seurakuntalaisille esimerkiksi eri ikäryhmissä ja eri maantieteellisillä alueilla. Tehokkuusajattelun tunnettuja jännitteitä ovat nimittäin ajatusjärjestelmän sisäiset ristiriidat: palvelutuotannon teknisen tehokkuuden parantaminen saattaa toteutua allokatiivisen tehokkuuden kustannuksella. Vaikka seurakunta tuottaa samoilla resursseilla enemmän palveluja seurakuntalaisilleen, se voi tehdä tämän palveluiden

epätasaisen kohdentumisen ja jakautumisen kustannuksella. Sama ilmiö voi johtaa tehokkuuden ja oikeudenmukaisuuden väliseen epäsuhtaan. Toisaalta tunnetaan myös tehokkuuden ja variaation välinen jännite, jossa resurssien käytön suhdetta palvelusuoritteisiin parannetaan, mutta samalla tuotosvariaatio heikkenee. Tämä on ongelma alueilla, joissa on erityinen syy ottaa huomioon palvelun käyttäjien moninaiset preferenssit. Yksikkökoon kasvattaminen voi heikentää seurakunnan kykyä ymmärtää erilaisten seurakuntalaisten ryhmien räätälöityjä tarpeita ja tilanteita.

Kuvio 3 kuvaa kahta mittakaavaetuihin liittyvää olettamusta organisaatioiden talousteorias-
sa. CRS- (*constant returns to scale*) olettamus tarkoittaa vakioskaalatuottojen olettamusta, jossa yhden marginaalisen panosyksikön lisäys aiheuttaa samansuuruisen tuotosyksikön lisäyksen. Vastaavasti VRS- (*variable returns to scale*) olettamus tarkoittaa muuttuvien skaalatuottojen olettamusta, joka jakautuu kahteen alalajiin. On olemassa lisääntyvien skaalatuottojen näkökulma, jossa yksikkökoon kasvattamisella panosten ja tuotosten suhdetta voidaan muuttaa edullisemmaksi. Esimerkiksi kuvion 3 kuvitteellinen yksikkö B toimii ”lisääntyvien skaalatuottojen alueella”, jossa sen olisi rationaalista kasvattaa kokoaan opti-
moidakseen tuotosten tuottamista. Vastaavasti on vähenevien skaalatuottojen näkökulma (kuviossa 3 esimerkiksi yksikkö I), jossa yksikön olisi perusteltua pienentää kokoaan toimiakseen tehokkaasti. Näin ollen, on siis olemassa sekä ajatus suuruuden ekonomiaa että myös ”pienuuden ekonomiaa”, jossa yksikkökoon pienentäminen voi esimerkiksi terä-
vöittää organisaation toiminta-ajatusta, suhdetta asiakaskenttään ja sidosryhmiin. Instituutioiden kehityksen aaltoliike suuruuden ja pienuuden ekonomian välillä heijastaa luonnolli-
sesti sitä peruseriaatetta, että mikään organisaatio- tai instituutiorakenne ei sinällään ole täydellinen, vaan altis kaikenlaiselle muutokselle ja kehittämiselle.

Kuvio 3. Skaalatehokkuus organisaatiotaloudessa

Seurakuntien toiminnan järkevöittäminen yksikkökokoja muuttamalla edellyttää näkemystä siitä, millä skaalatuottojen alueella seurakunta toimii. Yleisessä tehokkuustutkimuksessa on vuosien ajan tutkittu mahdollisuuksia luoda optimaalisen yksikkökoon teoria (*Most Productive Scale Size, MPSS*), jossa pyritään paikallistamaan aineistosta organisaatioyksiköitä, joiden koko on optimaalinen tiettyjen panos-tuotosyhdistelmien tuottamiseen (Banker 1984).

Laajan tutkimusperinteen eräs havainto on se, että suoraa yhteyttä organisaation koon ja palvelutuotannon tehokkuuden välille ei voida määrittää. Tämä havainto koskee erityisesti tarkasteluja, jossa esimerkiksi kuntien kokoa on tutkittu asukasmäärillä, tai seurakuntien kokoa jäsenmäärillä. ”Optimaalisen” koon sijaan Capello ja Camagni (2000) puhuvatkin ”tehokkaan” koon käsitteestä. Ensiksi, yhden universaalien tuotantofunktion käyttö voi olla organisaatioiden analyysissä huomattavan rajoittavaa, koska esimerkiksi seurakuntien tuo-

tantofunktioiden sisällölliset ominaispiirteet voivat erota toisistaan. On siis tärkeä ymmärtää, mitä seurakunnat konkreettisesti tekevät ja miksi optimaalinen koko voi erota erilaisissa ympäristöissä. Toiseksi, seurakunta ei ole tietysti vain palveluja järjestävä organisaatio, vaan myös moninaisia ulkoisia vaikutuksia synnyttävä hengellinen paikallisyhteisö. Jos oletettaisiin optimaalisen seurakunnan koon mahdollisuus, samalla jouduttaisiin oletta-
maan, että seurakuntien jäseniinsä ja laajemmin hengelliseen yhteisöön synnyttämät ulkois-
vaikutukset ovat samankaltaisia ja yhdenmukaisia. Voidaan kysyä, miten soveltuvia talou-
dellisen rationalismin ajattelumallit ovat tässä mielessä.

Eräs mielenkiintoinen tutkimushavainto kuntatalouden tutkimuksessa on ajatus kuntakentän U-käyrän muotoisesta kustannusrakenteesta. Sen mukaan tehokkuusedellytykset ovat hei-
koimmat kaikkein pienimmissä ja kaikkein suurimmissa kunnissa. Ajatuksen mukaan, seu-
rakuntien tehokkuutta voidaan parantaa kasvattamalla yksikkökokoja tiettyyn rajaan asti,
mutta tietyn rajan jälkeen kustannuksilla on taipumus uudelleen nousta. Kuntia koskevissa
kansainvälisissä tarkasteluissa on havaittu, että lisääntyvien skaalatuottojen hyödyt alkavat
vaikuttaa 25 000 asukkaan jälkeen, kun taas vähenevien skaalatuottojen aiheuttamat tehot-
tomuushaitat alkavat 250 000 asukkaan jälkeen. (Vrt. Holzer ym. 2009; Moomaw 1981.)
Suuren koon haitat voivat liittyä sekä itse kaupungin organisaatiotalouden sisäisiin tehot-
tomuusvaikutuksiin että kaupunkikoon kasvuun liittyviin sosiaalisiin vaikutuksiin, esimer-
kiksi sosiaalisten ongelmien kasautumisen ilmiöön.

Toisaalta, mitä tarkoittaa seurakunnan koko, kun sitä tarkastellaan jäsenmäärän viitekehyk-
sessä? Samalla kun se voi olla yhtenäinen tapa vertailla seurakuntien kokoa, se voi unohtaa
esimerkiksi seurakuntien erilaiset olosuhteet eri puolella Suomea. Millainen yhteys on tark-
kaan ottaen jäsenmäärän lisäämisellä ja näin laajenevalla maantieteellisellä alueella? Tällä
voi olla erityinen merkitys sille, miten monipuolisesti ja kattavasti liitoksen jälkeinen seu-
rakunta kykenee tarjoamaan palveluja. ”Koon” kasvattaminen liittyy monesti hyvin huo-
maamattomasti jäsenmäärän kasvattamiseen. Näkökulmana olisi hyvä olla systemaatti-
semmin myös laajenevan maantieteellisen alueen ”tehokas” koko ja tämän vaikutukset seu-
rakuntien palvelutuotannon parantamiseen.

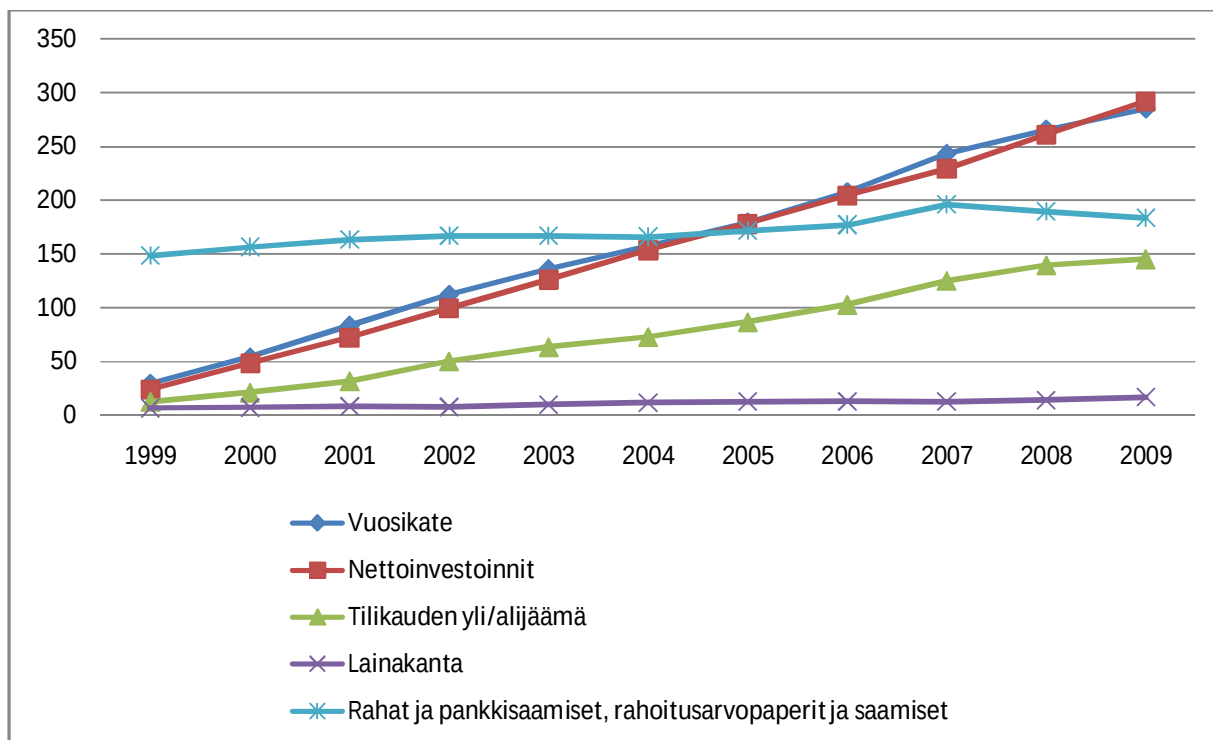
Samoin oleellista on se, minkä tahon tai tason koosta itse asiassa seurakunnissa tulisi keskustella. Jos hyväksytään edellä kuvattu oletamus jäsenmäärästä koon indikaattorina, ei huomioida seurakuntien palveluverkon ja toimipisteiden vaikutuksiin toiminnan tuloksellisuudessa. Toisaalta, juuri palveluverkossa syntyy merkittävä osa seurakuntien kustannuksista, minkä vuoksi seurakuntaliitoksissa on tärkeä kiinnittää huomiota siihen, miten onnistuneesti liitoksissa kyetään vaikuttamaan todellisiin kustannusrakenteisiin. Jäsenmäärän kasvattaminen ei automaattisesti tuota tehokkuushyötyjä seurakuntapalvelujen järjestämisessä ja tuottamisessa. Tämän johdosta liitosten hallinta ja johtaminen on aivan keskeinen asia. Tätä itse asiassa korostaa vielä se suuruuden ekonomian oletamus, että on perusteltua kannustaa organisaatioita keskittymään ydinosaamiseensa ja tuottamaan sitä, missä ne ovat suhteellisesti ottaen tuloksellisimpia. Tällöin tullaan nopeastikin siihen kysymykseen, kuka, miten ja millaisen prosessin kautta määrittää ydintoiminnan seurakunnassa.

Yksikkökoon kasvattamisen hyödyt voivat näkyä parhaiten pääomaintensiivisessä palvelutuotannossa. Vastaavasti työntensiivisessä palvelutuotannossa yksikkökoon kasvattaminen ei välttämättä hyödytä samalla tavalla, koska suurempi yksikkökooko voi luoda uudenlaisia koordinointi-, yhteensovittamis- ja ohjauskustannuksia. Seurakunnissa yksikkökoon laajentamisessa on paljolti kyse henkilöstön määrän kasvusta. Tällöin on kysyttävä, miten ne kykenevät hyödyntämään tehokkaasti suurempaa henkilöstömäärää seurakuntalaisten palvelutarpeiden tyydyttämiseen. Tämä johtaa pohdiskeluun esimerkiksi palvelutuotannon tehostamisen ja seurakuntalaisten tyytyväisyyden välisestä suhteesta (Fountain 2001; van Ryzin 2004). Mittakaavaetujen hyödyntäminen yksikkökokoa kasvattamalla ei nimittäin välttämättä näy ainoastaan palvelutuotannon tehokkuudessa, vaan myös palvelutyytyväisyydessä. Suurempi yksikkörakenne voi mahdollistaa monipuolisemman erikoistumisen palvelutuotannossa, mikä edelleen voi edistää seurakuntalaisten tyytyväisyyttä palveluihin. Tätä voivat selittää myös palvelutuotannon yhdistelmäedut (economies of scope). Tässä on kyse useiden tuotteiden yhteisestä tuottamisesta osittain samoilla tuotannontekijöillä ja jossa palveluvalikoima hyödyntää samoja voimavaroja.

4 Talouskehitys seurakunnissa vuosina 1999–2009

Seurakunnissa toteutettiin laskentatoimen uudistus vuonna 1999, jonka yhteydessä hallinnollisesta kirjanpidosta siirryttiin käyttämään liikekirjanpitoa soveltuvien osien. Tämä uudistus vastasi ja oli seurausta kuntasektorin vuoden 1997 vastaavasta uudistuksesta. Tämän tutkimuksen tilinpäätösaineisto on yksinomaan vuoden 1999 uudistuksen jälkeiseltä ajalta.

Tilinpäätösten tunnuslukujen perusteella seurakuntien keskimääräinen talouskehitys on ollut vuoden 1999 jälkeen tasapainoista. Yhdentoista vuoden kertyneet vuosikatteen ovat olleet kaikissa seurakunnissa yhteensä 285€/jäsen ja saman ajan nettoinvestoinnit 292 €/jäsen eli seurakunnat ovat voineet vuosikatteillaan kattaa nettoinvestoinnit lähes kokonaan. Sekä vuosikatteen että nettoinvestointien kehitys on ollut tasaista vuosina 1999–2009. Myös rahoitusvarallisuus on kehittynyt tasaisesti. Seurakuntien taseen erä rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset on kasvanut 35€:lla/jäsen vuodesta 1999 vuoteen 2009. Seurakuntien lainakanta on ollut perinteisesti maltillinen ja sana maltillisuus kuvaa hyvin koko ajanjakson 1999–2009 lainakannan kehitystä, joka on kuitenkin ollut nousujohteinen. Vuoden 1999 seurakuntien lainakanta oli 6,65 €/jäsen ja vuoden 2009 lainakanta oli 17€/jäsen eli lainakanta on kasvanut yhdentoista vuoden aikana 10 €/jäsen. Tämä on kuitenkin selkeästi vähemmän kuin tunnusluvun rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset muutos samalta ajanjaksolta.

KUVIO 4. Tilinpäätöksen tunnuslukujen kehitys vuosina 1999–2009 kaikissa evankelis-luterilaisissa seurakunnissa (€/jäsen).

Edellä mainittu kehitys ei luonnollisesti päde kaikkiin seurakuntiin. Useista asioista johtuen talouden kehittyminen on ollut erilaista eri seurakunnissa. Yksi tapa tarkastella talouden erilaista kehitystä on luokitella seurakunnat jäsenmäärän mukaan. Tätä seurakunnan jäsenmäärään perustuvaa tapaa voi perustella tässä tutkimuksessa, koska yksi rakennemuutosten keskeinen perustelu on suuremman jäsenmäärän mahdollistamat mittakaavaedut.

TAULUKKO 9. Kumulatiivinen vuosikate, nettoinvestoinnit ja näiden erotus seurakuntien jäsenmäärän mukaan vuosina 1999–2009 (€/jäsen).

Jäsenmäärä	alle 2 000	2 001– 5 000	5 001– 10 000	10 001– 30 000	30 001– 100 000	yli 100 000	koko kirkko
Vuosikate	139 €	173 €	228 €	287 €	245 €	411 €	285 €
Nettoinvestoinnit	198 €	226 €	232 €	309 €	260 €	373 €	292 €
Erotus	-59 €	-53 €	-4 €	-22 €	-16 €	38 €	-7 €

Vuosikate ja nettoinvestoinnit ovat olleet hyvin erilaista eri kokoluokissa. Yli 100 000 jäsenen seurakunnissa vuosikate on ollut lähes kolminkertainen alle 2 000 jäsenen seurakuntiin verrattuna ja nettoinvestoinnit lähes kaksinkertainen. Vuosikatteen ja nettoinvestointien välisen suhteen perusteella tasapainoisinta 11 vuoden kehitys on ollut 5 001–10 000 jäsenen seurakunnissa, ylijäämäisintä yli 100 000 jäsenen seurakunnissa ja alijäämäisintä alle 2 000 jäsenen seurakunnissa.

Kahden alijäämäisimmän kokoluokan taloustilannetta ei voi sanoa suoraan huonoksi, koska paljon riippuu tulevien vuosien kehityksestä. Näiden kohdalla huolestuttavana voidaan pitää kahden viimeisen vuoden kehitystä, jossa vuosikate on taittunut laskuun ja nettoinvestoinnit nousuun. Vuoteen 2007 asti tunnuslukujen erotus oli vielä alle 2 000 jäsenen seurakunnissa -17 €/jäsen ja 2 001–5 000 jäsenen seurakunnissa -15 €/jäsen. Vastaavanlainen nettoinvestointien vuosikatetta nopeampi kasvu on kohdannut muut kokoluokat yli 100 000 jäsenen seurakuntia lukuun ottamatta vuonna 2009. Yli 100 000 jäsenen seurakunnissa tunnuslukujen ero on pysynyt melko vakaana koko ajanjakson 1999–2009.

Koko kirkon keskiarvo osoittaa rahatalouden olevan tasapainossa, mutta tunnuslukujen erot eri kokoluokkien välillä ovat suuret. Suuri koko ei välttämättä aiheuta rahatalouden tasapainoa saati ylijäämää eikä myöskään pieni koko rahatalouden alijäämää. Kunkin kokoluokan tunnusluku on aina keskiarvo ja kokoluokan sisällä on huomattaviakin eroja. Esimerkiksi yli 100 000 jäsenen seurakunnista Tampereen seurakuntayhtymän vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus vuosilta 1999–2009 on -97 €/jäsen, kun Oulun seurakuntayhtymän vastaava tunnusluku on 52 €/jäsen. Tunnuslukujen kehittymiseen vaikuttaa luonnollisesti myös toteutuneet rakennemuutokset. Esimerkiksi vuonna 2007 alle 2 000 jäsenen seurakuntia oli 66 ja vuonna 2009 alle 2 000 jäsenen seurakuntia oli 45.

TAULUKKO 10. *Kumulatiivinen tuloslaskelman mukainen yli- tai alijäämä seurakuntien jäsenmäärän mukaan vuosina 1999–2009 (€/jäsen).*

Jäsenmäärä	alle 2 000	2 001- 5 000	5 001– 10 000	10 001- 30 000	30 001- 100 000	yli 100 000	Koko kirkko
Tilikauden ylijäämä	97 €	99 €	118 €	142 €	121 €	207 €	145 €

Tuloslaskelman mukaisen ylijäämän kehitys vuodesta 1999 vuoteen 2009 on samansuuntainen kuin vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus. Tuloslaskelman mukainen ylijäämä antaa kuitenkin selkeästi positiivisemman kuvan rahatalouden tasapainon kehityksestä kuin vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus. Vaikka tuloslaskelman yli- tai alijäämän käyttäminen talouden tasapainon mittarina voidaan kyseenalaistaa, tukee tunnusluvun kehitys kuitenkin vuosikatteen ja nettoinvestointien kehityssuuntaa, jonka mukaan kaikkien seurakuntien keskiarvo on tasapainoinen ja ylijäämäisimpiä ovat suuret talousyksiköt.

TAULUKKO 11. *Lainakannan ja taseen erän rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset muutos seurakuntien jäsenmäärän mukaan vuosina 1999–2009 (€/jäsen).*

Jäsenmäärä	alle 2 000	2 001- 5 000	5 001- 10 000	10 001- 30 000	30 001- 100 000	yli 100 000	Koko kirkko
Lainakanta	12 €	20 €	6 €	18 €	14 €	-1 €	10 €
Rahat ym. saamiset	59 €	42 €	42 €	23 €	55 €	24 €	35 €

Kuten aikaisemmin tässä luvussa on todettu, on seurakuntien lainakanta ollut alhainen ja hienoisesti nouseva vuosina 1999–2009. Ainoastaan yli 100 000 jäsenen seurakunnissa lainakanta oli vuonna 2009 pienempi kuin vuonna 1999. Eniten lainakanta kasvoi 2 001–5 000 jäsenen ja 10 001–30 000 jäsenen seurakunnissa. Missään kokoluokassa lainamäärä ei kuitenkaan ole huomattavan korkea.

Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset on kaikissa kokoluokissa vuonna 2009 suurempi kuin vuonna 1999. Suurinta tunnusluvun kasvu on ollut alle 2 000 jäsenen seurakunnissa, joissa tunnusluku oli 59 €/jäsen suurempi vuonna 2009. Pienintä tunnusluvun kasvu on ollut 10 001–30 000 ja yli 100 000 jäsenen seurakunnissa, joissa muutos oli 23 ja 24 €/jäsen.

Rahoitusvarallisuuden kehitys seurakunnissa keskimäärin on ollut hyvä. Lainakanta on noussut, mutta rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset on noussut samalla

ajanjaksolla yli kolminkertaisesti. Rahoitusvarallisuuden vahvistuminen on ollut voimakkainta alle 2 000 jäsenen seurakunnissa ja heikointa 10 001–30 000 jäsenen seurakunnissa.

Seurakuntien sekä talouden tasapaino että rahoitusvarallisuus ovat kehittyneet vuosina 1999–2009 keskimäärin hyvin. Kun seurakunnat jaetaan jäsenmäärän mukaisiin suuruusluokkiin, huomataan että eri kokoluokissa kehitys on ollut erilaista. Talouden tasapainon mittareilla kehitys on ollut ylijäämäisintä yli 100 000 jäsenen seurakunnissa ja alijäämäisintä alle 5 000 jäsenen seurakunnissa. Rahoitusvarallisuuden kehitys oli voimakkainta alle 2 000 jäsenen seurakunnissa ja heikointa 10 001–30 000 jäsenen seurakunnissa.

5 Vuosina 2003–2007 toteutuneiden seurakuntaliitosten yleistarkastelu

Tämän tutkimuksen 2. vaiheessa on tilinpäätöksestä saatavien tunnuslukujen avulla analysoitu 20 vuosina 2003–2007 toteutunutta seurakuntaliitosta. Liitoksista 17 oli kahden seurakunnan ja 3 kolmen seurakunnan välisiä liitoksia. Liitoksista 5 toteutettiin seurakuntien omasta aloitteesta, 14 kuntaliitoksen aiheuttamana ja yhdessä kolmen seurakunnan liitoksessa oli sekä vapaaehtoinen että pakon edessä tehty liittyminen. 2. vaiheen liitoksissa oli mukana yhteensä 43 seurakuntataloutta. Jäsenmäärältään suurin seurakuntatalous oli Oulun seurakuntayhtymä, jossa oli ennen liitosta 108 251 jäsentä. Otoksessa on eniten jäsenmäärältään pieniä seurakuntia. Alle 5 000 jäsenen seurakuntia oli yhteensä 29. Jäsenmäärältään pienin seurakunta oli Uukuniemi, jossa oli liitoshetkellä 469 jäsentä.

Liitosseurakuntien tilinpäätöksistä saatavien tunnuslukujen mukaan seurakuntien taloudellisessa asemassa ennen liitosta on ollut suuria eroja. Näitä eroja voidaan selittää esimerkiksi, maantieteellisellä sijainnilla, kunnan elinkeinorakenteella, jäsenmäärällä ja seurakuntien itsehallintoon perustuvilla erilaisilla hallinnollisilla päätöksillä. Moni eroja selittävä tekijä on luonteeltaan sellainen, ettei seurakunnalla ollut suuria mahdollisuuksia niihin vaikuttaa.

Seuraavassa analysoidaan seurakuntaliitoksia ja talouskehitystä eri tilinpäätöksen tunnuslukujen valossa ennen ja jälkeen liitoksen. Tunnuslukuina ennen liitosta käytetään vuoden 1999 ja liitosvuoden välisen ajanjakson keskiarvoja muutettuna muotoon €/jäsen. Tunnuslukuina liitoksen jälkeen käytetään liitosvuoden ja vuoden 2009 välisen ajanjakson keskiarvoja muutettuna muotoon €/jäsen. Näin on pyritty pienentämään yksittäisten poikkeavien vuosien vaikutusta sekä saamaan jäsenmäärältään erikokoisten seurakuntien tunnusluvut vertailukelpoisiksi.

Ylijäämä ennen seurakuntaliitosta

Kuviossa 5 liitosseurakunnat on jaettu liitosvuotta edeltäneiden vuosien tuloslaskelman mukaisen yli- tai alijäämän mukaan kuuteen kategoriaan. Suurinta ylijäämää lukuun otta-

matta jokaisessa kategoriassa on lähes yhtä paljon suurempia seurakuntia, joihin liitettiin pienempi seurakunta sekä pienempiä, suurempaan liitettyjä seurakuntia. Ainoa seurakunta, jossa liitosvuotta edeltävien vuosien ylijäämien keskiarvo oli yli 60 €/jäsen, oli Vöyrin seurakuntaan liitetty Maksamaan seurakunta.

Kaikkien evankelis-luterilaisten seurakuntien vuosien 1999–2006 ylijäämien keskiarvo oli 13 €/jäsen. Tutkituissa liitosseurakunnissa tuloslaskelman mukainen ylijäämä oli suurelta osin keskimääräistä pienempi. Yhdeksässä liitosseurakunnassa liitosta edeltäneiden vuosien ylijäämien keskiarvo oli keskimääräistä enemmän ja vastaavasti 34:ssä vähemmän. Tämä saattaa johtua siitä, että kuntaliitoksia ovat tehneet enimmäkseen asukasmäärältään pienet ja taloudellisesti keskimääräistä heikommassa kunnossa olleet kunnat. Näiden kuntien alueilla toimivat seurakunnat ovat usein taloudellisesti keskimääräistä heikommassa tilassa, vaikka seurakunnan talouden tila ei vastaakaan kunnan talouden tilaa.

Toteutuneiden seurakuntaliitosten suurempia ja pienempiä liitosseurakuntia on lähes yhtä paljon keskimääräistä ylijäämäisempien ja vähemmän ylijäämäisen seurakuntien joukossa. Keskimääräistä suuremman ylijäämän yhdeksästä seurakunnasta neljä oli tulevissa seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään suurempia seurakuntia ja viisi tulevissa seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään pienempiä seurakuntia. Keskimääräistä pienemmän ylijäämän seurakunnista 16 oli tulevissa seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään suurempi seurakunta ja 18 puolestaan jäsenmäärältään pienempi seurakunta.

Myöskään seurakuntaliitosten liitosseurakuntien jäsenmäärän ja tuloslaskelman ylijäämän suuruudella ei ollut yhteyttä. Seurakuntaliitosten ylijäämäisemmistä seurakunnista noin puolet oli suurempia ja puolet pienempiä liitosseurakuntia. Kahdeksassa kahdestakymmenestä seurakuntaliitoksesta jäsenmäärältään suuremman seurakunnan liitosta edeltävä ylijäämä oli suurempi kuin jäsenmäärältään pienemmän seurakunnan. Vastaavasti kahdestatoista seurakuntaliitoksessa suuremman liitosseurakunnan liitosta edeltävien vuosien ylijäämä oli pienempi kuin pienemmässä liitosseurakunnassa. Tämä ei tue näkemystä, että seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään suurempi on myös ylijäämäisempi liitosseurakunta.

Vuoden 1999 ja liitosvuoden välisen ajanjakson tuloslaskelmien osoittama yli- tai alijäämien keskiarvo oli seitsemässä seurakunnassa alijäämäinen. Näistä seurakunnista neljä (Uukuniemi, Tuupovaara, Kullaa ja Kuhmalahti) liitettiin itseään suurempaan seurakuntaan. Kolmeen alijäämaiseen seurakuntaan (Ulvila, Virolahti ja Tohmajärvi) liitettiin itseään pienempi seurakunta. Nämä seurakunnat olivat myös alijäämäisistä seurakunnista jäsenmäärältään kolme suurinta. Ulvilan seurakunta oli ainoa alijäämäinen seurakunta, joka oli sekä jäsenmäärältään suurempi liitosseurakunta että jonka liitosta edeltävä yli/alijäämä oli suurempi kuin liitosseurakunnassa. Virolahden ja Tohmajärven seurakunnissa liitosta edeltävä ylijäämä oli pienempi kuin kumpaisenkin liitosseurakunnassa. Uukuniemi, Tuupovaara, Kullaa ja Kuhmalahti olivat sekä tulevien seurakuntaliitosten pienempiä seurakuntia sekä yli- tai alijäämällä että jäsenmäärällä mitattuna. Ennen liitosta alijäämäisistä seurakunnista Virolahti, Sahalahti ja Tohmajärvi päätyivät omasta aloitteestaan seurakuntaliitokseen. Muissa alijäämäisissä seurakunnissa liitoksen aiheutti kuntaliitos.

Suurimmassa osassa liitosseurakuntia liitosta edeltänyt tuloslaskelman mukainen ylijäämä oli 0–10 €/jäsen. Jäsenmäärältään näistä seurakunnista 11 oli tulevissa seurakuntaliitoksissa suurempia ja 12 pienempiä seurakuntia. Näistä yhdestätoista jäsenmäärältään suuremmasta seurakunnasta neljä oli suurempi myös ylijäämällä mitattuna ja seitsemässä ylijäämä oli pienempi kuin pienemmässä liitosseurakunnassa.

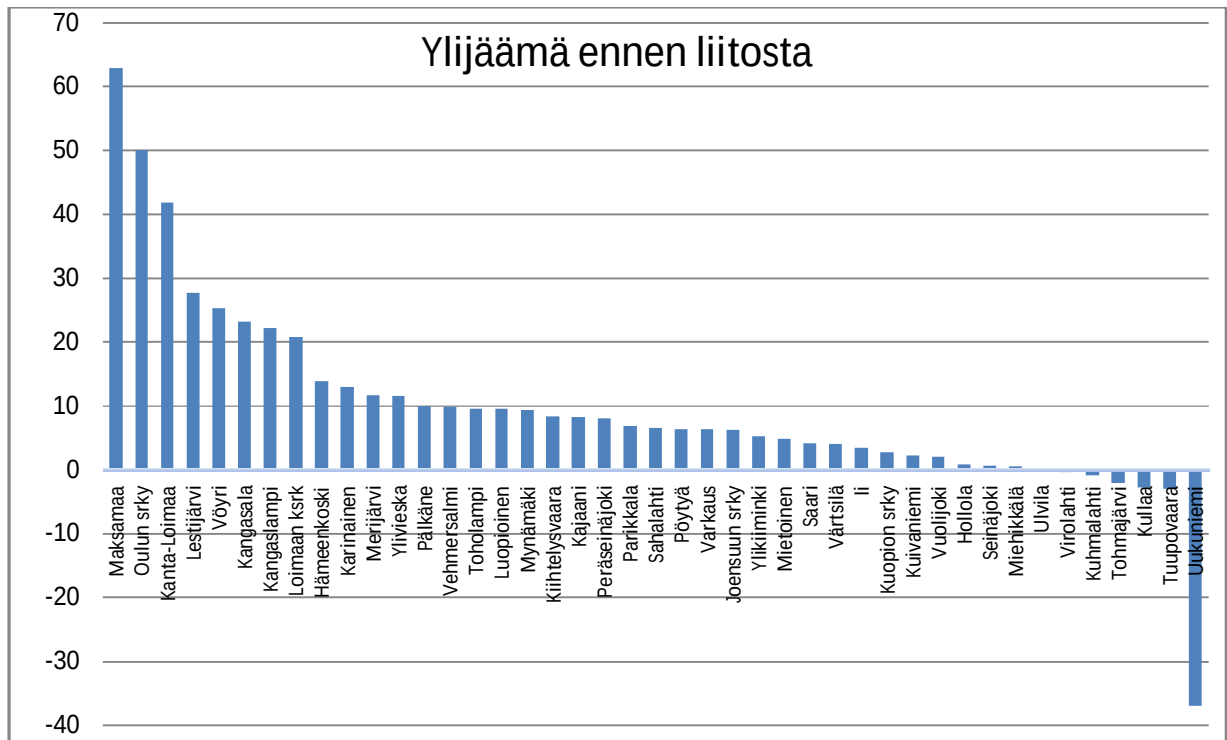
Viidessä liitosseurakunnassa tuloslaskelman mukainen ylijäämä oli liitosta edeltäneinä vuosina 10–20 €/jäsen. Näistä viidestä seurakunnasta Ylivieska ja Pälkäne olivat tulevissa seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään suurempia seurakuntia ja Hämeenkoski, Karinainen ja Merijärvi puolestaan liitosseurakuntaansa pienempiä seurakuntia. Kaikkien kolmen jäsenmäärältään liitosseurakuntaansa pienemmän seurakunnan tuloslaskelman mukainen ylijäämä oli kuitenkin liitosseurakuntaa suurempi. Tulevien seurakuntaliitosten suuremmista seurakunnista Ylivieskan liitosta edeltävä ylijäämä oli pienempi kuin liitosseurakunnassa ja Pälkäneellä puolestaan suurempi kuin liitosseurakunnassa.

Seurakuntia, joissa tuloslaskelman mukainen ylijäämä oli liitosta edeltäneinä vuosina 20–30 €/jäsen, oli myös viisi. Nämä olivat myös kaikki seurakuntia, joissa liitosta edeltävien

vuosien ylijäämä oli suurempi kuin kaikkien seurakuntien vuosien 1999–2007 keskiarvo. Näistä seurakunnista Vöyri, Kangasala ja Loimaan kaupunkiseurakunta oli tulevissa seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään liitosseurakuntaansa suurempia seurakuntia ja Lestijärvi ja Kangaslampi jäsenmäärältään pienempiä seurakuntia. Molemmat jäsenmäärältään liitosseurakuntaansa pienemmät seurakunnat olivat tuloslaskelman mukaisella ylijäämällä mitattuna kuitenkin liitosseurakuntaansa suurempia. Vöyrin ja Loimaan kaupunkiseurakunnan liitosta edeltävä ylijäämä oli pienempi kuin liitosseurakunnassa. Ainoastaan Kangasalan seurakunta oli liitosseurakuntiansa suurempi sekä jäsenmäärältään että ylijäämältään.

Kahdessa liitosseurakunnassa tilikauden ylijäämä oli 30–40 €/jäsen ja yhdessä yli 40 €/jäsen. Nämä ylijäämät ovat jo yli kaksinkertaisia kaikkien evankelis-luterilaisten seurakuntien vuosien 1999–2006 keskiarvoon verrattuna. Näistä kolmesta seurakunnasta ainoastaan Oulun seurakuntayhtymä oli sekä jäsenmäärältään että ylijäämältään liitosseurakuntaansa suurempi. Sekä Kanta-Loimaa että Maksamaa olivat jäsenmäärältään liitosseurakuntaansa pienempiä seurakuntia mutta ylijäämältään suurempia. Tosin Kanta-Loimaan ja Loimaan kaupunkiseurakunnan jäsenmäärien ero on hyvin pieni.

Liitosseurakunnan jäsenmäärän ja liitosta edeltäneiden vuosien tilikauden yli- tai alijäämän välillä ei näyttänyt olevan yhteyttä. Liitokset eivät ole olleet suuremman ja ylijäämäisemmän ja pienemmän ja alijäämäisemmän seurakunnan välisiä liitoksia. Kun seurakunnat luokiteltiin tuloslaskelman mukaisen tilikauden yli- tai alijäämän mukaiseen suuruusjärjestykseen, oli jokaisessa suuruusluokassa lähes yhtä monta suurempaa kuin pienempääkin liitosseurakuntaa. Sekä keskimääräistä ylijäämäisemmistä että alijäämäisemmistä seurakunnista noin puolet oli seurakuntaliitoksissa pienempiä ja puolet suurempia liitosseurakuntia. Tällä kehityksellä voi olla yhteys siihen, että suurin osa, noin 75 %, tutkituista liitoksista toteutettiin sen johdosta, että kunnat tekivät kuntaliitoksen. Seurakuntaliitoksista noin puolessa pienempi liitosseurakunta oli ylijäämäisempi kuin suurempi liitosseurakunta. Kuntien vastaava vertailu voi poiketa tästä. Suurimmassa osassa vuosien 2003–2007 seurakuntaliitoksia myös päätös maantieteellisestä liitossuunnasta on tehty kunnanvaltuustossa.

KUVIO 5. Tuloslaskelman mukainen ylijäämä liitosseurakunnissa ennen liitosta (€/jäsen).

Ylijäämä seurakuntaliitoksen jälkeen

Seurakuntaliitosten jälkeen seurakuntien lukumäärä pieneni kahteenkymmeneen. Näiden seurakuntien tuloslaskelman mukainen ylijäämä kehittyi liitoksen jälkeen pääasiassa vähemmän ylijäämäisestä enemmän ylijäämäiseksi. Kun seurakunnat luokitellaan liitosvuodesta vuoteen 2009 kertyneen tuloslaskelman mukaisen ylijäämän mukaiseen suuruusjärjestykseen, on lukumääräisesti eniten, eli noin kolmannes, seurakuntia suuruusluokassa ylijäämä 10–20 €/jäsen. Ennen liitosta kyseiseen luokkaan kuului vain noin 12 % liitosseurakunnista. Liitoksen jälkeisten vuosien ylijäämä oli 0–10 €/jäsen noin 25 %:ssa seurakuntia, kun ennen liitosta kyseiseen suuruusluokkaan kuului yli puolet seurakunnista. Seurakuntien, joiden ylijäämä on ollut yli 20 €/jäsen, suhteellinen osuus on hieman noussut liitoksen jälkeen. Suurimmat ylijäämät on kuitenkin tehty ennen seurakuntaliitosta. Ennen liitosta kolmen seurakunnan ylijäämä oli yli 40 €/jäsen. Liitoksen jälkeen suurin ylijäämä oli 35 €/jäsen. Alijäämäisten seurakuntien osuus on liitoksen jälkeen sama kuin ennen liitosta.

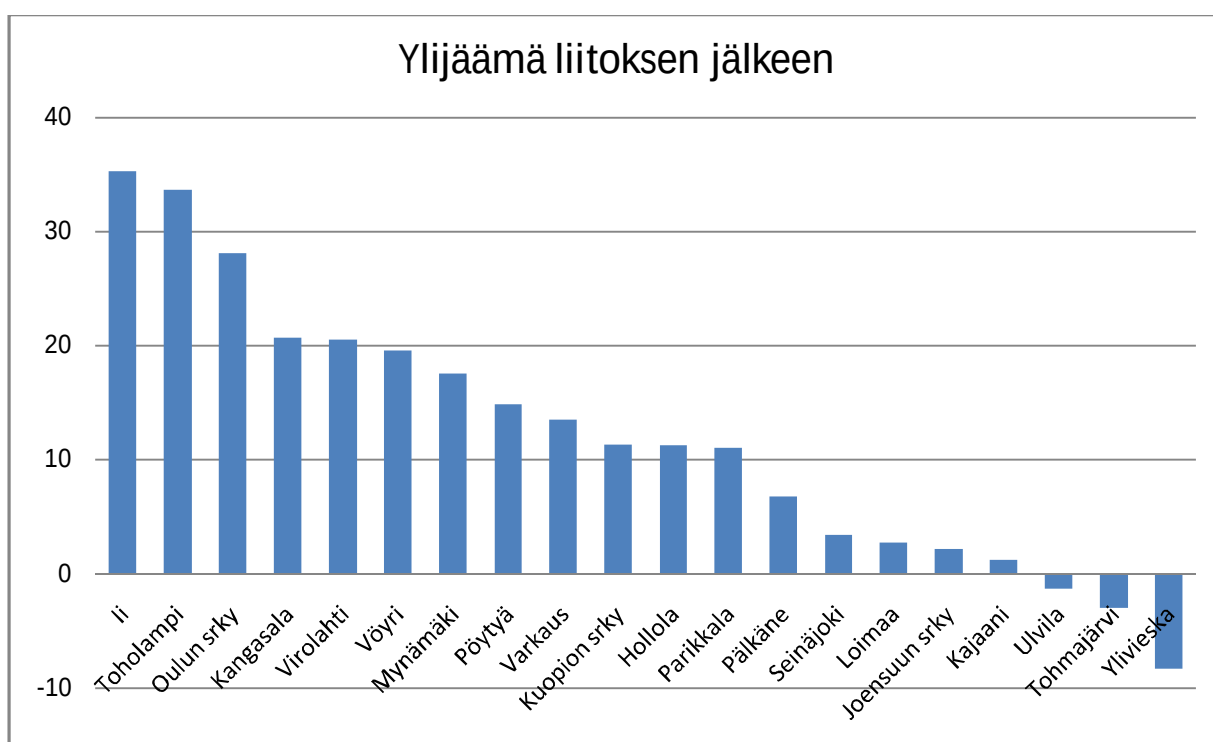
Kertyneen tuloslaskelman mukaisen ylijäämän näkökulmasta pienemmät liitosseurakunnat ovat hyöttyneet seurakuntaliitoksista hieman enemmän kuin suuremmat liitosseurakunnat. Seurakuntaliitosten suuremmista seurakunnista tuloslaskelman mukainen ylijäämä oli seurakuntaliitoksen jälkeen pienentynyt 11 seurakunnassa ja suurentunut 9:ssä. Seurakuntaliitosten pienemmistä seurakunnista kymmenen ylijäämä oli pienentynyt ja neljäntoista suurentunut seurakuntaliitoksen jälkeen. Liitoseurakuntien yhteenlaskettuun ylijäämän kehitykseen ei seurakuntaliitoksella ollut vaikutusta. Verrattaessa liitoseurakuntien yhteenlaskettuja ylijäämiä ennen liitosta ja liitoksen jälkeen, on yhdeksässä liitoksessa ylijäämä pienentynyt ja kymmenessä suurentunut ja yhdessä pysynyt samansuuruisena ennen ja jälkeen liitoksen.

Vapaaehtoisista seurakuntaliitoksista ainoastaan Tohmajärven seurakunta oli alijäämäinen sekä ennen että jälkeen liitoksen. Alimmassa ylijäämäkategoriassa 0–10 €/jäsen ei ollut liitoksen jälkeen vapaaehtoisesti liittynyttä seurakuntaa ja seuraavassa 10–20 €/jäsen ainoa vapaaehtoinen liitoseurakunta oli Hollolan seurakunta.

Kun verrataan liitoseurakuntien kertyneitä ylijäämiä ennen liitosta ja liitoksen jälkeen kaikkien seurakuntien keskiarvoihin, huomataan, että ennen liitosta keskimääräistä pienempi ylijäämä oli 79 prosentissa liitoseurakunnista. Seurakuntaliitoksen jälkeen keskimääräistä pienempi ylijäämän kehitys oli 60 prosentissa liitoseurakuntia. Liitoseurakuntien tuloslaskelmat ovat siis liitoksen jälkeen kehittyneet ylijäämäisemmin kuin muissa seurakunnissa keskimäärin. Tällöin koko kirkon keskiarvona on ajalta ennen liitosta käytetty vuosien 1999–2006 keskiarvoa ja ajalta liitoksen jälkeen vuosien 2005–2009 keskiarvoa.

Liitoseurakuntien tuloslaskelmat ovat olleet liitoksen jälkeen ylijäämäisempiä kuin ennen liitosta. Koska liitoseurakuntien kaltaista ylijäämien kehittymistä ei ole havaittavissa kaikkien evankelis-luterilaisten seurakuntien keskiarvoissa, tätä kehitystä ei voida selittää yleisellä talouden kehittymisellä. Yksi kehitystä selittävä tekijä on yhdistymisavustus. Liitoseurakunnille on maksettu yhdistymisavustuksia noin 6 000 000 €. Tämän luvun kuvioissa yhdistymisavustuksen osuus ylijäämästä on esimerkiksi Mynämäen seurakunnalla 8 €/jäsen ja Pöytyällä 16 €/jäsen. Nämä avustukset on kirjattu tuloslaskelmaan ja lisäävät luonnolli-

sesti ylijäämää. Mikäli avustus on kohdistettu avustuksen maksamisaikaan sidottuun määräaikaiseen käyttötalouden toimintoon, kompensoi tämä avustuksen vaikutuksen ylijäämään. Tämä lienee kuitenkin harvinainen käytäntö avustusrahoille. Yleisempi saattaa olla avustuksen käyttäminen investointeihin, lainan poismaksamiseen tai säästäminen tulevia investointeja varten. Seurakuntaliitosten jäsenmäärältään pienemmissä seurakunnissa tuloslaskelman mukaisen ylijäämän aikaisempaa positiivisempi kehitys on yleisempää kuin jäsenmäärältään suuremmissa liitosseurakunnissa.

KUVIO 6. Tuloslaskelman mukainen ylijäämä liitoksen jälkeen (€/jäsen).

Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus ennen liitosta

Toinen tässä tutkimuksessa käytetty talouden tasapainoa kuvaava tunnusluku on vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus. Tässä tunnusluvussa oletama on, että talous on tasapainossa, mikäli vuosikatteella voidaan kattaa nettoinvestoinnit. Mikäli liitosseurakunta käyttää saamansa yhdistymisavustuksen investointeihin, näkyy se välittömästi paitsi vuosikat-

teessa, myös nettoinvestoinneissa. Tuloslaskelman mukaisessa ylijäämässä investoinnit näkyvät vuosien kuluessa vähitellen, kun suunnitelman mukaisia poistoja kirjataan.

Kuviossa 6 liitosseurakunnat on jaettu liitosvuotta edeltäneiden vuosien vuosikatteen ja nettoinvestointien mukaan viiteen kategoriaan. Suurinta ylijäämää lukuun ottamatta jokaisessa kategoriassa on lähes yhtä paljon seurakuntaliitosten suurempia seurakuntia ja seurakuntaliitosten pienempiä seurakuntia. Tämä vastaa tuloslaskelman yli- tai alijäämän antamaa kuvaa.

Suurimmassa osassa liitosseurakuntia tunnusluku vuosikate-nettoinvestoinnit on välillä -10 €/jäsen – +10 €/jäsen. Tälle välille sijoittuu 60 % liitosseurakunnista. Tätä suurempi tunnusluku on 12 %:ssa liitosseurakuntia ja tätä pienempi 26 %:ssa liitosseurakuntia.

Kaikkien evankelis-luterilaisten seurakuntien vuosien 1999–2006 vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli keskimäärin 3,75 €/jäsen. Seurakunnat olivat siis tuona aikana niukasti ylijäämäisiä. Myös vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus vastaa tältä osin tuloslaskelman yli- tai alijäämän antamaa kuvaa liitosseurakuntien talouden tasapainosta ennen liitosta. 13 liitosseurakunnassa vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli keskiarvoa suurempi ja 30:ssa pienempi.

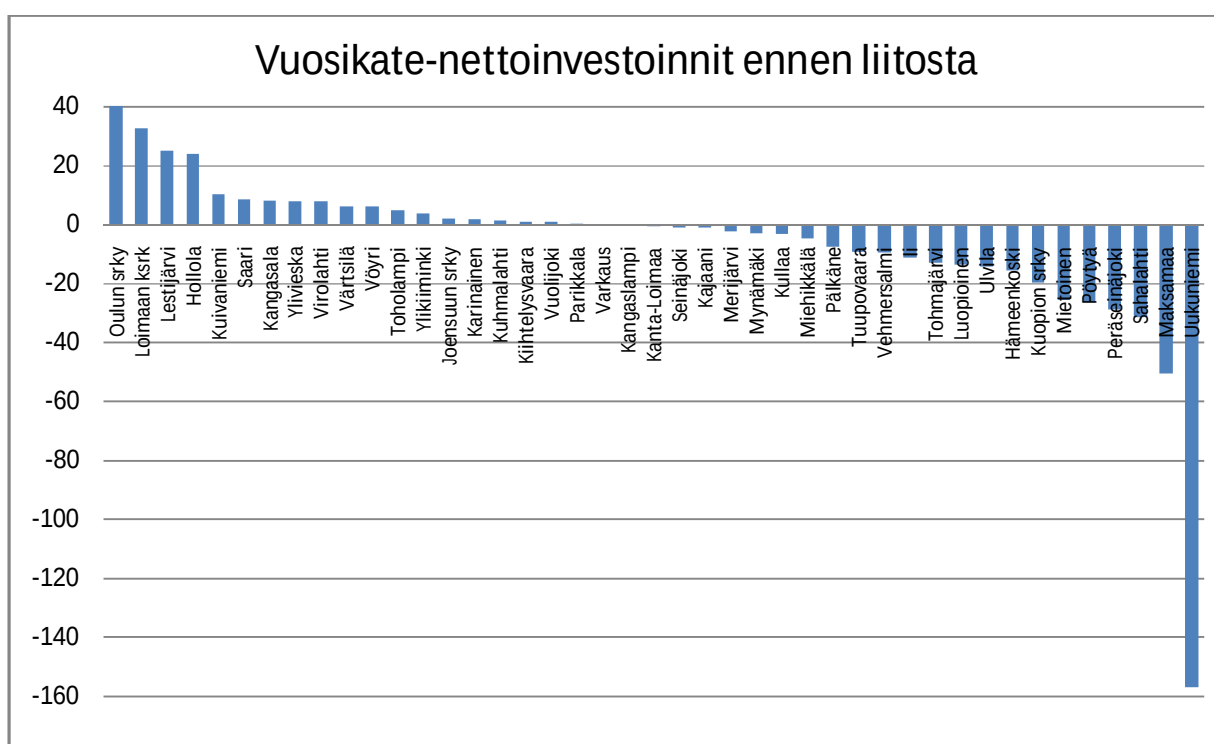
Sen sijaan suurempien ja pienempien liitosseurakuntien välinen suhde poikkeaa keskimääräistä enemmän ja vähemmän ylijäämäisten seurakuntien joukossa tuloslaskelman ylijäämän antamasta kuvasta. Keskimääräistä ylijäämäisemmistä seurakunnista enemmistö oli seurakuntaliitoksissa liitoskumppaniaan suurempia seurakuntia, ja keskimääräistä pienemmän ylijäämän seurakunnista enemmistö oli tulevaisuudessa seurakuntaliitoksissa liitoskumppaniaan pienempi seurakunta. Niistä kolmestatoista seurakunnasta, joissa vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli ennen seurakuntaliitosta keskiarvoa suurempi, 8 oli tulevaisuudessa seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään suurempia seurakuntia ja 5 tulevaisuudessa seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään pienempiä seurakuntia. Keskimääräistä pienemmän ylijäämän seurakunnista 12 oli tulevaisuudessa seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään suurempi seurakunta ja 18 puolestaan jäsenmäärältään pienempi seurakunta.

Tunnusluvun vuosikate-nettoinvestoinnit mukaan jäsenmäärältään suurempi liitosseurakunta oli hieman useammin myös enemmän ylijäämäinen ennen liitosta. Kahdessatoista kahdestakymmenestä seurakuntaliitoksesta jäsenmäärältään suuremman seurakunnan liitosta edeltävä vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli suurempi kuin jäsenmäärältään pienemmän seurakunnan. Eli suuremman liitosseurakunnan talous oli paremmin tasapainossa kuin pienemmän liitosseurakunnan. Yhdessä kolmen seurakunnan liitoksessa suurimman seurakunnan tunnusluku oli pienempi kuin toisen ja suurempi kuin toisen liitosseurakunnan tunnusluku. Vastaavasti seitsemässä seurakuntaliitoksessa suuremman liitosseurakunnan liitosta edeltävien vuosien tunnusluku oli pienempi kuin pienemmässä liitosseurakunnassa, eli pienemmän liitosseurakunnan talous oli paremmin tasapainossa kuin suuremman. Tämä poikkeaa tuloslaskelman ylijäämän antamasta kuvasta, mutta ero ei ole kovin suuri.

Kun talouden tasapainoa mitataan vuosikatteen ja nettoinvestointien erotuksella, oli liitosseurakunnista 22 eli yli puolet alijäämäisiä liitosta edeltäneinä vuosina. Tältä osin tunnusluku antaa erilaisen kuvan liitosseurakuntien talouden tasapainosta kuin tuloslaskelman mukainen yli- tai alijäämä. Seurakuntaliitosten pienemmät liitosseurakunnat ovat hieman yliedustettuna liitosta edeltäneinä vuosina alijäämäisinä olleiden seurakuntien joukossa. Alijäämäisistä seurakunnista 9 oli tulevien seurakuntaliitosten jäsenmäärältään suurempia seurakuntia ja 13 pienempiä seurakuntia. Kun liitosseurakunnat luokitellaan edellä mainitun kaltaisesti, on alijäämäkategorioissa 0–10 €/jäsen ja 10–20 €/jäsen suunnilleen yhtä monta tulevien seurakuntaliitosten suurempaa ja pienempää seurakuntaa. Yli 20 €/jäsen alijäämäisissä seurakunnissa on ainoastaan 1 suurempi liitosseurakunta ja pienempiä on 5.

Tämän tunnusluvun mukaan liitosta edeltäneinä vuosina ylijäämäisiä oli 20 liitosseurakuntaa. Näistä seurakunnista 11 oli tulevien seurakuntaliitosten jäsenmäärältään suurempia ja 9 pienempiä seurakuntia. Seurakuntaliitosten jäsenmäärältään suuremmat ja pienemmät ylijäämäiset seurakunnat ovat jakaantuneet melko tasaisesti. Yli 20 €/jäsen ylijäämäisissä seurakunnissa on kuitenkin enemmän tulevien liitosten suurempia seurakuntia. Yli 20 €/jäsen ylijäämäisissä seurakunnissa on 3 suurempaa ja yksi pienempi seurakunta.

Myös kun talouden tasapainoa arvioidaan tunnusluvulla vuosikate-nettoinvestoinnit, oli vuosien 2003–2007 seurakuntaliitoksissa mukana enemmän keskimääräistä pienemmän ylijäämän seurakuntia. Seurakunnan jäsenmäärällä ei näytä olevan selkeää yhteyttä liitosta edeltäneeseen talouden tasapainoon. Suurimpien ylijäämien seurakunnista enemmistö on kuitenkin jäsenmäärältään suurempia liitosseurakuntia ja suurimpien alijäämien seurakunnista enemmistö on jäsenmäärältään pienempiä liitosseurakuntia.

KUVIO 7. Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus ennen seurakuntaliitosta (€/jäs.).

Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus seurakuntaliitoksen jälkeen

Tunnusluvun vuosikate-nettoinvestoinnit mukaan yli- ja alijäämäisten seurakuntien lukumäärien suhde on pysynyt liitoksen jälkeen lähes samana kuin se oli ennen liitosta. Ennen liitosta ylijäämäisiä seurakuntia oli 47 % ja alijäämäisiä 51 %. Yhden seurakunnan vuosikate on sama kuin nettoinvestoinnit. Liitoksen jälkeen ylijäämäisiä seurakuntia oli 40 % ja

alijäämäisiä 60 %, yhdessä seurakuntataloudessa vuosikate ja nettoinvestoinnit olivat jälleen yhtä suuret. Muutosta on kuitenkin tapahtunut siinä, että pienemmistä yli- ja alijäämistä on ollut siirtymää suurempiin yli- ja alijäämiin.

Ennen seurakuntaliitosta 58 %:ssa seurakuntia vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli välillä -10 €/jäsen – +10 €/jäsen. Seurakuntaliitoksen jälkeen kyseisessä kategoriassa oli 40 % seurakunnista. Seurakuntaliitoksen jälkeen on niiden seurakuntien suhteellinen osuus kasvanut, joissa alijäämä oli enemmän kuin 10 €/jäsen. Ennen liitosta 28 %:ssa seurakunnista tunnusluku oli pienempi kuin -10 €/jäsen ja liitoksen jälkeen 35 %:ssa. Myös niiden seurakuntien suhteellinen osuus, joiden ylijäämä oli enemmän kuin 10 €/jäsen on kasvanut. Ennen liitosta 12 %:ssa seurakunnista tunnusluku oli suurempi kuin +10 €/jäsen ja liitoksen jälkeen 20 %:ssa. Lähellä tasapainoa olevista kategorioista on ollut siirtymää suurempiin ylijäämiin ja suurempiin alijäämiin.

Kaikkien seurakuntien vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli vuosina 2005–2009 keskimäärin -2,11 €/jäsen eli seurakunnat olivat tuona aikana hieman alijäämäisiä. Tähän keskiarvoon verrattuna liitosseurakuntien talouden kehitys on ollut liitoksen jälkeen keskimääräistä ylijäämäisempää. Ennen liitosta keskimääräistä ylijäämäisempiä liitosseurakunnista oli 28 % ja liitoksen jälkeen 45 %. Vastaavasti keskimääräistä alijäämäisempää kehitys oli ennen liitosta 72 %:ssa liitosseurakuntia ja liitoksen jälkeen 65 %:ssa liitosseurakuntia.

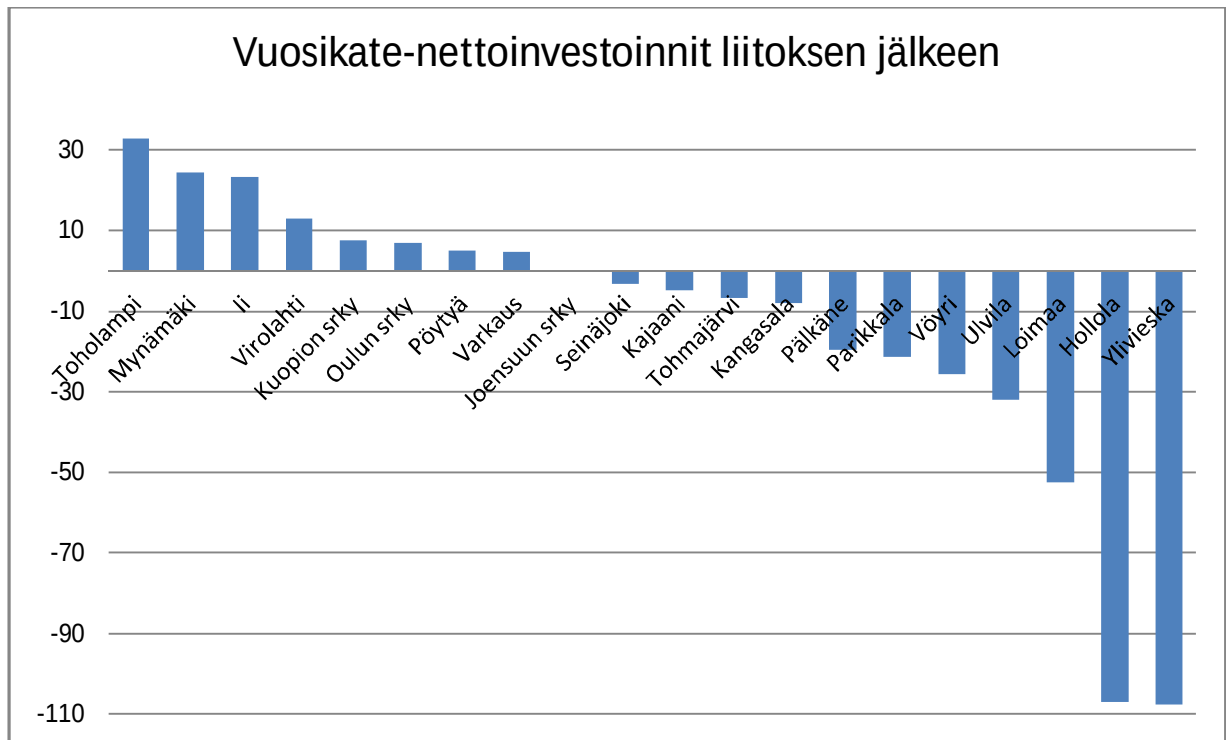
Liitosta edeltäneeseen aikaan verrattuna pienempien liitosseurakuntien kehitys oli parempaa kuin suurempien liitosseurakuntien. Tulevien seurakuntaliitosten jäsenmäärältään suurimmista seurakunnista tunnusluku vuosikate-nettoinvestoinnit suureni liitoksen jälkeen 40 %:ssa ja vastaavasti tunnusluku pieneni liitoksen jälkeen 60 %:ssa seurakuntia. Tulevien seurakuntaliitosten jäsenmäärältään pienemmistä seurakunnista tunnusluku oli liitoksen jälkeen suurempi kuin ennen liitosta 57 %:ssa ja vastaavasti tunnusluku pieneni 43 %:ssa seurakuntia. Kun liitosseurakunnista muodostetaan liitosta edeltäneeltä ajalta tulevaa liitosta vastaavia virtuaaliseurakuntia, ei liitosta edeltäneellä ja liitoksen jälkeisellä ajalla ole

suurta eroa. Virtuaaliseurakunnista tunnusluku on 45 %:ssa suurentunut ja 55 %:ssa pienentynyt.

Myös tunnusluvun vuosikate-nettoinvestoinnit mukaan liitosseurakuntien talous kehittyi seurakuntaliitoksen jälkeen ylijäämäisemmin kuin koko kirkossa keskimäärin. Ennen liitosta pienempien ja suurempien liitosseurakuntien talouden tasapaino on pääsääntöisesti samalla tasolla. Pienemmät liitosseurakunnat näyttävät kuitenkin hyötynneen seurakuntaliitoksesta suurempia liitosseurakuntia enemmän. Seurakuntaliitoksen jälkeen on ollut siirtymää suurempiin yli- ja alijäämiin.

Kun tarkastellaan erillään tunnuslukujen vuosikate ja nettoinvestoinnit kehitystä ennen ja jälkeen seurakuntaliitoksen, huomataan, että molemmat ovat kehittyneet liitosseurakunnissa keskimääräisesti voimakkaammin. Selkeimmin asia voidaan huomata, kun lasketaan liitosseurakuntien tunnusluvut €/jäsen ennen liitosta ja näistä luvuista keskiarvo. Tätä lukua verrataan liitoksissa muodostuneiden uusien seurakuntien tunnusluvuista €/jäsen laskettuun keskiarvoon. Liitosseurakuntien liitosta edeltäneiden vuosikatteiden keskiarvo oli 15 €/jäsen ja liitoksen jälkeisten seurakuntien vuosikatteiden keskiarvo oli 28 €/jäsen. Liitosseurakuntien €/jäsen laskettujen nettoinvestointien keskiarvo oli ennen liitosta 20 €/jäsen ja liitoksen jälkeen 41 €/jäsen.

Vuosikatteiden suurenemisella liitoksen jälkeen saattaa olla yhteys mahdolliseen toimintatapojen muutokseen sekä seurakunnan saamiin yhdistymisavustuksiin. Nettoinvestointien muutoksella saattaa myös olla yhteys seurakunnan saamiin yhdistymisavustuksiin. Tämä ei luonnollisesti kyseenalaista investointien tarkoituksenmukaisuutta.

KUVIO 8. Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus seurakuntaliitoksen jälkeen (€/jäsen).

Lainakanta

Puolet liitosseurakunnista oli liitosta edeltäneet vuodet velattomia. Velattomia seurakuntia oli melko tasaisesti kaikissa kokoluokissa. Alle 2 000 jäsenen seurakunnista 53 % oli liitosta edeltäneet vuodet velattomia, 2 000–5 000 jäsenen seurakunnista 43 % ja yli 5 000 jäsenen seurakunnista 57 %. Myös eritasoiset lainakannat jakautuvat melko tasaisesti erisuuruisten seurakuntien kesken. Liitosta edeltäneiden vuosien lainakanta oli 0–10 €/jäsen 19 %:ssa, 10–20 €/jäsen 7 %:ssa, 20–50 €/jäsen 12 %:ssa ja yli 50 €/jäsen 12 %:ssa liitosseurakuntia. Lainakanta oli yli 50 €/jäsen viidessä liitosseurakunnassa. Jäsenmäärät vaihtelivat 1 955–6 333 jäsenen välillä. Yhdessä seurakunnassa lainakanta oli selkeästi muita korkeampi, Sahalahden seurakunnan lainakanta oli liitosta edeltäneinä vuosina keskimäärin 171 €/jäsen.

Kaikkien evankelis-luterilaisten seurakuntien lainakanta oli vuosina 1999–2004 keskimäärin 8,65 €/jäsen. Liitosseurakuntien liitosta edeltävä lainakanta on ollut koko kirkon kes-

kiarvoa suurempi. Liitosseurakunnista liitosta edeltävien vuosien lainakanta oli keskimääräistä pienempi 20 seurakunnassa ja suurempi 23 seurakunnassa. Liitosseurakuntien lainakantojen keskiarvo oli kaikkien seurakuntien keskiarvoa noin kaksi kertaa suurempi, 16 €/jäsen.

Sillä, oliko seurakunta jäsenmäärältään liitoksen suurempi tai pienempi liitosseurakunta, ei ollut yhteyttä lainakannan suuruuteen. Liitospariaan jäsenmäärältään suuremmista seurakunnista seitsemässä oli suurempi ja seitsemässä pienempi lainakanta kuin pienemmässä liitosseurakunnassa. Vastaavasti liitospariaan jäsenmäärältään pienemmistä seurakunnista kahdeksassa oli suurempi ja yhdeksässä pienempi lainakanta kuin suuremmassa liitosseurakunnassa. Yhdessä kolmen seurakunnan liitoksessa toisessa pienemmistä liitosseurakunnista lainakanta oli suurempi ja toisessa pienempi kuin suurimmassa liitosseurakunnassa. Viidessä liitoksessa, joissa oli mukana 11 seurakuntaa, kaikki liitosseurakunnat olivat liitosta edeltäneet vuoden velattomia.

Ajanjaksolla 2005–2009 kaikkien evankelis-luterilaisten seurakuntien lainakanta oli keskimäärin 14 €/jäsen, eli seurakuntien lainakanta suureni verrattuna ajanjaksoon 1999–2004. Sama kehitys näkyy myös liitosseurakuntien lainakantojen kehityksessä liitosvuodesta vuoteen 2009. Seurakuntaliitoksen jälkeisten vuosien lainakanta oli tämän tutkimuksen liitosseurakunnissa 18 €/jäsen ja on edelleen noin kaksinkertainen keskiarvoon verrattuna.

Seurakuntaliitoksen jälkeen velattomien seurakuntien osuus on pienentynyt selvästi. Liitoksen jälkeisistä seurakunnista kuusi eli 30 % oli liitoksen jälkeiset vuodet velattomia, kun liitosta edeltävinä vuosina velattomia seurakuntia oli 51 %. Velattomat seurakunnat ovat hävinneet jäsenmäärältään keskikokoisista seurakunnista. Seurakuntaliitoksen jälkeiset vuodet velattomina olleista kuudesta seurakunnasta kolme oli jäsenmäärältään kolme suurinta seurakuntaa ja kaksi jäsenmäärältään kaksi pienintä seurakuntaa. Kolmas velaton oli jäsenmäärältään viidenneksi pienin.

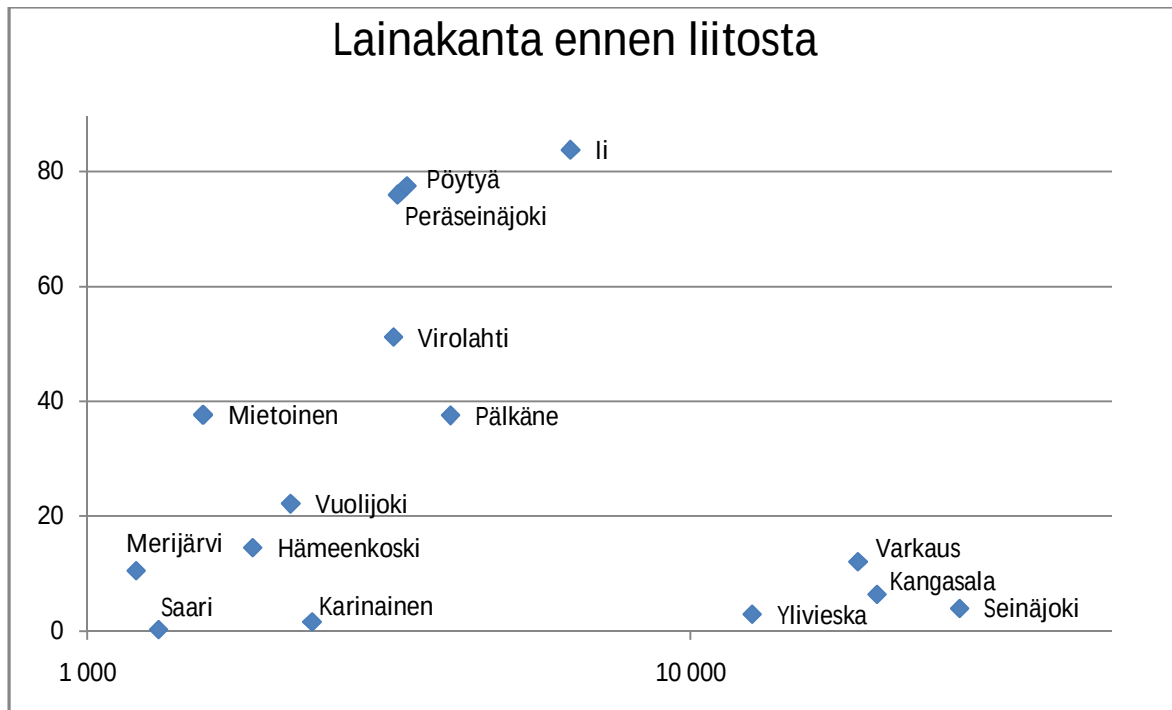
Yksittäisten liitosseurakuntien lainakantojen muutoksesta ennen ja jälkeen liitoksen huomataan, että lainakanta on suurentunut sekä suuremmissa että pienemmissä liitosseurakunnissa. Pienemmissä liitosseurakunnissa lainakanta on kuitenkin suurentunut useammin kuin

suuremmissa liitosseurakunnissa. Liitoskumppaniinsa verrattuna suuremmista seurakunnista lainakanta on suurentunut yhdeksässä ja pienentynyt seitsemässä seurakunnassa. Neljässä liitoksessa seurakunta oli ennen ja jälkeen liitoksen velaton. Liitoskumppaniinsa verrattuna pienemmistä seurakunnista lainakanta on suurentunut kahdessa ja pienentynyt kuudessa seurakunnassa. Viidessä liitoksessa seurakunta oli ennen ja jälkeen liitoksen velaton.

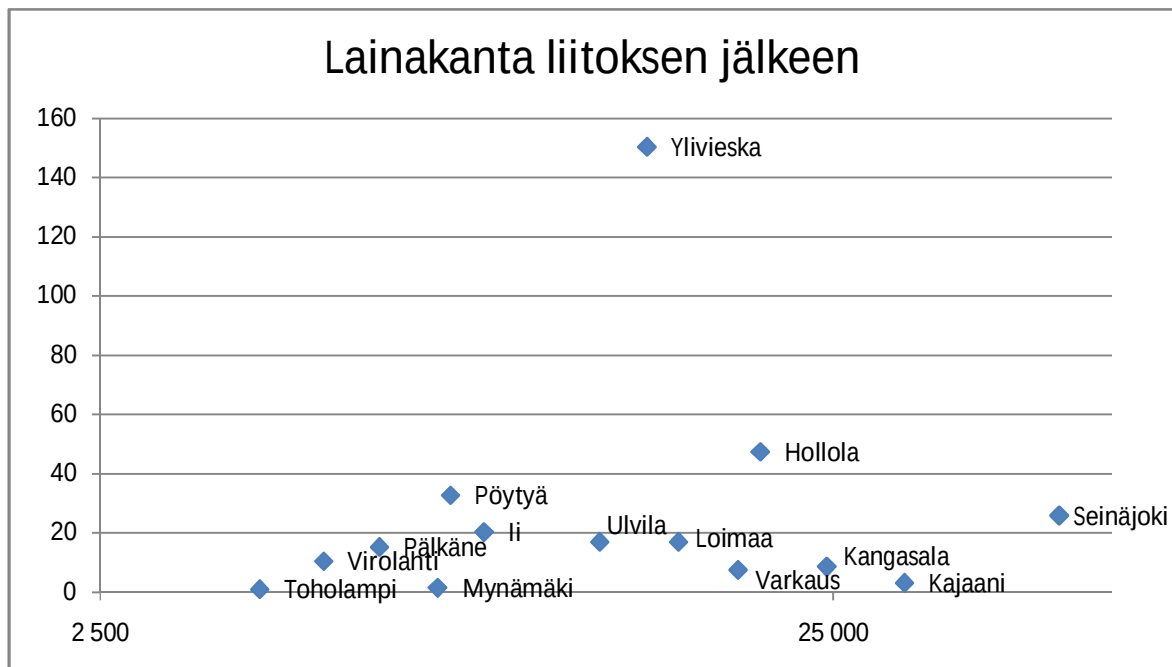
Tämän tutkimuksen liitosseurakuntien keskimääräinen lainakanta oli sekä ennen liitosta että liitoksen jälkeen suurempi kuin koko kirkossa keskimäärin. Lainakannan suureneminen liitoksen jälkeisinä vuosina vastaa koko kirkon kehitystä. Velattomat seurakunnat ovat olleet sekä ennen että jälkeen liitoksen pääasiassa alle 6 000 jäsenen ja yli 40 000 jäsenen seurakuntia.

Lainakanta saattoi olla liitosta edeltävinä vuosina suurempi yhtäläillä suuremmassa kuin pienemmässä liitosseurakunnassa. Lainakannalla ja seurakunnan jäsenmäärällä ei näyttänyt olevan selkeää yhteyttä. Lainakannan suurenemisesta voidaan päätellä, että yhdistymisavustusten käyttäminen lainakannan pienentämiseen ei ole ollut vallitseva käytäntö.

Seurakuntaliitosta edeltäneinä vuosina oli yksi seurakuntatalous, jossa lainakanta oli huomattavasti muita suurempi, Sahalahden seurakunnan lainakanta oli liitosta edeltäneinä vuosina 171 €/jäsen. Liitoksessa Sahalahti liitettiin Kangasalan seurakuntaan ja lainakanta oli vuoden 2009 lopussa 5 €/jäsen. Myös seurakuntaliitosta seuranneina vuosina yhden seurakunnan lainakanta oli huomattavasti suurempi kuin tutkimuksen muiden seurakuntien lainakanta. Ylivieskan seurakunnan liitoksen jälkeisten vuosien lainakanta oli 151 €/jäsen. Molemmat liitosseurakunnat, Ylivieska ja Merijärvi, olivat liitosta edeltäneen vuoden lopussa velattomia. Nämä muista seurakunnista huomattavasti poikkeavat lainakannat eivät näy kuvioissa 9 ja 10.

KUVIO 9. Lainakanta liitosseurakunnissa (€/jäsen) ja jäsenmäärä ennen liittosta.

KUVIO 10. Lainakanta (€/jäsen) ja jäsenmäärä liitoksen jälkeen.

Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset

Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset on liitosta edeltäneinä vuosina jakaantunut melko tasaisesti sekä suurempien ja pienempien seurakuntien että liitosten suurempien ja pienempien seurakuntien kesken. Liitoshetkellä jäsenmäärältään suuremmista seurakunnista kymmenessä myös tunnusluku oli suurempi, yhdeksässä pienempi ja yhdessä kolmen seurakunnan liitoksessa suurimman tunnusluku oli pienempien välistä.

Tämän tutkimuksen liitosseurakunnista suurimmassa osassa tunnusluku rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset on ollut liitosta edeltäneinä vuosina pienempi kuin kaikissa evankelis-luterilaisissa seurakunnissa keskimäärin. Tunnusluku oli koko kirkossa vuosina 1999–2006 keskimäärin 161 €/jäsen. Tämän tutkimuksen liitosseurakunnista yhdeksässä liitosta edeltävien vuosien tunnusluku oli tätä suurempi ja 34:ssä pienempi.

Yhdeksästä liitosseurakunnasta, joissa tunnusluku oli keskimääräistä suurempi, kolme oli tulevien seurakuntaliitosten jäsenmäärältään suurempia ja kuusi pienempiä seurakuntia. Selkeästi suurin tunnusluku 803 €/jäsen oli Uukuniemen seurakunnassa, joka on jäsenmäärältään tutkimuksen pienin seurakunta. Toiseksi suurin tunnusluku 290 €/jäsen oli Oulun seurakuntayhtymässä, joka on jäsenmäärältään tämän tutkimuksen suurin seurakunta.

Seurakuntaliitoksen jälkeen lukumääräisesti suuremmassa osassa seurakuntia tunnusluku rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset oli keskimääräistä suurempi. Tosin vieläkin enemmistössä seurakuntia tunnusluku oli keskiarvoa pienempi. Tunnusluku oli koko kirkossa vuosina 2006–2009 184 €/jäsen. Uusista kahdestakymmenestä seurakunnasta kuuden tunnusluku oli keskimääräistä suurempi ja neljäntoista pienempi.

Seurakuntaliitoksen jälkeen tunnusluku rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset oli suuremmassa osassa liitosseurakuntia suurempi kuin ennen liitosta. Tunnusluvun suureneminen kohdistui kuitenkin enemmän suurempiin kuin pienempiin liitosseurakuntiin. 15:ssä seurakuntaliitosten jäsenmäärältään suuremmista seurakunnista tunnusluku oli liitoksen jälkeen suurempi kuin ennen liitosta ja viidessä pienempi kuin ennen liitosta.

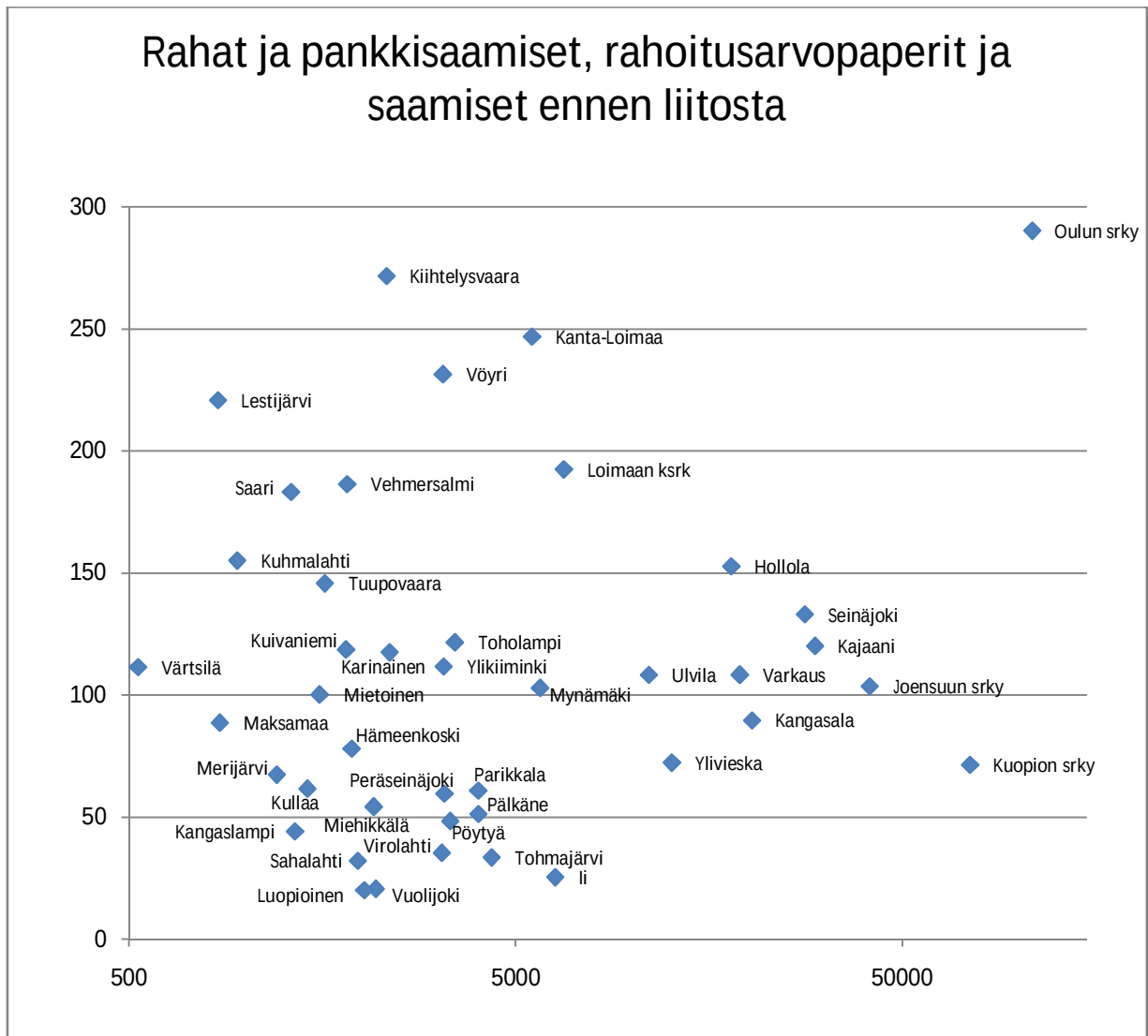
13:ssa seurakuntaliitosten jäsenmäärältään pienemmissä seurakunnissa tunnusluku oli liitoksen jälkeen suurempi ja 10:ssa pienempi kuin ennen liitosta.

Seurakuntaliitoksen jälkeen niiden seurakuntien lukumäärä, joissa tunnusluku rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset on alle 50 €/jäsen, väheni radikaalisti. Ennen seurakuntaliitosta seurakuntia, joissa tunnusluku oli alle 50 €/jäsen, oli kahdeksan eli 19 % liitosseurakunnista. Seurakuntaliitoksen jälkeen tunnusluku oli alle 50 €/jäsen ainoastaan yhdessä seurakunnassa.

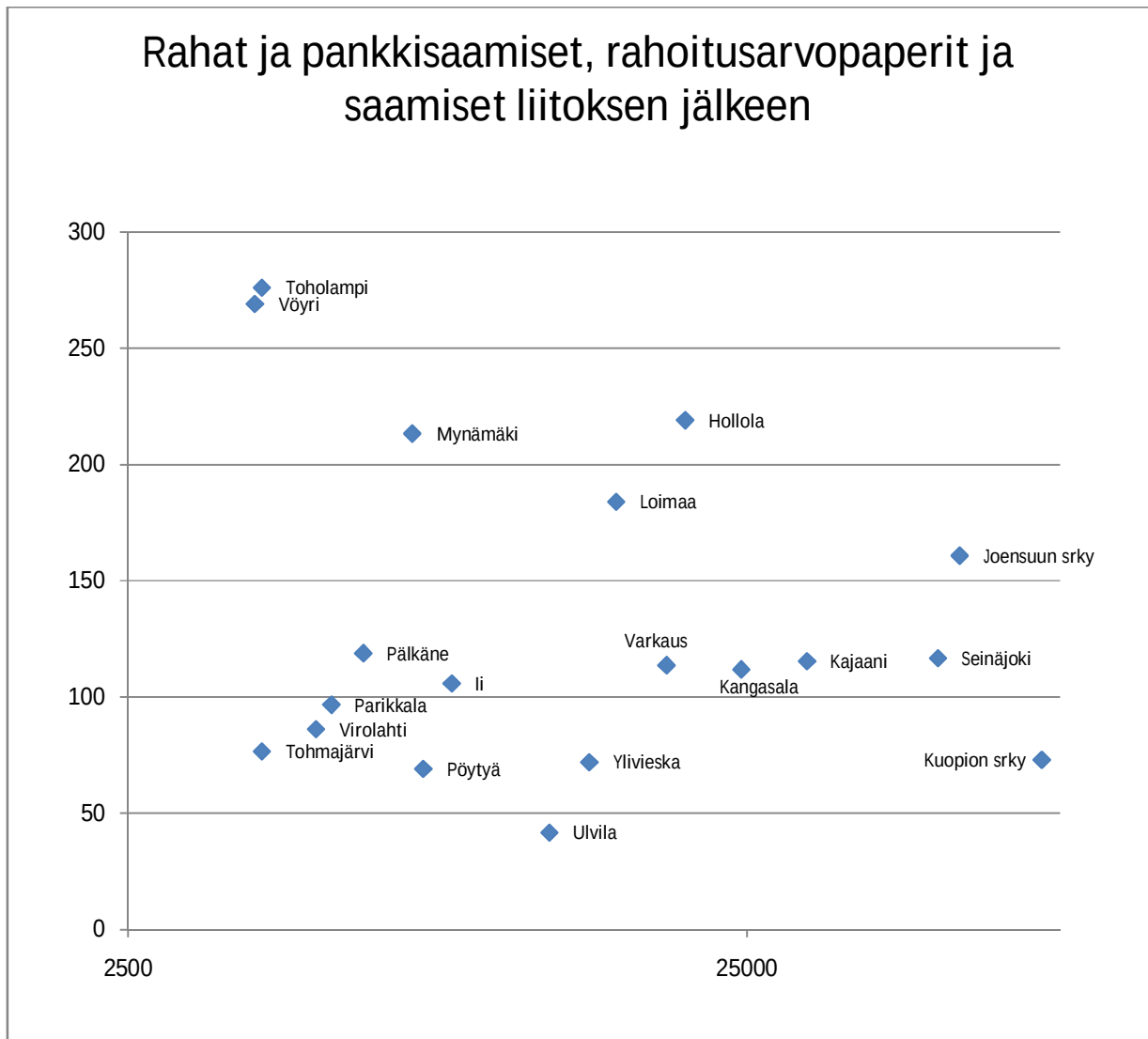
Niiden seurakuntien suhteellinen osuus, joissa tunnusluku on 50–150 €/jäsen, oli lähes sama ennen ja jälkeen liitoksen. Ennen liitosta tähän kategoriaan kuului 56 % eli 24 seurakuntaa ja liitoksen jälkeen 60 % eli 12 seurakuntaa.

Niiden seurakuntien suhteellinen osuus, joiden tunnusluku oli yli 150 €/jäsen, oli liitoksen jälkeen suurempi kuin ennen liitosta. Ennen seurakuntaliitosta seurakuntia, joissa tunnusluku oli yli 150 €/jäsen, oli 11 eli 26 %. Liitoksen jälkeen seurakuntia, joiden rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset oli enemmän kuin 150 €/jäsen oli 7 eli 35 % seurakunnista.

Tunnusluku rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset oli seurakuntaliitoksen jälkeen pääsääntöisesti suurempi kuin ennen liitosta. Erityisesti suurempien liitosseurakuntien tunnusluku oli suurentunut. Seurakunnat, joiden tunnusluku oli alle 50 €/jäsen, olivat hävinneet lähes kokonaan ja vastaavasti seurakunnat, joiden tunnusluku oli yli 150 €/jäsen, lukumäärä oli kasvanut. Kahdessatoista seurakuntaliitoksessa kahdestakymmenestä pienemmän liitosseurakunnan tunnusluku oli suurempi kuin suuremman liitosseurakunnan.

KUVIO 11. Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset (€/jäsen) ja jäsenmäärä ennen liitosta.

KUVIO 12. Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset (€/jäsen) ja jäsenmäärä liitoksen jälkeen.

Tämän tutkimuksen seurakunnat ryhmänä olivat tutkimuksessa käytettyjen tilinpäätösten tunnuslukujen mukaan ennen seurakuntaliitosta keskimääräistä heikommassa taloudellisessa asemassa. Yleisen oletuksen vastaisesti liitoksissa ei kuitenkaan ollut mukana jäsenmäärältään suurempi ja taloudeltaan parempi sekä jäsenmäärältään pienempi ja taloudeltaan heikompi seurakunta

Liitosseurakuntien seurakuntaliitoksia edeltäneiden vuosien talouden tasapainolla ja jäsenmäärällä ei ollut oleellista yhteyttä. Liitosseurakunnista ylijäämäisempi oli lähes yhtä usein jäsenmäärältään suurempi kuin pienempi seurakunta. Seurakuntaliitoksia edeltävien vuosien liitosseurakuntien jäsenmäärän ja rahoitusvarallisuuden tai jäsenmäärän ja talouden tasapainon välillä ei myöskään ollut havaittavissa selkeää yhteyttä. Lainakanta saattoi olla yhtä lailla pienempi niin jäsenmäärältään suuremmassa kuin pienemmässäkin seurakunnassa. Samoin rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset oli liitosta edeltäneinä vuosina lähes yhtä usein suurempi pienemmässä kuin suuremmassakin liitosseurakunnassa.

Talouden tasapaino kehittyi liitosseurakunnissa liitoksen jälkeen keskimääräistä ylijäämäisemmin. Tällä saattaa olla yhteys suuruuden ekonomian hyödyntämiseen tai saatuihin yhdistymisavustuksiin. Huomattava on sekä vuosikatteen että nettoinvestointien keskiarvojen suurentuminen liitoksen jälkeisinä vuosina. Saatuja yhdistymisavustuksia on todennäköisesti käytetty enimmäkseen investointien rahoittamiseen.

Liitoksen jälkeinen lainakannan kehitys vastaa koko kirkon kehitystä. Tunnusluvun rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset kehitys sen sijaan oli keskimääräistä parempaa. Erityisesti suurempien liitosseurakuntien tunnusluku suureni liitosta edeltäneisiin vuosiin verrattuna. Tämän perusteella voidaan päätellä, että liitosseurakunnat ovat laittaneet saamansa yhdistymisavustukset todennäköisemmin säästöön kuin lyhentäneet lainoja. Tosin lainakannat ovat olleet monessa seurakunnassa jo ennen liitosta hyvin pieniä. Toki on myös mahdollista että tunnusluvun rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset kasvamisella liitoksen jälkeen on yhteys liitoksen yhteydessä toteutettuihin muutoksiin.

6 Rakennemuutoksen ja talouskehityksen yhteys

Tässä luvussa käsitellään tämän tutkimuksen toista vaihetta. Toiseen vaiheeseen valittiin viisi esimerkkiliitosta, joista neljä on kahden seurakunnan välisiä liitoksia ja yksi kolmen seurakunnan välinen liitos. Yksi liitoksista on toteutettu seurakuntien omasta aloitteesta ja neljä liitosta on seurausta toteutuneesta kuntaliitoksesta (ks. perusteluja taulukosta 5). Rahaprosessin lisäksi toisessa vaiheessa on käsitelty myös reaalitaloutta.

6.1 Esimerkkiliitosten esittely

Kuopion seurakuntayhtymä ja Vehmersalmen seurakunta

Kuopion seurakuntayhtymän ja Vehmersalmen seurakunnan liitos on esimerkki hyvin suuren ja hyvin pienen seurakunnan liitoksesta. Liitos toteutettiin 1.1.2005 ja se perustui kuntien tekemään kuntaliitokseen. Seurakuntaliitoksen johdosta Vehmersalmen seurakunnasta tuli yksi Kuopion seurakuntayhtymän seitsemästä seurakunnasta. Kuopion seurakuntayhtymän jäsenmäärä oli ennen liitosta 74 811. Liitosta edeltäneiden kuuden vuoden aikana jäsenmäärä oli noussut 956 jäsenellä. Jäsenmäärä kääntyi laskuun jo vuotta ennen liitosta ja vuodesta 2005 vuoteen 2009 seurakuntayhtymän jäsenmäärä laski 1 407 jäsenellä. Kuopion seurakuntayhtymässä oli vuonna 2009 74 740 jäsentä ja se oli Suomen yhdeksänneksi suurin seurakuntatalous.

Vehmersalmen seurakunta sijaitsee Kuopion hiippakunnassa, Kuopion kaupungin kaakkoispuolella, maanteitse matkaa Kuopioon on noin 49 km. Liitoshetkellä Vehmersalmen seurakunnassa oli 1 834 jäsentä. Vuodesta 1999 jäsenmäärä oli laskenut 68 jäsenellä. Liitoksen jälkeen Vehmersalmen jäsenmäärä jatkoi hienoista laskua. Vuonna 2009 Vehmersalmen seurakunnassa oli 1 796 jäsentä.

Kuopion seurakunnan kirkollisveroprosentti oli 1,4 koko ajanjakson 1999–2009. Vehmersalmen seurakunnan kirkollisveroprosentti oli 1,8 vuosina 1999–2004.

Mynämäen ja Mietoisten seurakunnat

Mynämäen ja Mietoisten kuntien kuntaliitos tuli voimaan 1.1.2007, jonka johdosta samana ajankohtana toteutettiin myös Mynämäen ja Mietoisten seurakuntien välinen seurakuntaliitos. Mynämäen seurakunta oli jäsenmäärältään ennen liitosta selkeästi suurempi kuin Mietoisten seurakunta. Mietoisten seurakunnasta muodostettiin Mynämäen seurakunnan kappeliseurakunta. Mietoisten seurakunta oli vuoteen 1865 asti Mynämäen kappeliseurakunta eli vuoden 2007 liitos oli paluu vanhaan. Historian peruja oli sekin, että noin kolmannes Mietoisten pinta-alasta oli ennen liitosta enklaveja Mynämäen sisällä.

Molemmat seurakunnat sijaitsevat Varsinais-Suomessa, noin 50 km etäisyydellä Turun kaupungista luoteeseen. Matkaa Mynämäeltä Mietoisiin on noin 9 km. Seurakuntaliitos oli selkeästi suuremman ja pienemmän seurakunnan liitos. Mynämäen seurakunnan jäsenmäärä 31.12.2006 oli 5 781. Jäsenmäärän kehityksessä ei ollut vuosina 1999–2006 havaittavissa selkeää kehityssuuntaa. Mietoisten seurakunnan jäsenmäärä oli 31.12.2006 1 557. Mietoisten seurakunnan jäsenmäärä nousi vuoteen 2002 asti ja oli tämän jälkeen hienoisessa laskussa. Vuonna 2002 Mietoisten seurakunnassa oli 1 615 jäsentä. Liitoksen jälkeiset kolme vuotta jäsenmäärä on laskenut keskimäärin 48 jäsentä/vuosi. 31.12.2009 jäsenmäärä oli 7 203.

Mynämäen seurakunnan kirkollisveroprosentti oli 1,5 vuosina 1999–2003. Tämän jälkeen veroprosentti nostettiin 1,75:een. Mietoisten seurakunnan jäsenet osallistuivat seurakunnan palvelujen rahoittamiseen maksamalla ansiotuloistaan kirkollisveroa 1,65 % vuoteen 2001 asti, jonka jälkeen kirkollisveroprosentti nostettiin 1,75:een. Uuden Mynämäen kirkollisveroprosentti on ollut vuosina 2007–2009 1,75.

Pöytyän ja Karinaisten seurakunnat

Kuntaliitoksesta johtuen Karinaisten seurakunta liitettiin Pöytyän seurakuntaan 1.1.2005 alkaen. Pöytyä ja Karinaisten sijaitsevat Varsinais-Suomessa noin 40 km etäisyydellä Turun kaupungista koilliseen. Pöytyän ja Karinaisten kuntakeskusten välinen etäisyys on 13 km.

Yläneen seurakunta liitettiin kuntaliitoksen johdosta Pöytyän seurakuntaan 1.1.2009. Tätä liitosta ei tutkittu tässä tutkimuksessa.

Pöytyän ja Karinaisten seurakuntien liitos oli kahden suunnilleen samankokoisen seurakunnan liitos. Karinaisten seurakunnan jäsenmäärä oli vuoden 1999 tilinpäätöksessä 2 305 ja liitoshetkellä 31.12.2004 2 360. Vuosina 1999–2004 seurakunnan jäsenmäärä kasvoi 55 jäsenellä. Karinaisten seurakunnan kirkollisveroprosentti oli liitosta edeltävät kuusi vuotta 1,75. Pöytyän seurakunnan jäsenmäärä oli vuoden 1999 lopussa 3 480 ja liitoshetkellä 3 389. Karinaisista poiketen Pöytyän jäsenkehitys oli laskeva, jäsenmäärä pieneni 91 jäsenellä. Pöytyän seurakunnan kirkollisveroprosentti oli vuonna 1999 1,5 jonka jälkeen se nostettiin 1,75:een. Tämä on ollut myös uuden Pöytyän seurakunnan kirkollisveroprosentti koko tutkimusajanjakson 1999–2009.

Parikkalan, Saaren ja Uukuniemen seurakunnat

Parikkalan, Saaren ja Uukuniemen seurakunnat sijaitsivat Mikkelin hiippakunnassa ja rajoittuivat idässä 65 km matkalta valtakunnanrajaan. Parikkalaa lähinnä olevat suuremmat paikkakunnat ovat Savonlinna ja Imatra. Savonlinnaan on matkaa noin 60 km ja Imatralle noin 65 km. Kuntaliitoksesta johtuen Saaren ja Uukuniemen seurakunnat liitettiin Parikkalan seurakuntaan vuoden 2005 alusta.

Kyseessä oli kolmen pienen mutta hyvin erikokoisen seurakunnan liitos. Parikkalan seurakunnan jäsenmäärä oli vuoden 1999 tilinpäätöksessä 4 353 jäsentä ja liitoshetkellä 31.12.2004 4 011 jäsentä. Vuosina 1999–2004 seurakunnan jäsenmäärä pieneni 342 jäsenellä. Saaren seurakunnan jäsenmäärä vuoden 1999 tilinpäätöksessä oli 1 473 ja 1 313 jäsentä liitoshetkellä 31.12.2004 eli jäsenmäärä pieneni ajanjaksolla 160 jäsenellä. Uukuniemen seurakunnan jäsenmäärä oli 551 jäsentä vuonna 1999 ja 469 jäsentä vuonna 2004. Jäsenmäärä pieneni 82 jäsenellä vuosina 1999–2004. Seurakuntien yhteenlaskettu jäsenmäärä pieneni vuosina 1999–2004 yhteensä 584 jäsenellä ja oli liitoshetkellä 5 793. Jäsenmäärä pieneni keskimäärin 117 jäsentä/vuosi.

Parikkalan seurakunnan jäsenmäärän pieneneminen jatkui myös seurakuntaliitoksen jälkeen. Vuoden 1999 tilinpäätöksessä Parikkalan seurakunnan jäsenmäärä oli 5 331 jäsentä eli liitoshetkestä laskien jäsenmäärä oli pienentynyt 462 jäsenellä, keskimäärin 92 jäsenellä/vuosi.

Liitosta edeltävinä vuosina seurakunnat olivat rahoittaneet toimintansa erisuuruisilla kirkollisveroprosenteilla. Uukuniemen seurakunnan kirkollisveroprosentti oli 1,55, Saaren seurakunnan 1,6 ja Parikkalan seurakunnan 1,75. Seurakuntaliitoksen jälkeen kaikkien seurakuntien kirkollisveroprosentit nostettiin suurimman seurakunnan tasolle.

Liitosseurakunnat lähtivät liitokseen rahatalouden näkökulmasta erilaisista lähtökohdista, vaikkakin kaikki ovat muuttotappiosta kärsiviä seurakuntia ja sijainniltaan kohtalaisen kaukana suurista kaupunkikeskuksista ja valtateistä. Kuten edellä jo on todettu, seurakuntien kirkollisveroprosentit olivat erisuuruiset, pienin veroprosentti oli pienimmällä ja suurin suurimmalla seurakunnalla. Uukuniemen seurakunta oli liitosta edeltäneinä vuosina 1999–2004 selkeästi alijäämäinen mutta kuitenkin velaton ja rahoitusvarallisuus oli selkeästi ylitse koko kirkon keskiarvon. Saaren seurakunnan talous oli varauksin tasapainossa, velaton ja rahoitusasema hyvä. Parikkalan seurakunnan talous oli tasapainossa, velaton ja rahoitusasema hyvä.

Virolahden ja Miehikkälän seurakunnat

Miehikkälän seurakunta liitettiin Virolahden seurakuntaan 1.1.2007, jolloin Miehikkälän seurakunnasta muodostettiin Virolahden kappeliseurakunta. Liitos on tapahtunut seurakuntien omasta aloitteesta ja molemmat kunnat ovat yhä itsenäisiä. Kyseessä on kahden hyvin samankokoisen seurakunnan liitos. Molemmat seurakunnat rajoittuvat idässä valtakunnanrajaan ja Virolahti lisäksi etelässä Suomenlahteen. Virolahden ja Miehikkälän kuntakeskusten välinen etäisyys on noin 11 km. Sekä Helsinkiin että Pietariin on matkaa noin 200 km.

Miehikkälän seurakunnan jäsenkehitys oli liitosta edeltävän kahdeksan vuoden aikana laskeva. Vuonna 1999 seurakunnan jäsenmäärä oli 2 371 ja vuonna 2006 2 148, toisin sanoen jäsenmäärä pieneni noin kymmenenneksellä, noin 32 jäsentä vuodessa. Virolahden seura-

kunnan jäsenkehitys oli vuosina 1999–2006 Miehikkälän kaltainen. Vuonna 1999 seurakunnan jäsenmäärä oli 3 594 ja vuonna 2006 3 221 eli jäsenmäärä pieneni vuosittain keskimäärin 53 jäsenellä. Jäsenmäärän pieneneminen on jatkunut liitoksen jälkeen. Liitoshetkellä 31.12.2006 seurakuntien yhteenlaskettu jäsenmäärä oli 5 369 ja vuoden 2009 lopussa seurakunnassa oli 5 037 jäsentä.

Liitosseurakuntien kirkollisveroprosentit ovat seuranneet tarkasteluajanjaksolla 1999–2006 melko tarkasti toistensa kehitystä. Molempien seurakuntien kirkollisveroprosentit olivat aluksi 1,5, josta se on nostettu 1,6:een. Virolahdella nosto toteutettiin vuonna 2001 ja Miehikkälässä vuonna 2002. Sama 1,6:n kirkollisveroprosentti on säilynyt myös liitoksen jälkeen.

6.2 Seurakuntaliitos vs. verrokkiseurakunnat

Tutkimuksen kolmas vaihe toteutetaan vertaamalla esimerkiseurakuntien liitoksia verrokkiseurakuntiin. Verrokkiseurakuntien raha- ja reaaliprosessin tunnusluvut on laskettu yhteen ja näin niistä on muodostettu yksi virtuaaliseurakunta. Liitosseurakuntien raha- ja reaaliprosessin tunnusluvut on vastaavasti laskettu liitosta edeltävältä ajalta yhteen ja niistä on tältä ajalta muodostettu oma virtuaaliseurakunta. Nämä tiedot on liitetty liitoshetkestä uuden seurakunnan tunnuslukuihin. Näin liitosseurakunnat muodostavat ennen liitosta yhteenlasketun virtuaaliseurakunnan ja liitoksen jälkeen uuden seurakunnan.

Seurakuntaliitoksen yhteyttä talouskehitykseen on tutkimuksen toisessa vaiheessa tutkittu vertaamalla liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien raha- ja reaaliprosessin indikaattorien kehittymistä vuosina 1999–2009. Verrokkiseurakuntien avulla pyritään vastaamaan kysymykseen, olisiko tarkasteluajanjakson taloudellinen kehitys ollut erilaista ilman rakennemuutosta. Tämän tarkastelun tarkoitus on vahvistaa käsitystä rakennemuutosten yhteydestä seurakuntien talouskehitykseen.

6.2.1 Rahaproessin näkökulma

Rahaproessin näkökulmasta suoritettu analysointi on tehty neljän tilinpäätöksestä saatavan tunnusluvun perusteella. Tunnusluvut on suhteutettu jäsenmäärään, jolloin luvut ovat vertailukelpoisia erilaisista jäsenmääristä huolimatta. Tunnusluvut on jaettu kahteen ryhmään, talouden tasapainoa kuvaaviin tunnuslukuihin ja rahoitusvarallisuutta kuvaaviin tunnuslukuihin.

6.2.1.1 Talouden tasapaino

Talouden tasapainon yhteyttä seurakuntaliitoksiin tutkittiin kahden tunnusluvun avulla. Tuloslaskelman osoittama tilikauden yli- tai alijäämä sekä vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus. Näiden tunnuslukujen valintaa on selvitetty luvussa 2.

Tuloslaskelman mukainen talouden tasapaino

Tuloslaskelman mukaan talous on tasapainossa, kun vuosikatteella voidaan kattaa suunnitelmanmukaiset poistot, arvonalentumiset, satunnaiset erät sekä poistoeron, vapaaehtoisten varausten ja rahastojen muutokset. Tuloslaskelmasta tuli lakisääteinen talouden tasapainon mittari, kun kirkkojärjestyksen (1055/1993) 15 luvun 1 §:ään lisättiin säännös alijäämän kattamisvelvollisuudesta vuonna 2001.

Taulukossa 12 on laskettuna liitosseurakunnan ja verrokkiseurakunnan tuloslaskelman mukainen keskimääräinen yli- tai alijäämä ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen. Tarkasteluajanjakso on 1999–2009. Kuten kuviosta huomataan, on tuloslaskelman mukainen yli- tai alijäämä ollut sekä liitos- että verrokkiseurakunnissa lähes poikkeuksetta suurempi liitoksen jälkeisinä vuosina kuin vuosina ennen liitosta. Ainoastaan Kuopion seurakuntayhtymään liitetyn Vehmersalmen seurakunnan verrokkiseurakunnan Karttulan kehitys poikkeaa muista. Kaikkien seurakuntien tuloslaskelman mukainen ylijäämä oli vuosina 1999–2009 keskimäärin 26 €/jäsen/vuosi.

Jokainen viidestä liitosseurakunnasta oli jo ennen liitosta ylijäämäinen. Jokaisen liitosseurakunnan ylijäämä oli kuitenkin pienempi kuin koko kirkossa keskimäärin. Liitosseurakun-

nista eniten tilikauden ylijäämä suureni Virolahden seurakunnassa, jossa ylijäämä ennen liitosta oli keskimäärin 0,02 €/jäsen. Virolahden seurakunnan seurakuntaliitoksen jälkeisten vuosien keskimääräinen ylijäämä oli 21 €/jäsen suurempi kuin liitosta edeltäneinä vuosina. Muiden esimerkkiliitosten ylijäämien muutos ennen ja jälkeen liitoksen oli 5,85–9,23 €/jäsen. Vähiten ylijäämä nousi Pöytyän seurakunnassa, jossa seurakuntaliitoksen jälkeisten vuosien keskimääräinen ylijäämä oli 5,85 €/jäsen suurempi kuin liitosta edeltäneinä vuosina.

Neljässä seurakuntaliitoksessa viidestä tuloslaskelman osoittaman yli- tai alijäämän kehitys oli ylijäämäisempi kuin verrokkiseurakunnassa. Suurin ero liitosseurakunnan ja verrokkiseurakunnan kehityksessä oli Kuopion seurakuntayhtymällä. Kuopion seurakuntayhtymän ja verrokin ylijäämien ero oli 21 €/jäsen/vuosi. Kuopion seurakuntayhtymän positiivinen kehitys ei luonnollisesti aiheudu seurakuntaliitoksesta. Kuopion seurakunnan tuloslaskelman osoittama ylijäämä oli ennen liitosvuotta huomattavan alhainen, ja se on omilla toimillaan aikaansaanut ylijäämän positiivisen kehityksen. Itsenäisen Vehmersalmen ylijäämä oli vuosina 1999–2004 samaa suuruusluokkaa kuin verrokkiseurakunnalla Karttulalla. Parikkalan seurakuntaliitos on ainoa, jossa kehitys on ollut verrokkiseurakuntaan verrattuna vähemmän ylijäämäistä. Parikkalan seurakunnan tuloslaskelmien ylijäämä oli liitoksen jälkeen 8,61 €/jäsen suurempi kuin ennen liitosta. Verrokkiseurakunnan muutos oli kuitenkin 13 €/jäsen eli 4,64 €/jäsen ylijäämäisempi kuin Parikkalan seurakunnassa.

Vehmersalmen seurakunnan liittäminen Kuopion seurakuntayhtymään ei liitosseurakuntien suuresta kokoerosta johtuen vaikuttanut oleellisesti liitosseurakuntien yhteenlaskettuun yli- tai alijäämään. Samasta syystä Kuopion seurakuntayhtymälle ei tässä tutkimuksessa valittu verrokkiseurakuntaa. Vehmersalmen seurakunnan mahdollista kehitystä ilman seurakuntaliitosta voidaan kuitenkin arvioida verrokkiseurakunnaksi valitun Karttulan seurakunnan tunnuslukujen avulla. Vehmersalmen seurakunnan ylijäämä vuosilta 1999–2004 oli keskimäärin 9,85 €/jäsen/vuosi saman ajanjakson vastaava tunnusluku oli Karttulan seurakunnassa 12 €/jäsen/vuosi ja Kuopion seurakuntayhtymässä 2,89 €/jäsen/vuosi. Vuosien 2005–2009 vastaava tunnusluku oli Kuopion seurakuntayhtymässä 11 €/jäsen/vuosi ja Karttulan seurakunnassa -1,23 €/jäsen/vuosi. Kuopion seurakuntayhtymän tunnusluku oli liitoksen

jälkeen noussut Vehmersalmen seurakunnan liitosta edeltäneelle tasolle ja Karttulan seurakunnan tunnusluku oli painunut alijäämän puolelle. Mikäli Vehmersalmen seurakunnan ylitai alijäämän kehitys olisi ollut itsenäisenä pysyneen Karttulan seurakunnan kaltainen, olisi myös Vehmersalmen seurakunnan vuosien 2005–2009 tuloslaskelma alijäämäinen.

Sekä Pöytyän että Mynämäen seurakuntaliitosten tuloslaskelman mukaisen yli- tai alijäämän kehitys oli vuosina 1999–2009 samansuuntaista kuin verrokkiseurakunnissa. Kehitys vastasi myös saman kokoluokan seurakuntien keskimääräistä kehitystä. Liitosta edeltävien tarkasteluvuosien ylijäämä oli Pöytyän seurakunnassa keskimäärin 9,03 €/jäsen/vuosi ja verrokkiseurakunnissa 6,92 €/jäsen/vuosi. Seurakuntaliitoksen jälkeisten tarkasteluvuosien keskimääräinen ylijäämä oli Pöytyällä 15 €/jäsen/vuosi ja verrokkiseurakunnissa 11 €/jäsen/vuosi. Liitosseurakunnan ja verrokin muutosten ero oli hyvin pieni, 1,35 €/jäsen/vuosi. Mynämäen seurakunnan liitosta edeltävien tarkasteluvuosien ylijäämä oli keskimäärin 8,34 €/jäsen/vuosi ja verrokkiseurakuntien 9,81 €/jäsen/vuosi. Liitosvuoden jälkeen ylijäämät kasvoivat, Mynämäen seurakunnan ylijäämä vuosilta 2007–2009 oli keskimäärin 18 €/jäsen/vuosi ja verrokkiseurakuntien 15 €/jäsen/vuosi. Muutosten ero oli 4,13 €/jäsen/vuosi. Liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien tuloslaskelman osoittaman yli- tai alijäämän välisen vertailun perusteella voidaan olettaa, että tunnusluvun kehitys liitosseurakunnissa olisi voinut olla hyvin samanlaista mikäli seurakuntaliitosta ei olisi toteutettu.

Sekä Parikkalan että Virolahden seurakuntaliitokset voidaan havaita tilikauden yli- tai alijäämän kehityksessä. Parikkalan seurakunnan keskimääräinen ylijäämä oli vuosina 1999–2004 2,45 €/jäsen/vuosi. Verrokin vastaava tunnusluku oli melko lähellä, 4,67 €/jäsen vuotta kohden. Liitoksen jälkeen Parikkalan tunnusluvun kehitys muuttui ylijäämäisemmäksi. Parikkalan seurakunnan liitoksen jälkeisten vuosien 2005–2009 ylijäämä oli keskimäärin 11 €/jäsen/vuosi. Verrokkiseurakunnissa kehitys oli kuitenkin vielä ylijäämäisempää, ylijäämä oli vastaavalta ajanjaksolta keskimäärin 18 €/jäsen/vuosi. Seurakuntaliitosta voidaan Parikkalan seurakunnassa pitää hyvänä asiana, mikäli asiaa katsotaan ainoastaan tuloslaskelman osoittaman tilikauden yli- tai alijäämän näkökulmasta. Tunnusluvun kehitys oli kuitenkin verrokkiseurakunnissa vuosina 2005–2009 vielä Parikkalan kehitystä ylijäämäisempää. Eli voidaan kysyä, olisiko tunnusluvun kehitys voinut olla vielä ylijäämäisem-

pää ilman seurakuntaliitosta? Parikkalan kehitykseen on vaikuttanut myös saatu yhdistymisavustus, jota verrokkiseurakunnat eivät luonnollisesti ole voineet saada.

Virolahden ja verrokkiseurakuntien tuloslaskelman yli- tai alijäämän kehittyminen oli vuosina 1999–2006 tasaista. Virolahden ylijäämä kyseisellä ajanjaksolla oli keskimäärin 0,02 €/jäsen/vuosi ja verrokkiseurakuntien alijäämä 3,92 €/jäsen/vuosi. Molemmat tunnusluvut olivat selkeästi alle 5 000–10 000 jäsenen seurakuntien keskiarvon. Virolahden seurakunnan kaksi liitoksen jälkeistä vuotta nostivat kehityssuunnan selkeästi nousuun, vaikkakin vuosi 2009 oli lievästi alijäämäinen. Virolahden seurakunnan ylijäämä liitoksen jälkeisiltä vuosilta 2007–2009 oli keskimäärin 21 €/jäsen/vuosi. Sen sijaan verrokkiseurakuntien kehitys jatkoi vuosina 2007–2009 lähellä aikaisempaa kehitysuraa. Verrokkiseurakuntien ylijäämä vuosilta 2007–2009 oli keskimäärin 4,27 €/jäsen/vuosi. Virolahden liitoksessa tunnusluvun kehitys kääntyi liitoksen jälkeen parempaan suuntaan ja verrokkiseurakuntien kehityksessä ei sen sijaan tapahtunut suurta muutosta vaan se pysyi koko tarkasteluajanjakson samalla alhaisella tasolla. Virolahden kehitys oli seurakuntaliitoksen jälkeen 12 €/jäsen/vuosi ylijäämäisempi kuin verrokkiseurakunnassa. Virolahden seurakuntaliitosta voi pitää tämän tunnusluvun perusteella onnistuneena. Tosin tässä ei ole huomioitu yhdistymisavustuksen vaikutusta tilikauden yli- tai alijäämään.

Tuloslaskelman mukainen talouden tasapaino kehittyi liitosseurakunnissa pääsääntöisesti ylijäämäisemmin kuin verrokkiseurakunnissa. Ainoastaan yhdessä liitoksessa viidestä verrokkiseurakunnan kehitys oli ylijäämäisempi kuin liitosseurakunnassa. Tämän tunnusluvun vertailun ennen ja jälkeen seurakuntaliitoksen perusteella voidaan todeta, että liitosseurakuntien tuloslaskelman mukaisen ylijäämän kehitys on pääsääntöisesti ollut liitosseurakunnissa ylijäämäisempää kuin verrokkiseurakunnissa.

TAULUKKO 12. Tuloslaskelman yli- tai alijäämä liitosseurakunnissa ja verrokkiseurakunnissa ennen liitosta ja liitoksen jälkeen sekä näiden erotus vuosina 1999–2009 (€/jäsen).

	Ylijäämä				Ilman yhdistymisavustusta		
	Ennen liitosta	Liitoksen jälkeen	Erotus	Liitos vs verrokki	Liitoksen jälkeen	Erotus	Liitos vs verrokki
Kuopion srky	2,89	11,35	8,46		11,35	8,46	
Vehmersalmen verrokki	11,69	-1,23	-12,91	21,37	-1,23	-12,91	21,37
Mynämäki	8,34	17,57	9,23		9,10	0,76	
Mynämen verrokki	9,81	14,91	5,10	4,13	14,91	5,10	-4,35
Pöytyä	9,03	14,87	5,85		-2,19	-11,21	
Pöytyän verrokki	6,92	11,42	4,50	1,35	11,42	4,50	-15,71
Parikkala	2,45	11,06	8,61		-4,34	-6,79	
Parikkalan verrokki	4,66	17,91	13,25	-4,64	17,91	13,25	-20,04
Virolahti	0,02	20,59	20,57		1,20	1,18	
Virolahden verrokki	-3,92	4,27	8,19	12,38	4,27	8,19	-7,01

Jokainen liitosseurakunnista muodostettu virtuaaliseurakunta oli ollut jo liitosta edeltäneinä vuosina ylijäämäinen. Pienin ylijäämä oli ollut Virolahden seurakunnassa, jonka ylijäämä oli liitosta edeltäneinä vuosina keskimäärin 0,02 €/jäsen/vuosi. Liitoksen jälkeen jokaisen liitosseurakunnan ylijäämä €/jäsen suureni liitosta aikaisempiin vuosiin verrattuna ja yhtä liitosta lukuun ottamatta myös enemmän kuin verrokkiseurakunnassa. Tällä kehityksellä voi olla yhteys seurakuntaliitokseen. Ainakin saadut yhdistymisavustukset näkyvät liitosseurakuntien tuloslaskelmissa. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että seurakuntaliitoksessa mukana olleen seurakunnan tuloslaskelman mukaisen ylijäämän kehitys on ollut pääsääntöisesti ylijäämäisempää kuin itsenäisenä säilyneen seurakunnan.

Jos liitosseurakuntien tuloslaskelmista vähennetään niiden saamat yhdistymisavustukset, muuttuu asetelma toiseksi. Ainoastaan Kuopion seurakuntayhtymään liitetyn Vehmersalmen seurakunnan tuloslaskelmien kehitys oli liitoksen jälkeen ylijäämäisempää kuin verrokkiseurakunnan. Tämäkin selittyy suurelta osin jäsenmäärältään selkeästi suuremman liitosseurakunnan liitosta edeltäneellä vaatimattomalla ylijäämällä. Kaikissa muissa esi-

merkkiliitoksissa verrokkiseurakunnan tuloslaskelmien kehitys oli liitosvuoden jälkeen ylijäämäisempää kuin liitosseurakunnassa.

Mikäli tuloslaskelman osoittamaa yli- tai alijäämää pidetään ainoana talouden tasapainon mittarina, voidaan tietysti kysyä onko seurakunnan tarkoitus tuottaa ylijäämää. Oliko Viro- lahden seurakunta ennen liitosta talouden tasapainon kannalta lähes optimitilassa? Jokainen liitosseurakunta oli jo ennen liitosta ylijäämäinen ja liitoksen jälkeen ylijäämä suureni entisestään.

Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus

Suunnitelmanmukaisten poistojen ja toteutuneiden investointien epäsuhdasta johtuen tuloslaskelman osoittaman yli- tai alijäämän käyttäminen talouden tasapainon määrittelyssä voidaan kyseenalaistaa. Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien yhteenlasketut poistot vuosina 1999–2009 olivat 139 €/jäsen. Saman ajanjakson nettoinvestoinnit olivat 292 €/jäsen. Poistot olivat siis ainoastaan 47,6 % nettoinvestoinneista. Yksi tapa mitata talouden tasapainoa on laskea vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus, eli onko vuosikatteella voitu rahoittaa nettoinvestoinnit. Toimeksiantotalouden tasapainon mittaamisessa aikajänteen on oltava pitkä. Tämän tutkimuksen aikarajaus on 1999–2009.

Taulukossa 13 on kunkin liitosseurakunnista lasketun virtuaaliseurakunnan vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus ennen liitosta ja liitoksessa muodostuneen uuden seurakunnan vastaava tunnusluku liitoksen jälkeisiltä vuosilta. Kunkin seurakuntaliitoksen jälkeen kuviossa on kyseisen seurakuntaliitoksen verrokkiseurakunnista muodostetun virtuaaliseurakunnan tunnusluvut ennen ja jälkeen liitosvuoden. Lisäksi liitoksen jälkeinen tilanne on laskettu siten, että vuosikatteesta on vähennetty seurakunnan saama yhdistymisavustus.

Kiinteistöomaisuutensa luonteesta johtuen, seurakunnat ovat pakotettuja tekemään taloutensa kokoon nähden suuria investointeja. Näiden investointien ajoittaminen vaikuttaa suuresti talouden tasapainon arviointiin. Kuten taulukosta 13 huomataan, on vuosikatteen ja nettoinvestointien erotuksissa ennen ja jälkeen liitosvuoden suuriakin poikkeamia. Suuret poikkeamat johtuvat nimenomaan nettoinvestoinneissa tapahtuneista muutoksista.

TAULUKKO 13. Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus liitosseurakunnissa ja verrokkiseurakunnissa ennen liitosta ja liitoksen jälkeen sekä näiden erotus vuosina 1999–2009 (€/jäsen).

	Vuosikate-nettoinvestoinnit				Ilman yhdistymisavustusta		
	Ennen liitosta	Liitoksen jälkeen	Erotus	Liitos vs verrokki	Liitoksen jälkeen	Erotus	Liitos vs verrokki
Kuopion srky	-19,41	7,75	27,16		7,75	27,16	
Vehmersalmen verrokki	4,16	-14,62	-18,78	45,94	-14,62	-18,78	45,94
Mynämäki	-7,79	24,53	32,32		16,06	23,85	
Mynämen verrokki	5,68	-8,33	-14,02	46,34	-8,33	-14,02	37,87
Pöytyä	-15,27	5,04	20,31		-12,02	3,25	
Pöytyän verrokki	4,11	13,83	9,72	10,59	13,83	9,72	-6,47
Parikkala	-11,07	-21,28	-10,21		-36,69	-25,62	
Parikkalan verrokki	-18,32	5,95	24,28	-34,49	5,95	24,28	-49,90
Virolahti	2,84	13,08	10,24		-6,32	-9,16	
Virolahden verrokki	0,46	4,31	3,85	6,38	4,31	3,85	-13,01

Suuresta kokoerosta johtuen Kuopion seurakuntayhtymän tunnusluvuista ennen liitosta ei voi vetää Vehmersalmen seurakuntaa koskevia johtopäätöksiä, vaikka kyseessä on yhteenlaskettu virtuaaliseurakunta. Vehmersalmen seurakunnan vuosikate oli vuosina 1999–2004 keskimäärin 9,84 €/jäsen/vuosi ja nettoinvestoinnit 18 €/jäsen/vuosi. Vehmersalmen seurakunnan verrokkiseurakunnan, Karttulan vastaavan ajanjakson tunnusluvut olivat vuosikate 18 €/jäsen/vuosi ja nettoinvestoinnit 13 €/jäsen/vuosi. Vuoden 2005 jälkeen Karttulan seurakunta teki huomattavia investointeja ja samanaikaisesti vuosikate kääntyi laskuun. Kuopion seurakuntayhtymä pystyi vuosina 2005–2009 rahoittamaan nettoinvestoinnit kertyneellä vuosikatteella, vuosikate oli liitoksen jälkeen 7,75 €/jäsen/vuosi suurempi kuin nettoinvestoinnit. Vehmersalmen seurakunnan voidaan sanoa hyötynneen Kuopion seurakuntayhtymän parantuneesta tunnusluvusta. Vuosikate on kuitenkin vielä keskimääräistä alhaisempi ja nettoinvestointien taso poikkeuksellisen alhainen. Vastaus kysymykseen, mikä olisi ollut Vehmersalmen seurakunnan kehitys itsenäisenä seurakuntana, riippuu suuresti toteutuneiden investointien riittävydestä sekä liitosseurakunnissa että verrokkiseurakunnassa.

Mynämäen seurakunnan vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli vuosina 1999–2006 keskimäärin -7,79 €/jäsen/vuosi. Tämä selittyy paljolti vuosien 2000 ja 2001 suurista investoinneista. Tämän jälkeen investoinnit olivat maltillisempia ja vuosien 2007–2009 vuosikatteen olivat keskimäärin 25 €/jäsen/vuosi suuremmat kuin nettoinvestoinnit. Tämän muutoksen yhteyttä seurakuntaliitokseen on tämän tutkimuksen rajoissa mahdoton todeta. Verrokkiseurakunnissa ei tehty suuria investointeja ennen vuotta 2009. Tämän johdosta verrokkiseurakuntien tunnusluku oli ylijäämäinen vuosilta 1999–2006 ja alijäämäinen vuosilta 2007–2009. Verrokkiseurakuntien kehityksen perusteella ei voida päätellä mikä olisi voinut olla Mynämäen seurakunnan tämän tunnusluvun kehitys ilman seurakuntaliitosta. Jos tarkastellaan liitosvuotta edeltäneiden vuosien ja liitosta seuranneiden vuosien muutosten eroa, Mynämäen kehitys on ollut 46 €/jäsen/vuosi parempi kuin verrokkiseurakunnassa. Kun tarkastellaan koko ajanjaksoa 1999–2009, huomataan että tunnusluvut ovat kuitenkin hyvin lähellä toisiaan. Mynämäen vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus on ollut keskimäärin 1,02 €/jäsen/vuosi ja verrokkiseurakuntien 1,86 €/jäsen/vuosi.

Pöytyän seurakunta on toteuttanut suuria investointeja sekä ennen liitosta että liitoksen jälkeen, joka luonnollisesti näkyy tunnusluvun kehityksessä. Pöytyän seurakunnan vuosikatteiden ja nettoinvestointien erotus oli vuosina 1999–2004 keskimäärin -15 €/jäsen/vuosi ja liitoksen jälkeen 5,04 €/jäsen/vuosi. Muutos oli siis 20 €/jäsen/vuosi. Verrokkiseurakuntien tunnusluku oli vuosina 1999–2004 keskimäärin 4,11 €/jäsen/vuosi ja liitoksen jälkeen 14 €/jäsen/vuosi, eli muutos oli 9,72 €/jäsen/vuosi. Pelkästään näiden tunnuslukujen perusteella voitaisiin päätellä, että seurakuntaliitos on parantanut Pöytyän seurakunnan talouden tasapainoa, joka on ollut koko tarkasteluajanjakson heikompi kuin verrokkiseurakunnissa. Pöytyän seurakunnan vuosikate on kuitenkin ollut sekä ennen liitosta että sen jälkeen lähes kaksinkertainen verrokkiseurakuntiin verrattuna. Kohtalaisella vuosikatteella ja aikavälillä Pöytyän seurakunta voi rahoittaa tekemänsä suurehkot investoinnit. Verrokkiseurakuntien vaatimaton vuosikate yhdistettynä erittäin alhaiseen investointitasoon antaa aiheen epäillä seurakunnan kykyä selviytyä tulevista investoinneista. Kun katsotaan myös tunnusluvun perusteita, voidaan Pöytyän seurakunnan talouden sanoa olevan pitkällä aikavälillä parem-

min tasapainossa kuin verrokkiseurakuntien. Pöytyän seurakunnan tunnusluku suureni seurakuntaliitoksen jälkeisinä vuosina 11 €/jäsen enemmän kuin verrokkiseurakunnassa.

Parikkalan seurakunnan mahdollisuus rahoittaa investointeja vuosikatteella oli seurakuntaliitosta edeltäneinä vuosina hyvin pieni, vuosien 1999–2004 vuosikate oli keskimäärin 2,09 €/jäsen/vuosi. Tästä huolimatta Parikkalan liitosseurakunnat olivat samalla ajanjaksolla tehneet investointeja keskimäärin 13 €/jäsen/vuosi, ajanjakson alijäämä oli siis keskimäärin 11 €/jäsen/vuosi. Vuosina 1999–2004 verrokkiseurakuntien vuosikate oli liitosseurakuntia korkeammalla tasolla mutta myös nettoinvestoinnit olivat huomattavan suuret. Verrokkiseurakuntien alijäämä oli keskimäärin 18 €/jäsen/vuosi. Liitoksen jälkeen Parikkalan seurakunta pystyi nostamaan vuosikatetta mutta samaan aikaan myös investointien määrä kasvoi. Vuosien 2005–2009 vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli keskimäärin -21 €/jäsen/vuosi eli tunnusluku oli liitoksen jälkeen noin kaksi kertaa heikompi kuin ajalla ennen liitosta. Tämä siitä huolimatta, että liitoksen jälkeiseen aikaan on vaikuttanut seurakunnan saama yhdistymisavustus. Verrokkiseurakunnissa kehitys on liitoksen jälkeen ollut erilainen kuin Parikkalan seurakunnassa. Vuosina 2005–2009 verrokkiseurakunnat pystyivät nostamaan vuosikatteen tasoa vuosien 1999–2004 tasosta. Kun lisäksi investointien määrä oli laskenut, oli vuosien 2005–2009 vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus keskimäärin 5,95 €/jäsen/vuosi. Verrokkiseurakuntien vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus koko ajanjaksolta 1999–2009 on keskimäärin -7,29 €/jäsen/vuosi, joka on lähellä 2 001–5 000 jäsenen seurakuntien keskiarvoa kyseiseltä ajanjaksolta. Verrokkiseurakuntien kehitys on kuitenkin liitoksen jälkeisinä vuosina ollut selkeästi parempaa kuin liitosseurakunnissa. Parikkalan ja verrokkiseurakunnan tunnuslukujen muutosten ero oli 43 €/jäsen/vuosi. 5 000 jäsenen seurakunnassa tämä tarkoittaa viidessä vuodessa 1 075 000 euroa.

Seurakuntaliitosta edeltäneinä vuosina 1999–2006 Virolahden seurakunta pystyi rahoittamaan vuosikatteella nettoinvestoinnit. Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli keskimäärin 2,84 €/jäsen/vuosi. Myös verrokkiseurakunnissa vuosikate oli suurempi kuin nettoinvestoinnit, keskimäärin 0,46 €/jäsen/vuosi. Huomioitavaa on kuitenkin sekä liitosseurakuntien että verrokkiseurakuntien alhainen investointitaso. Seurakuntaliitoksen jälkeen Virolahden seurakunnan investointitaso nousi mutta kuitenkin vähemmän kuin mikä oli vuo-

sikatteen nousu. Tilastolukujen perusteella voidaan pitää mahdollisena, että Virolahden seurakunta käytti osan yhdistymisavustuksesta investointeihin. Liitoksen jälkeisten vuosien 2007–2009 vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli keskimäärin 13 €/jäsen/vuosi. Verrokkiseurakuntien kehityssuunta oli vastaava kuin liitosseurakunnissa mutta muutos pienempi. Tämä johtunee ainakin osittain liitosseurakuntien saamasta yhdistymisavustuksesta. Vuosien 2007–2009 vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli keskimäärin 4,31 €/jäsen/vuosi. Vuosikatteen ja nettoinvestointien erotuksen kehitys liitosseurakunnissa ja verrokkiseurakunnissa oli sekä ennen liitosta että liitoksen jälkeen hyvin samankaltainen. Liitosseurakuntien saamalla yhdistymisavustuksella on merkitystä liitosseurakuntien verrokkiseurakuntia parempaan kehitykseen vuosina 2007–2009. Ilman seurakuntaliitosta liitosseurakuntien kyseisellä mittarilla mitattu talouden tasapainon kehitys olisi voinut olla toteutuneen kaltaista mutta vuosien 2007–2009 osalta vähemmän ylijäämäisenä.

Myös tunnuslukuun vuosikate-nettoinvestoinnit vaikuttaa liitosseurakuntien saama yhdistymisavustus. Kun vuosikatteesta eliminoidaan seurakunnan saama yhdistymisavustus, on ainoastaan kahdessa viidestä liitoksesta liitosseurakuntien kehitys ollut liitoksen jälkeen ylijäämäisempää kuin verrokkiseurakunnassa. Näistä kahdesta toinen on Kuopion seurakuntayhtymän ja Vehmersalmen seurakunnan liitos, jonka tunnusluvun kehitykseen vaikuttaa suuresti jäsenmäärältään huomattavasti suuremman seurakunnan erittäin alhainen vuosikate ennen liitosta.

Tämän tutkimuksen keskeinen tehtävä on verrata kehitystä liitosseurakunnissa ja verrokkiseurakunnissa. Mikä olisi voinut olla talouden tasapainon mittareilla mitattu kehityssuunta ilman seurakuntaliitosta? Tuloslaskelman mukainen talouden tasapaino kehittyi liitoksen jälkeisinä vuosina liitosseurakunnissa pääsääntöisesti ylijäämäisemmin kuin verrokkiseurakunnissa. Ainoastaan yhdessä esimerkkiliitoksessa verrokkiseurakunnan kehitys oli ylijäämäisempi. Tämän perusteella liitosseurakuntien talous kehittyi ylijäämäisemmin kuin verrokkiseurakunnissa. Tosin asetelma muuttui päinvastaiseksi, kun liitosseurakuntien ylijäämistä vähennettiin niiden saama yhdistymisavustus.

Toinen tässä tutkimuksessa käytetty talouden tasapainon mittari oli vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus. Jokaisen liitosseurakunnan vuosikate oli liitoksen jälkeen korkeammalla tasolla kuin ennen liitosta, eli investointeihin ja mahdollisiin lainanlyhennyksiin käytettävissä oleva rahamäärä oli suurempi. Osan liitosseurakunnista vuosikate oli kuitenkin lähtökohtaisesti hyvin alhaisella tasolla. Jokaisen liitosseurakunnan vuosikate oli ennen liitosta alle kaikkien seurakuntien keskiarvon, Kuopion seurakuntayhtymän sekä Parikkalan ja Virolahden seurakuntien jopa lähellä kriisitalouden rajana pidettyä nollatasoa. Liitoksen jälkeen liitosseurakuntien vuosikatteet paranivat, mutta ainoastaan kahden vuosikate oli enemmän kuin kaikkien seurakuntien keskiarvo. Vuosikatteen positiivista kehittymistä ei voida kuitenkaan yksinomaan selittää seurakuntaliitoksella, koska vastaava kehitys oli kaikissa muissa verrokkiseurakunnissa paitsi Karttulan seurakunnassa. Verrokkiseurakunnissa vuosikatteen kehitys oli kuitenkin pienempää kuin liitosseurakunnissa. Liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien nettoinvestoinnit ovat olleet pääsääntöisesti lähellä kaikkien seurakuntien keskiarvoa. Tosin kahden verrokkiseurakunnan investointitaso on ollut koko ajanjakson 1999–2009 huomattavan alhainen, jonka johdosta investointitason riittävyys voidaan kyseenalaistaa. Myös Kuopion seurakuntayhtymän liitoksen jälkeisen investointitason riittävyys voidaan kyseenalaistaa. Kolmessa viidestä seurakuntaliitoksesta nettoinvestoinnit pienenevät liitoksen jälkeen.

Neljässä viidestä seurakuntaliitoksessa vuosikatteen ja nettoinvestointien erotus oli kehittynyt positiivisemmin kuin verrokkiseurakunnissa. Muutos ajasta ennen liitosta aikaan liitoksen jälkeen oli liitosseurakunnissa jopa selkeästi parempi kuin verrokkiseurakunnissa. Tämä selittyy osin liitosseurakuntien verrokkiseurakuntia enemmän kehittyneellä vuosikatteella ja osin liitosseurakuntien pienemmillä investoinneilla liitoksen jälkeisinä vuosina verrokkiseurakuntiin verrattuna. Myös liitosseurakuntien saamilla yhdistymisavustuksilla on ilmeinen yhteys tunnusluvun kehitykseen.

Esimerkkiseurakuntien toteuttamien seurakuntaliitosten vaikutus liitosseurakuntien talouden tasapainon kehittymiseen on kaksijakoinen. Tilinpäätöksestä saatavien tunnuslukujen perusteella liitosseurakuntien talouden tasapainon kehitys on ollut liitoksen jälkeen ylijäämäisempää kuin verrokkiseurakunnissa. Jos liitosseurakuntien tunnusluvuista vähennetään

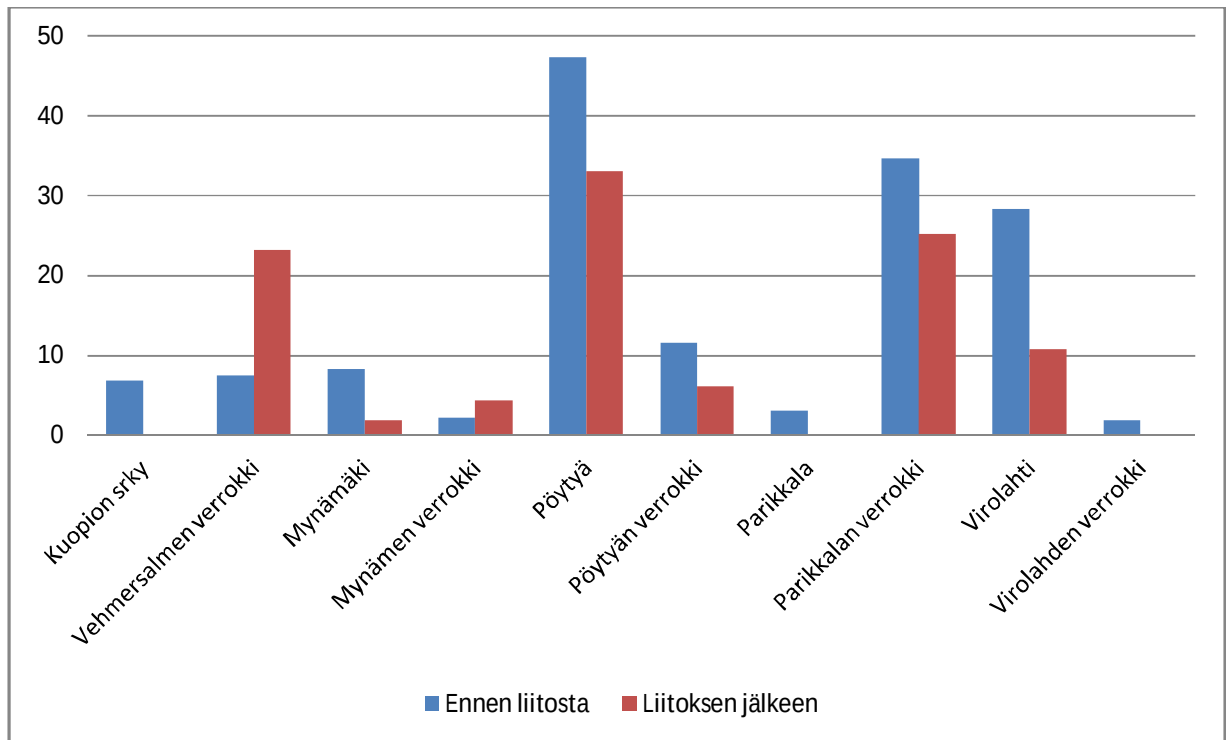
niiden saama yhdistymisavustus, muuttuu tilanne päinvastaiseksi. Seurakuntaliitoksen pysyvää vaikutusta rahatalouden tasapainoon ei tämän tutkimuksen rajoissa voitu havaita.

6.2.1.2 Rahoitusvarallisuus

Seurakuntaliitosten ja rahoitusvarallisuuden yhteyttä tutkittiin kahden tunnusluvun avulla. Lainakanta on tilinpäätöshetken korollisten lyhyt- ja pitkäaikaisten lainojen määrä. Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset, on taseen erä ja kuvaa seurakunnan toiminnan rahoittamiseksi pitkällä tai lyhyellä aikavälillä käytettävissä olevien varojen määrää tilinpäätöshetkellä.

Lainakanta

Seurakuntien jäsenmäärään suhteutettu lainakanta on esimerkiksi kuntasektoriin verrattuna pieni. Vuosien 1999–2009 tilinpäätösten lainakantojen keskiarvo on 11 €/jäsen ja lainakan-
nan muutokset ovat olleet pieniä. Kuntien lainakanta on yli kaksinkertaistunut vuodesta 1999 vuoteen 2009 ja oli vuoden 2009 lopussa keskimäärin 1 839 €/asukas. Investointien rahoitukseen on usein valittu etupainotteinen rahoitusstrategia ja ainoastaan suurimpia rakennushankkeita on totuttu rahoittamaan lainarahalla. Tällöinkin ensisijainen lainoittaja on usein hautainhoitorahasto. Vuoden 2009 tilinpäätöksessä 59 prosentilla seurakuntatalouksista ei ollut korollisia lainoja lainkaan.

KUVIO 13. Lainakanta liitosseurakunnissa ja verrokkiseurakunnissa ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (€/jäsen).

Kuopion seurakuntayhtymän lainakanta oli vuosina 1999–2004 keskimäärin 6,90 €/jäsen. Tämä muodostuu yksinomaan Kuopion lainoista, Vehmersalmen seurakunta oli liitosta edeltäneet vuodet 1999–2004 velaton. Seurakuntaliitoksen jälkeen vuosina 2005–2009 Kuopion seurakuntayhtymä oli velaton. Vehmersalmen seurakunnan verrokkiseurakunta Karttulan lainakanta oli vuosina 1999–2004 keskimäärin 7,5 €/jäsen. Vuosina 2005–2009 toteutettujen investointien rahoittamiseksi Karttula otti lisää lainaa, keskimääräinen lainakanta oli tuolta ajanjaksolta 23 €/jäsen. Vehmersalmi on säilyttänyt velattomuutensa koko ajanjakson 1999–2009 mutta verrokkiseurakunta Karttulan lainakanta on noussut huomattavasti.

Mynämäen seurakunnan lainakanta on noussut huomattavasti vuonna 2000, jonka jälkeen lainakanta on pienentynyt tasaisesti. Vuoden 2009 tilinpäätöksessä Mynämäen seurakunta oli lähes velaton, lainakanta oli 0,93 €/jäsen. Liitosta edeltäneiden vuosien 1999–2006 lai-

nakantojen keskiarvo oli 8,26 €/jäsen ja liitoksen jälkeisten vuosien 1,85 €/jäsen. Verrokkiseurakuntien lainakanta oli vuosina 1999–2006 keskimäärin 2,22 €/jäsen. Liitoksen jälkeisten vuosien 2007–2009 lainakanta oli keskimäärin 4,35 €/jäsen. Vuoden 2009 tilinpäätöksessä verrokkiseurakuntien lainakanta oli 13 €/jäsen, joka oli sama kuin 5 001–10 000 jäsenen seurakunnissa keskimäärin. Seurakuntaliitos ei näy Mynämäen seurakunnan lainakannan kehityksessä. Lainakanta on pienempi liitoksen jälkeen, mutta kehitys on alkanut jo ennen seurakuntaliitosta. Sekä Mynämäen seurakunta että verrokkiseurakunta on ottanut lainaa investointien rahoittamiseksi, maksanut lainan takaisin ja palannut velattomaksi. Seurakuntaliitoksella ei tähän kehitykseen näytä tämän tutkimuksen perusteella olevan vaikutusta.

Pöytyän seurakunnan lainakannan kehityksessä näkyy sama piirre kuin Mynämäen seurakunnassa. Lainaa on otettu investointien rahoittamiseksi, jonka jälkeen lainakanta on tasaisesti pienentynyt. Seurakuntaliitos ei näytä vaikuttaneen lainakannan kehittymiseen. Liitosta edeltänyt keskimääräinen lainakanta 47 €/jäsen on aiheutunut vuonna 2000 otetusta lainasta. Liitoksen jälkeisten vuosien 2005–2009 lainakanta oli keskimäärin 33 €/jäsen. Näihin vuosiin osuu myös yksi lainakannan nousuvuosi, jonka jälkeen lainakantaa on pienennetty vielä aikaisempaa nopeammassa tahdissa. Verrokkiseurakunnissa lainakantaa on pienennetty vuodesta 1999 aina vuoteen 2006 asti. Vuonna 2006 on otettu pieni uusi laina, joka on maksettu takaisin vuoteen 2009 mennessä. Vuosien 1999–2004 lainakanta oli verrokkiseurakunnissa keskimäärin 12 €/jäsen ja vuosien 2005–2009 6,05 €/jäsen. Liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien välisen vertailun perusteella ei voida sanoa, että seurakuntaliitoksella olisi vaikutusta lainakannan kehittymiseen. Toki saatu yhdistymisavustus on voinut pienentää lainan tarvetta tai mahdollistaa lainan nopeamman takaisinmaksamisen.

Sekä Parikkalan liitosseurakunnat että verrokkiseurakunnat olivat tarkasteluajanjakson alussa velattomia. Seurakuntaliitosta edeltäneisiin vuosiin 1999–2004 osuu Parikkalan seurakunnalle yksi tilinpäätös, jossa on korollista lainaa. Ajanjakson keskimääräinen lainakanta oli 3,01 €/jäsen. Seurakuntaliitoksen jälkeen Parikkalan seurakunta oli velaton koko tarkasteluajanjakson. Verrokkiseurakuntien lainakanta kasvoi huomattavasti vuonna 2000,

pysyi samalla tasolla vuoteen 2005 asti ja kääntyi selkeään laskuun vuodesta 2006. Vuoden 2009 tilinpäätöksessä lainakanta oli 8,31 €/jäsen. Verrokkiseurakuntien keskimääräinen lainakanta oli vuosina 1999–2004 35 €/jäsen ja vuosina 2005–2009 26 €/jäsen. Parikkalan liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien lainakantojen kehityksellä ja seurakuntaliitoksella ei tämän tutkimuksen perusteella ole yhteyttä. Seurakuntaliitoksen toteuttaminen tai toteuttamatta jättäminen ei ole vaikuttanut lainakannan kehitykseen.

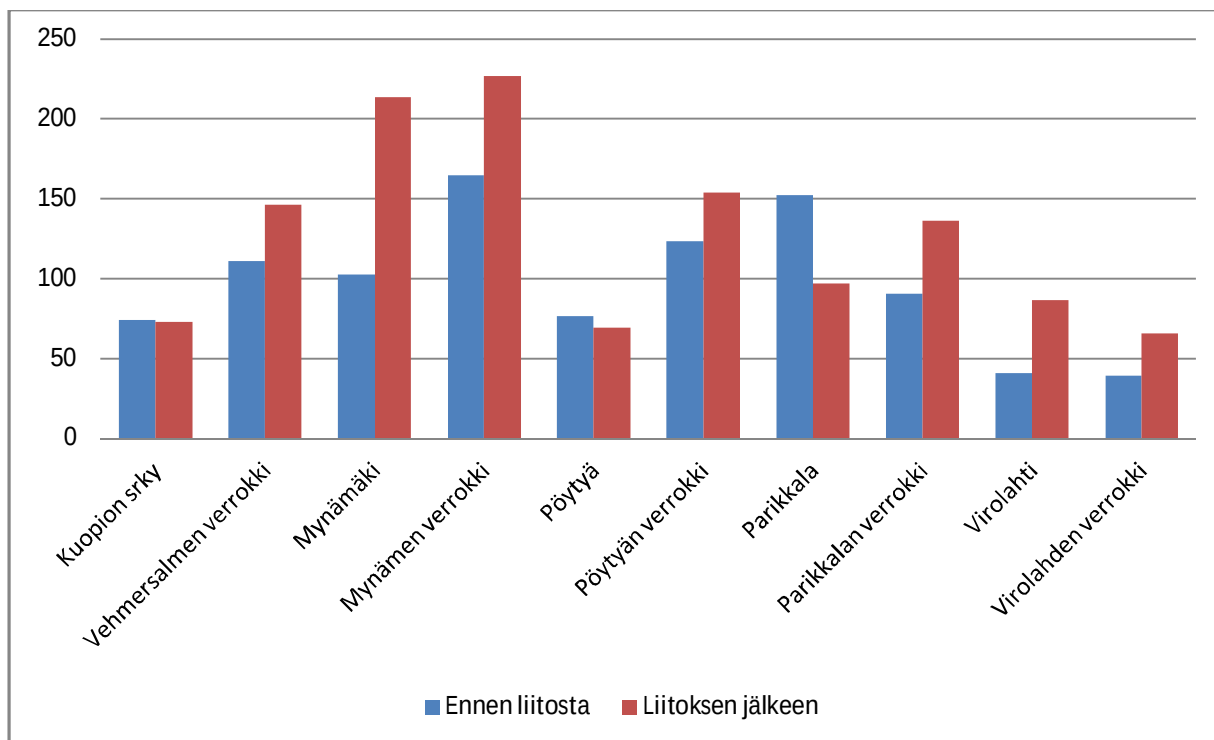
Virolahden liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien lainakannat ovat selkeästi eri tasoilla tarkasteluajanjakson alussa. Virolahden lainakanta oli vuoden 1999 tilinpäätöksessä 37 €/jäsen ja verrokkiseurakuntien 7,4 €/jäsen. Tämän jälkeen kehitys on edellisten esimerkkiseurakuntien tapainen. Molempien lainakannat pienenevät tasaisesti kohti velattomuutta. Liitosta edeltäneiden vuosien keskimääräinen lainakanta oli liitosseurakunnissa 28 €/jäsen ja verrokkiseurakunnissa 1,83 €/jäsen. Liitoksen jälkeen keskimääräinen lainakanta oli liitosseurakunnissa 11 €/jäsen, verrokkiseurakunnat olivat velattomia. Myös Virolahden seurakunta oli velaton tarkasteluajanjakson lopussa vuonna 2009. Liitosseurakunnilla oli tarkasteluajanjakson alussa velkaa, jota on maksettu tasaisesti pois. Vuonna 2009 on maksettu kaikki velka pois. Tällä voi olla yhteys vuosina 2007 ja 2008 saatuihin yhdistymisavustuksiin. Itsenäisinä seurakuntina liitosseurakunnat olisivat varmastikin pystyneet maksamaan lainakannan takaisin, yhdistymisavustuksen avulla takaisinmaksua on saatettu nopeuttaa.

Neljässä viidestä seurakuntaliitoksesta lainakanta pieneni liitoksen jälkeen enemmän kuin verrokkiseurakunnassa. Ainoastaan Parikkalan seurakunnassa kehitys poikkesi tästä. Tämäkin saattaa johtua siitä, ettei Parikkalan seurakunnalla ollut sen enempää lyhennettäviä lainoja. Vaikka lainakanta on pienentynyt liitosseurakunnissa pääsääntöisesti verrokkiseurakuntia enemmän, ei tällä voida nähdä olevan suoraa syy-yhteyttä seurakuntaliitokseen. Jokainen seurakunta olisi ilmeisesti maksanut velkansa pois, mutta seurakuntaliitos on voinut mahdollisesti nopeuttaa takaisinmaksamista.

Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset

Seurakuntien rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset olivat koko kirkossa vuosina 1999–2009 keskimäärin 171 €/jäsen. Tämän tutkimuksen esimerkiseurakunnilla

on lähes poikkeuksetta vähemmän varoja käytettävissä toiminnan rahoittamiseen kuin kaikissa seurakunnissa keskimäärin.

KUVIO 14. Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset liitosseurakunnissa ja verrokkiseurakunnissa ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (€/jäsen).

Kolmessa viidestä seurakuntaliitoksesta tunnusluku rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset oli liitoksen jälkeen suurempi kuin ennen liitosta. Eniten tunnusluku suureni Mynämäen seurakunnassa, jossa se oli liitoksen jälkeen 111 €/jäsen suurempi kuin ennen liitosta. Eniten tunnusluku pieneni Parikkalan seurakunnassa, jossa se oli liitoksen jälkeen 55 €/jäsen pienempi kuin ennen liitosta.

Liitos-verrokkivertailussa kolmessa liitoksessa viidestä verrokkiseurakunnan tunnusluku rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset kehittyi suotuisammin kuin liitosseurakunnassa. Verrokkiseurakuntaan verrattuna heikoimmin tunnusluku kehittyi Parikkalan seurakunnassa, jossa liitoksen jälkeinen muutos oli 101 €/jäsen heikompi kuin verrokki-

seurakunnassa. Vertailussa verrokkiseurakuntaan parhaiten menestyi Mynämäen seurakunta, jonka muutos oli 49 €/jäsen parempi kuin verrokkiseurakunnassa.

Kuopion seurakuntayhtymän rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset ovat olleet lähes samalla tasolla ennen ja jälkeen seurakuntaliitoksen. Huomattavasti pienemmän liitosseurakunnan tilastotiedot eivät juuri vaikuta suuremman lukuihin. Kuopion seurakuntayhtymän rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset olivat ennen liitosta keskimäärin 74 €/jäsen ja liitoksen jälkeen vuosina 2005–2009 73 €/jäsen. Itsenäisen Vehmersalmen seurakunnan vastaava tunnusluku oli vuosilta 1999–2004 186 €/jäsen. Verrokkiseurakunta Karttulan keskimääräiset rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset olivat vuosina 1999–2004 111 €/jäsen ja vuosina 2005–2009 146 €/jäsen. Itsenäisenä säilyneen verrokkiseurakunnan tunnusluku on parantunut liitoksen jälkeisinä vuosina kun taas liitosseurakunnan tunnusluku on selkeästi heikentynyt, vaikkakin liitosseurakuntien yhteenlaskettu tunnusluku on pysynyt samalla tasolla ennen ja jälkeen liitoksen. Verrokki-vertailun perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että Vehmersalmen seurakunnan tunnusluvun rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset kehitys olisi voinut olla parempaa jos seurakunta olisi säilynyt itsenäisenä.

Mynämäen seurakunnan tunnusluku oli suurempi kuin 5 001–10 000 jäsenen seurakunnissa keskimäärin sekä ennen että jälkeen liitoksen. Mynämäen seurakunnan rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset olivat ennen seurakuntaliitosta keskimäärin 103 €/jäsen ja liitoksen jälkeen 213 €/jäsen. Muutos oli huomattavan suuri, 111 €/jäsen. Verrokkiseurakuntien tunnusluku oli seurakuntaliitosta edeltäneinä vuosina keskimäärin 165 €/jäsen ja liitoksen jälkeisinä vuosina 227 €/jäsen, eli muutos oli 62 €/jäsen. Liitos- ja verrokkiseurakuntien kehitys on ollut samansuuntaista. Mynämäen seurakunnan tunnusluvun rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset kasvaminen alkoi kuitenkin jo vuonna 2003 ja nousi liitosvuoden molemmin puolin hyvinkin voimakkaasti. Verrokkiseurakuntien vaihteluväli on sen sijaan ollut pienempi. Itsenäisenä seurakuntana liitosseurakuntien tunnusluku olisi ilmeisesti ollut hyvällä tasolla, mutta yhdistymisavustuksen vaikutuksesta liitoksen jälkeisten vuosien korkeimmat arvot olisi voinut jäädä saavuttamatta.

Pöytyän seurakunnan rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset olivat koko tarkasteluajanjakson pienemmät kuin saman kokoluokan seurakunnissa keskimäärin. Verrokkiseurakuntien vastaava tunnusluku myötäili vuosina 1999–2009 saman kokoluokan seurakuntien keskiarvoa. Pöytyän seurakunnan rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset olivat ennen liitosta keskimäärin 77 €/jäsen ja liitoksen jälkeen 69 €/jäsen. Verrokkiseurakuntien tunnusluku oli ennen liitosta 123 €/jäsen ja liitoksen jälkeen 154 €/jäsen. Liitosvuoden jälkeinen kehitys on ollut Pöytyän seurakunnassa heikompaa kuin verrokkiseurakunnissa.

Taseesta saatavan tunnusluvun rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset kehitys oli Parikkalan seurakunnassa vielä Pöytyän seurakuntaa heikompaa. Liitosta edeltävinä vuosina 1999–2004 tunnusluku oli keskimäärin 152 €/jäsen, joka on enemmän kuin 2 001–5 000 jäsenen seurakunnissa keskimäärin. Seurakuntaliitoksen jälkeen vuosien 2005–2009 rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset olivat keskimäärin 97 €/jäsen. Verrokkiseurakuntien kehitys oli päinvastainen. Ennen liitosta rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset olivat keskimäärin 97 €/jäsen ja liitoksen jälkeen 136 €/jäsen. Liitosvuoden jälkeinen kehitys on ollut Parikkalan seurakunnassa heikompaa kuin verrokkiseurakunnissa.

Virolahden liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien tunnusluvun rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset kehitys on ollut hyvin samanlaista. Seurakuntaliitoksen jälkeen Virolahden tunnusluvussa on yhden vuoden selkeämpi nousupiikki, joka saattaa selittyä saadulla yhdistymisavustuksella. Vuonna 2009 liitos- ja verrokkiseurakunnat ovat kuitenkin jälleen samalla tasolla. Virolahden liitosseurakuntien tunnusluku kehittyi positiivisesti liitoksen jälkeen mutta sama kehitys on havaittavissa sekä verrokkiseurakunnissa että saman kokoluokan seurakunnissa keskimäärin. Seurakuntaliitoksella ei tämän perusteella voida sanoa olleen vaikutusta tunnusluvun kehitykseen Virolahden seurakunnassa.

Tämän tutkimuksen esimerkiseurakuntien rakennemuutoksen yhteyttä rahoitusvarallisuuden on tutkittu vertaamalla tunnuslukujen lainakanta sekä rahat ja pankkisaamiset, rahoitus-

tusarvopaperit ja saamiset kehitystä verrokkiseurakuntiin. Vertailu on tehty laskemalla tunnusluvusta keskiarvot ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen aikarajauksella 1999–2009.

Lainakannan kehityssuunnan ja seurakuntaliitoksen välistä yhteyttä on vaikea havaita. Esi-merkki- ja liitosseurakunnissa lainaa on otettu yhtä lailla ennen kuin jälkeen liitoksen. Seurakuntien lainanotto on ollut hyvin maltillista. Seurakuntien perustilanne on velattomuus. Lainaa otetaan tiettyyn suureen investointiin, laina maksetaan suunnitellusti pois ja palataan takaisin perustilanteeseen. Käytettävissä olleen tilastotiedon perusteella voidaan olettaa, että kaikki liitos- ja verrokkiseurakunnat olisivat voineet maksaa velkansa takaisin toteutuneista rakennemuutoksista huolimatta. Saatu yhdistymisavustus on saattanut nopeuttaa lainan takaisinmaksamista.

Kun mietitään seurakuntaliitoksen vaikutusta tunnusluvun rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset kehittymiseen, voidaan tehdä ainakin yksi havainto. Ainoastaan yhdessä viidestä seurakuntaliitoksesta liitoksen jälkeinen tilanne oli parempi kuin verrokkiseurakunnassa. Kolmessa viidestä seurakuntaliitoksesta tunnusluvun rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset kehitys oli liitoksen jälkeisinä vuosina heikompi kuin itsenäisenä pysyneissä verrokkiseurakunnissa ja yhdessä seurakuntaliitoksessa tunnusluku jatkoi liitoksen jälkeen samalla tasolla verrokkiseurakuntien kanssa. Tämän perusteella voidaan todeta, että liitosseurakuntien rahoitusaseman kehitys on ollut liitoksen jälkeisinä vuosina pääsääntöisesti heikompi kuin verrokkiseurakunnissa. Tämä siitä huolimatta, että liitosseurakuntien rahavaroihin vaikuttaa ainakin osittain sen saama yhdistymisavustus.

6.2.2 Reaalitalouden näkökulma

Yritystoiminnassa rahaprosessi on reaali-prosessin peilikuva. Julkisella sektorilla sen sijaan puuttuu raha- ja reaali-prosessien kiinteä yhteys (Meklin 2001, 143). Pelkkä rahaprosessin tulkinta ei anna oikeaa kuvaa koko seurakunnan taloudesta. Seurakuntalaisten palveluja heikentämällä voidaan rahaprosessi saada näyttämään hyvältä. Toisaalta toimintaa tehostamalla voidaan seurakuntalaisille tarjottavia palveluja parantaa vaikka rahatalouden mittareissa ei tapahdu muutosta. Tässä tutkimuksessa oleellista on, onko seurakuntaliitoksella tavoiteltavia suuruuden ekonomian mahdollistavia etuja pystytty hyödyntämään.

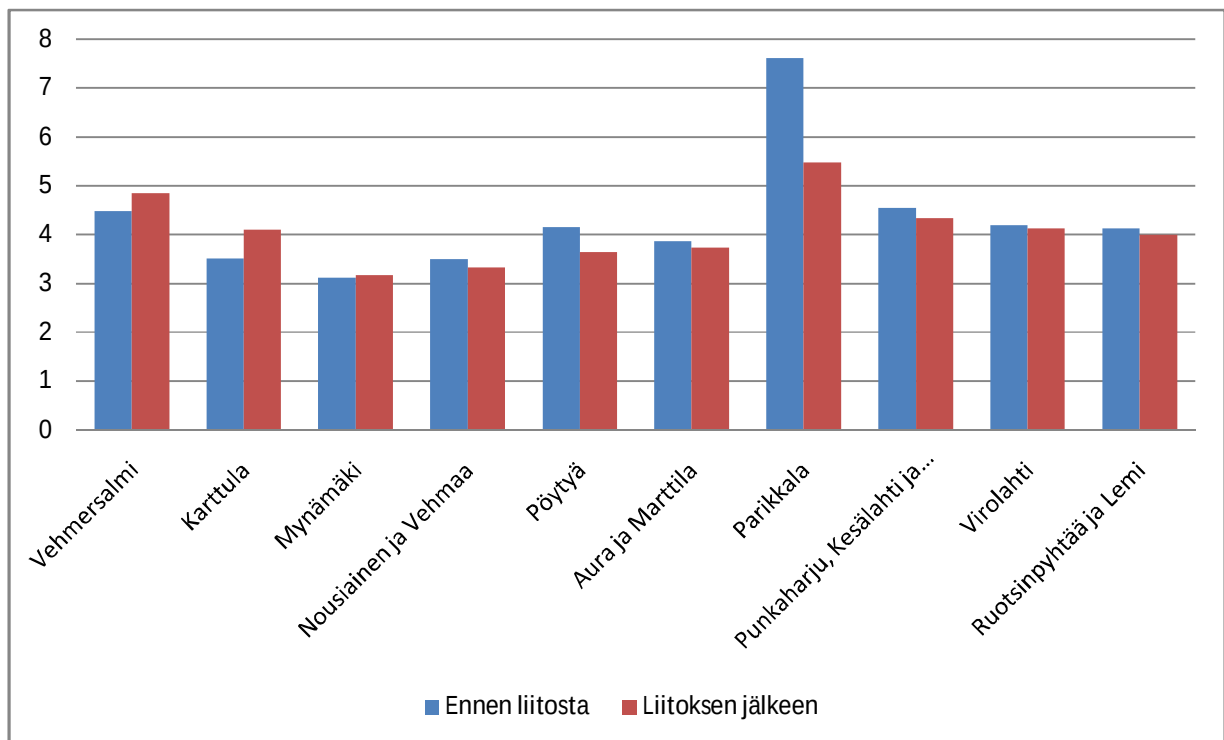
Seurakuntaliitoksien tavoitteissa usein etusijalla ovat rahatalouden asiat. Seurakuntalaisella on kuitenkin oikeus odottaa, että palvelut tuotetaan taloudellisesti, tehokkaasti ja vaikuttavasti. Mikäli suuremman yksikön mahdollistamia etuja on pystytty hyödyntämään, tulisi sen näkyä myös reaali-prosessin puolella.

6.2.2.1 Tilaisuuksiin osallistuminen

Seurakuntaliitoksen vaikutusta seurakunnan järjestämiin tilaisuuksiin osallistumiseen mitattiin kolmella indikaattorilla: jumalanpalveluksiin osallistuminen, musiikkitilaisuuksiin osallistuminen ja musiikkitilaisuuksien määrä. Näiden indikaattorien tunnusluvut on koottu tutkimuksen tarkasteluajanjaksolla 1999–2009. Vertaamalla liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien kehitystä ennen ja jälkeen liitoksen pyritään vastaamaan kysymykseen, mikä olisi voinut olla kehitys ilman seurakuntaliitosta.

Jumalanpalveluksiin osallistuneiden määrän kehitys oli koko kirkossa ajanjaksolla 1999–2009 melko tasaista. Vuonna 1999 jumalanpalveluksiin osallistui viikkoa kohden 3,2 % keskiluvusta ja vuonna 2009 3,1 % keskiluvusta. Tämän tutkimuksen viidestä liitosseurakunnasta kahdessa jumalanpalveluksiin osallistuminen oli vilkkaampaa liitoksen jälkeen kuin liitosta ennen. Verrokkiseurakunnista vain yhdessä viidestä jumalanpalveluksiin osallistuminen oli vilkkaampaa liitoksen jälkeen kuin liitosta ennen.

Kun verrataan liitosseurakunnista muodostetun virtuaaliseurakunnan ja verrokkiseurakunnan kehitystä, huomataan että kahdessa tapauksessa viidestä liitosseurakunnan kehitys on ollut suotuisampaa kuin verrokkiseurakunnan. Liitosseurakunnista eniten jumalanpalveluksiin osallistuminen on vilkastunut liitoksen jälkeen Vehmersalmen seurakunnassa, jossa muutos on 0,36 % keskiluvusta. Vehmersalmen seurakunnan verrokkiseurakunnan Karttulan muutos oli kuitenkin vielä suurempi, 0,58 % keskiluvusta. Jumalanpalveluksiin osallistumista kuvaava tunnusluku pieneni liitosseurakunnista eniten Parikkalan seurakunnassa, jossa muutos ajalta ennen liitosta aikaan liitoksen jälkeen oli -2,12 % keskiluvusta. Myös verrokkiseurakunnissa tunnusluku pieneni vastaavilla ajanjaksoilla, mutta muutos oli ainoastaan 0,22 %.

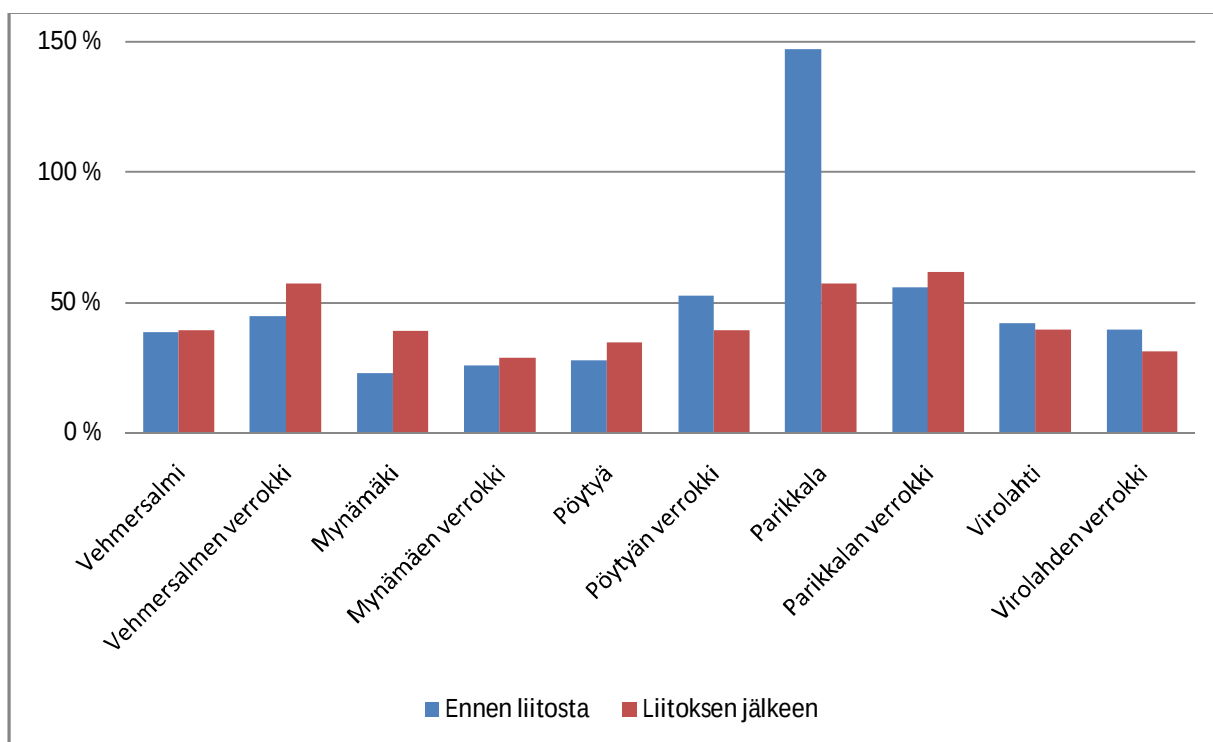

KUVIO 15. Jumalanpalveluksiin osallistuneet viikkoa kohden liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (% keskväkiluvusta).

Seurakuntien järjestämiin musiikkitilaisuuksiin osallistui koko kirkossa vuosina 1999–2009 keskimäärin 29 % seurakuntien jäsenistä. Viidestä seurakuntaliitoksesta kolmessa musiikkitilaisuuksiin osallistumista kuvaava tunnusluku oli liitoksen jälkeen suurempi kuin ennen liitosta. Liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien välisestä vertailusta huomataan, että kolmessa tapauksessa viidestä liitosseurakuntien kehitys on ollut parempi kuin verrokkiseurakunnissa.

Verrokkiseurakuntiin verrattuna musiikkitilaisuuksiin osallistumista kuvaava tunnusluku kehittyi parhaiten Pöytyän ja Mynämäen liitosseurakunnissa. Pöytyän muutoksen ero verrokin muutokseen oli 20 prosenttiyksikköä ja Mynämäen 13 prosenttiyksikköä. Eniten tunnusluku pieneni Parikkalan seurakunnassa. Parikkalan seurakunnan musiikkitilaisuuksiin osallistuneiden lukumäärä oli liitoksen jälkeen 90 prosenttiyksikköä pienempi kuin ennen liitosta. Kun samaan aikaan Parikkalan verrokkiseurakunnissa tunnusluku suureni 6 pro-

senttiyksiköllä, on Parikkalan seurakunnan ja verrokkiseurakunnan muutoksen ero 96 prosenttiyksikköä. Myös Vehmersalmen seurakunnassa kehitys ennen ja jälkeen liitoksen on ollut verrokkiseurakuntaa heikompi. Itsenäisenä säilynyt verrokkiseurakunta on pystynyt liitoksen jälkeisinä vuosina lisäämään musiikkitilaisuuksiin osallistuneiden määrää enemmän kuin osaksi Kuopion seurakuntayhtymää liitetty Vehmersalmen seurakunta.

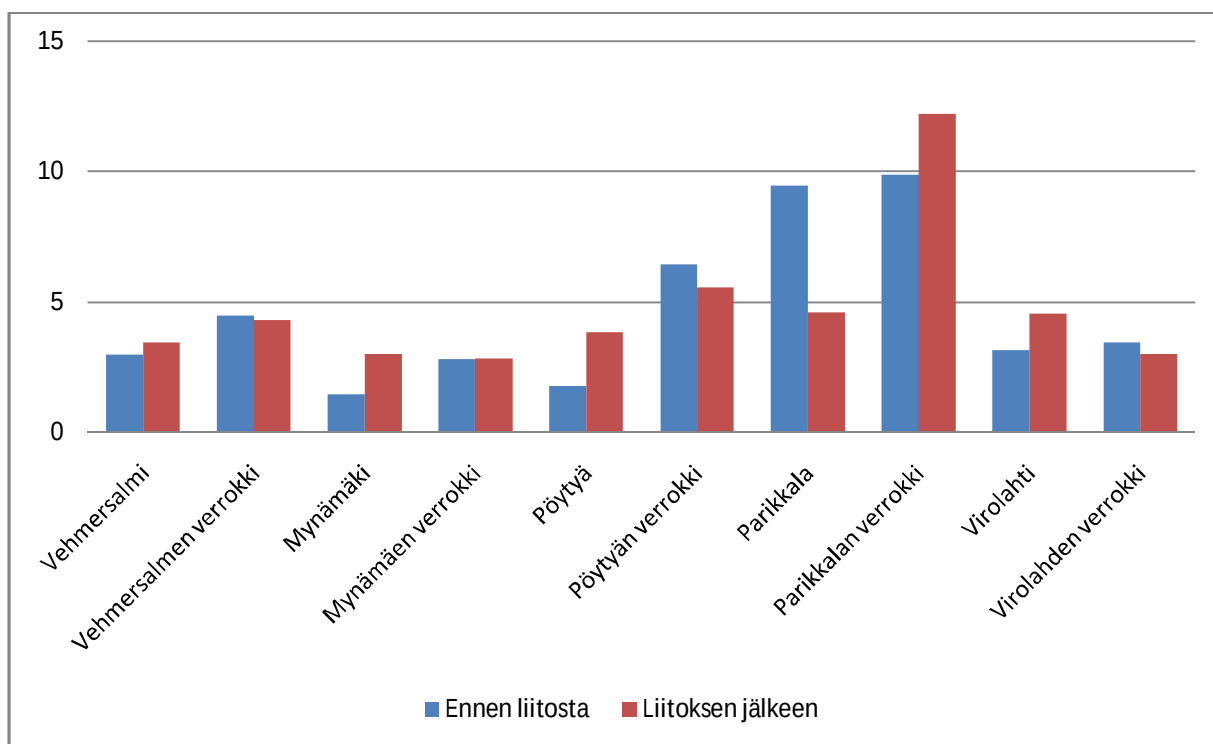
KUVIO 16. Musiikkitilaisuuksiin osallistuneet liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (% jäsenmäärästä).

Kolmas tämän tutkimuksen tilaisuuksiin osallistumista kuvaava indikaattori oli seurakunnan järjestämien musiikkitilaisuuksien lukumäärä. Kaikissa seurakunnissa järjestettiin vuosina 1999–2009 keskimäärin 2,2 musiikkitilaisuutta vuodessa tuhatta jäsentä kohden.

Neljässä viidestä liitosseurakunnasta musiikkitilaisuuksia järjestettiin liitoksen jälkeisinä vuosina enemmän kuin liitosta edeltäneinä vuosina. Ainoastaan yhdessä seurakuntaliitok-

sessä muutos oli päinvastainen. Verrokeista sen sijaan kolmessa viidestä musiikkitalaisuutta järjestettiin liitosvuoden jälkeen vähemmän kuin ennen liitosvuotta.

Kun verrataan tunnusluvun kehitystä kussakin liitosseurakunnassa ja verrokkiseurakunnassa, huomataan, että neljässä viidestä liitoksesta liitosseurakunnan muutos on parempi kuin verrokkiseurakunnassa. Parikkalan seurakunnassa järjestettiin liitoksen jälkeen vuosittain 4,85 musiikkitalaisuutta tuhatta jäsentä kohden vähemmän kuin ennen liitosta. Tämä tarkoittaa 5 000 jäsenen seurakunnassa noin 24 vuosittaista musiikkitalaisuutta. Verrokkiseurakunnassa järjestettiin liitosvuoden jälkeen keskimäärin 2,3 musiikkitalaisuutta vuosittain enemmän kuin ennen liitosvuotta. Parikkalan seurakunnan ja verrokkiseurakunnan ero tunnusluvun kehittymisessä ennen liitosta ja liitoksen jälkeen oli 7,19 vuosittaista musiikkitalaisuutta tuhatta jäsentä kohden.

KUVIO 17. Musiikkitalaisuuksien määrä liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (tilaisuutta/1 000 jäsentä).

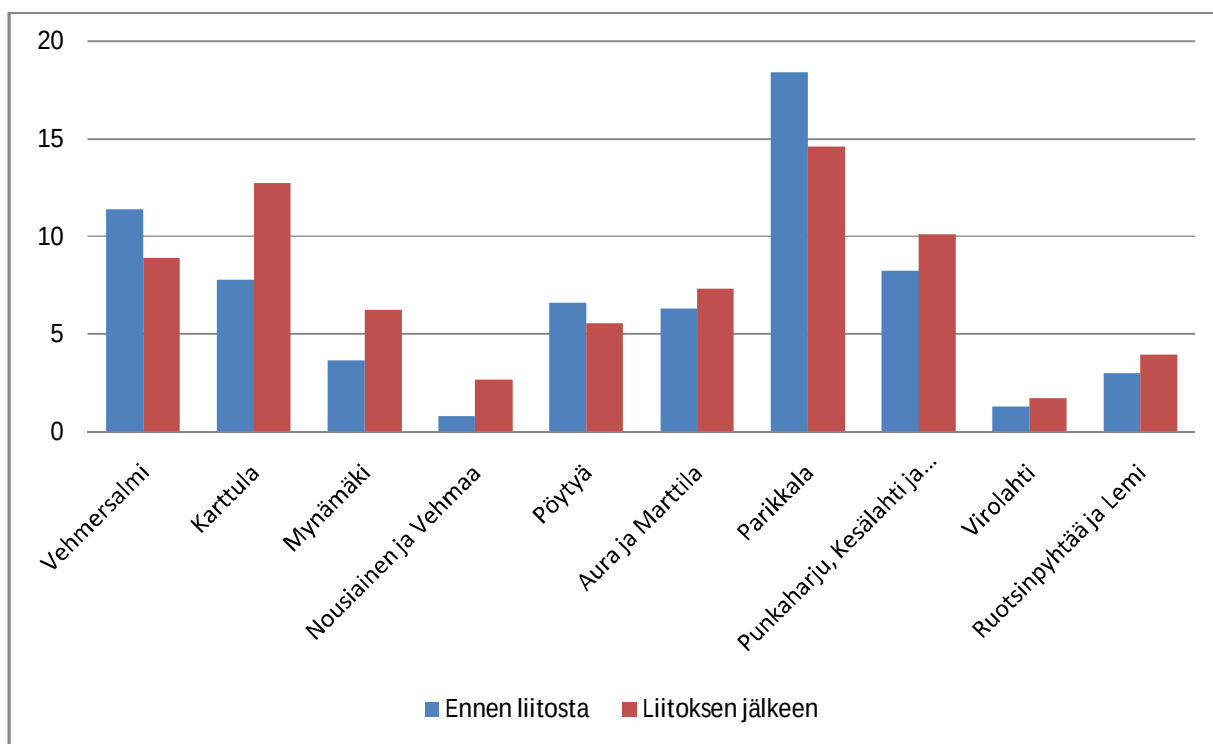
Seurakuntaliitoksella ei näytä olleen suurtakaan vaikutusta siihen, kuinka aktiivisesti ihmiset osallistuvat jumalanpalveluksiin. Kehitys on ollut melko tasaista sekä liitosseurakunnissa että verrokkiseurakunnissa. Seurakunnan musiikkitoimintaan seurakuntaliitoksilla on sen sijaan ollut positiivinen vaikutus. Kolmessa viidestä liitoksesta liitosseurakunnan kehitys liitoksen jälkeen oli parempi kuin verrokkiseurakunnassa. Vielä selkeämmin seurakuntaliitosten positiivinen vaikutus näkyy musiikkitilaisuuksien määrässä. Ainoastaan Parikkalan seurakunnassa kehitys oli heikompi kuin verrokkiseurakunnassa. Lisäksi Parikkalan seurakunnan liitos oli ainoa, jossa tunnusluku oli liitoksen jälkeen heikompi kuin ennen liitosta. Seurakuntaliitokset ovat mahdollisesti tuoneet lisäresursseja musiikkityöhön, joka ilmenee liitosseurakunnissa musiikkityön tunnuslukujen verrokkiseurakuntia parempana kehityksenä.

6.2.2.2 Vapaaehtoistyöhön osallistuminen

Kirkon strategian mukaan yksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tavoite on pyrkiä pois työntekijäkeskeisyydestä ja luoda seurakuntalaisille mielekkäitä toimintamahdollisuuksia. Vapaaehtoistyöhön osallistumisen ja seurakuntaliitoksen yhteyden tutkimisella selvitetään, onko seurakuntaliitos lisännyt vapaaehtoisten toimintamahdollisuuksia seurakunnassa. Vapaaehtoistyöhön osallistumista on mitattu kahdella indikaattorilla, diakoniatyön vapaaehtoisten lukumäärällä tuhatta jäsentä kohden ja yhteisvastuukeräyksen tuotolla jäsentä kohden.

Diakoniatyön vapaaehtoisten lukumäärään muutoksessa ennen ja jälkeen liitoksen on havaittavissa yhdenmukaisuutta. Kolmessa viidestä liitoksesta diakonian vapaaehtoisten lukumäärä tuhatta jäsentä kohden oli liitoksen jälkeen pienempi kuin ennen liitosta. Sen sijaan jokaisessa verrokkiseurakunnassa diakonian vapaaehtoisten määrä tuhatta jäsentä kohden oli liitoksen jälkeen suurempi kuin ennen liitosta. Liitosseurakuntien ja verrokkiseurakuntien vertailusta käy ilmi, että neljässä verrokkiparissa viidestä verrokkiseurakuntien tunnusluvun kehitys oli parempi kuin liitosseurakunnissa. Ainoastaan Mynämäen seurakunnassa liitoksen vaikutus diakoniatyön vapaaehtoisten määrään oli parempi kuin verrokkiseurakunnissa. Mynämäen seurakunnan tunnusluvun muutos ajalta ennen liitosta aikaan

liitoksen jälkeen oli 0,72 vapaaehtoista tuhatta jäsentä kohden parempi kuin verrokkiseurakunnissa. 7 000 jäsenen seurakunnassa ero on noin 5 vapaaehtoista. Suurin tunnusluvun pieneneminen oli Parikkalan seurakunnassa, jossa liitoksen jälkeen oli 3,82 diakonian vapaaehtoista tuhatta jäsentä kohden vähemmän kuin ennen liitosta. Suurin ero verrokkiseurakuntaan oli Vehmersalmen seurakunnassa. Vehmersalmen seurakunnan diakonian vapaaehtoisten määrä pieneni liitosta edeltäneistä vuosista liitoksen jälkeisiin vuosiin 2,47 vapaaehtoista tuhatta jäsentä kohden, kun verrokkiseurakunnan vastaava tunnusluku nousi 4,94 vapaaehtoisella tuhatta jäsentä kohden. Tunnusluvun muutoksen ero ennen ja jälkeen liitoksen on 7,41. 2 000 jäsenen seurakunnassa ero on noin 15 vapaaehtoista eli ero on huomattava.

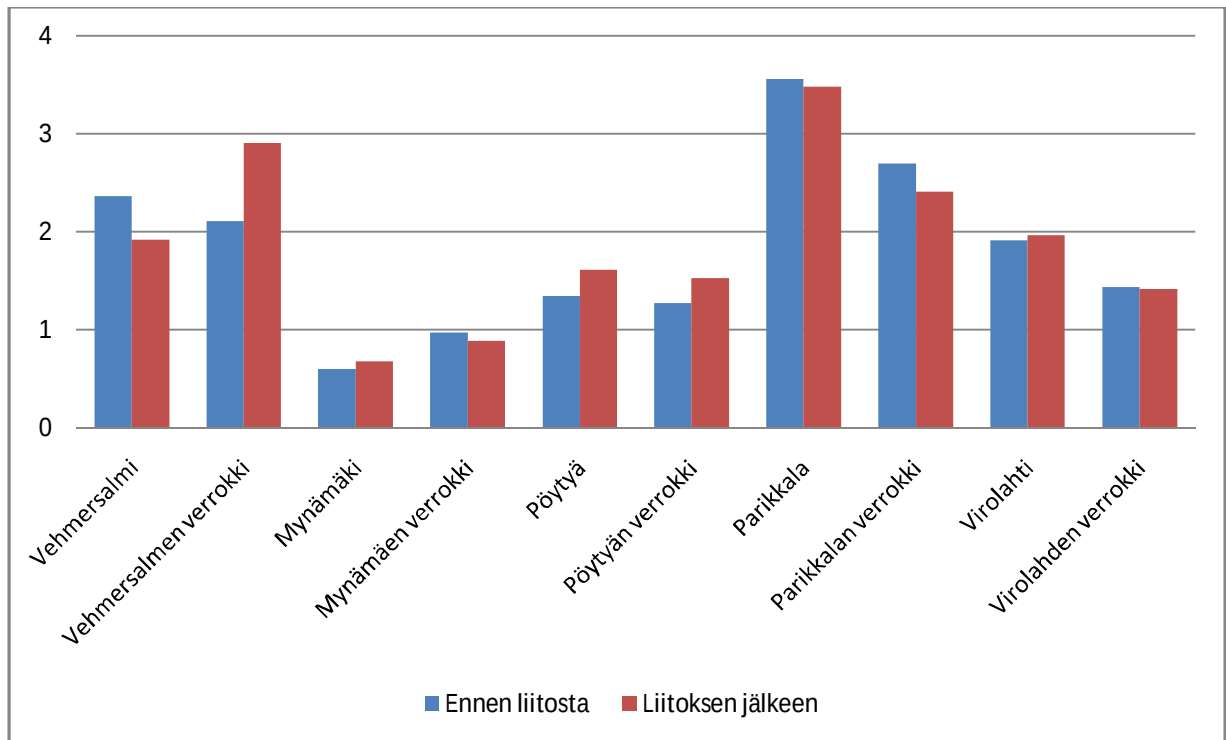

KUVIO 18. Diakoniatyön vapaaehtoisten määrä liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (henkilöä/1 000 jäsentä).

Yhteisvastuukeräys toteutetaan kaikissa seurakunnissa pääosin vapaaehtoisten toteuttamana lipas- ja listakeräyksenä. Keräystyössä on mukana suuri määrä seurakuntalaisia ja kerääjien lukumäärällä on yhteys keräyksen tuottoon. Tämän johdosta yhteisvastuukeräyksen tuotto jäsentä kohden kuvaa hyvin seurakuntalaisten osallistumista vapaaehtoistyöhön.

Viidestä seurakuntaliitoksesta kolmessa yhteisvastuukeräyksen tuotto on ollut liitoksen jälkeen suurempi kuin ennen liitosta. Myös verrokkiseurakunnista kolmessa viidestä yhteisvastuun keräystuotto on ollut liitoksen jälkeen suurempi kuin ennen liitosta. Koko kirkossa ajanjakson 1999–2009 kehitys on ollut melko tasaista, ajanjakson keskiarvo on 1,10 €/jäsen.

Seurakuntaliitoksella ei juuri näytä olleen vaikutusta yhteisvastuukeräyksen tuottoon, kun verrataan liitosseurakuntien kehitystä ennen ja jälkeen liitoksen ja verrataan sitä verrokkiseurakuntien kehitykseen vastaavina ajanjaksoina. Neljässä seurakuntaliitoksessa viidestä yhteisvastuukeräyksen tuotto/jäsen muuttui seurakuntaliitoksen jälkeen positiivisemmin kuin verrokkiseurakunnissa. Ainoastaan Vehmersalmen seurakunnassa on yhteisvastuukeräyksen tuotto kehittynyt liitoksen jälkeen huonommin kuin verrokkiseurakunnassa. Vehmersalmen seurakunnan ja verrokin muutosten ero on myös suurempi kuin muissa liitosverrokkipareissa.

KUVIO 19. Yhteisvastuukeräyksen tuotto liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (€/jäsen).

Tässä tutkimuksessa käytetyt kaksi vapaaehtoistyöhön osallistumista mittaavaa indikaattoria antavat erilaiset tulokset. Liitosseurakuntien diakonian vapaaehtoisten lukumäärän kehittyminen on ollut pääsääntöisesti huonompaa kuin verrokkiseurakunnissa. Tästä voidaan päätellä, että seurakuntaliitoksella ei ole diakoniatyössä päästy kirkon strategian mukaiseen tavoitteeseen lisätä vapaaehtoisten määrää. Sen sijaan yhteisvastuukeräyksen kannalta seurakuntaliitokset ovat olleet tämän tutkimuksen perusteella onnistuneita. Neljässä viidestä liitoksesta yhteisvastuukeräyksen tuotto on liitosseurakunnissa kehittynyt paremmin kuin itsenäisinä pysyneissä verrokkiseurakunnissa. Verrokkiseurakuntaan verrattuna heikointa kehitys oli sekä diakoniatyön vapaaehtoisten määrän että yhteisvastuukeräyksen tuoton osalta Vehmersalmen seurakunnassa. Yhteisvastuukeräyksen tuoton osalta Vehmersalmen seurakunta oli lisäksi ainoa liitosseurakunta, jossa kehitys liitoksen jälkeen oli huonompi kuin verrokkiseurakunnassa.

Tämän tutkimuksen perusteella ei voida yksiselitteisesti lausua seurakuntaliitosten vaikutuksesta vapaaehtoistyöhön. Diakonian vapaaehtoistyöhön seurakuntaliitosten vaikutus oli negatiivinen. Yhteisvastuukeräyksen tuottoon sen sijaan seurakuntaliitosten vaikutus oli positiivinen. Poikkeuksen tästä tekee Vehmersalmen seurakunta. Vehmersalmen seurakunnan liittäminen Kuopion seurakuntayhtymään edustaa tässä tutkimuksessa erittäin suuren ja pienen seurakunnan välistä liitosta. Erittäin suuren ja pienen seurakunnan välisessä liitoksessa liitoksen vaikutus sekä diakoniatyön vapaaehtoistyöhön että yhteisvastuukeräyksen tuottoon oli negatiivinen.

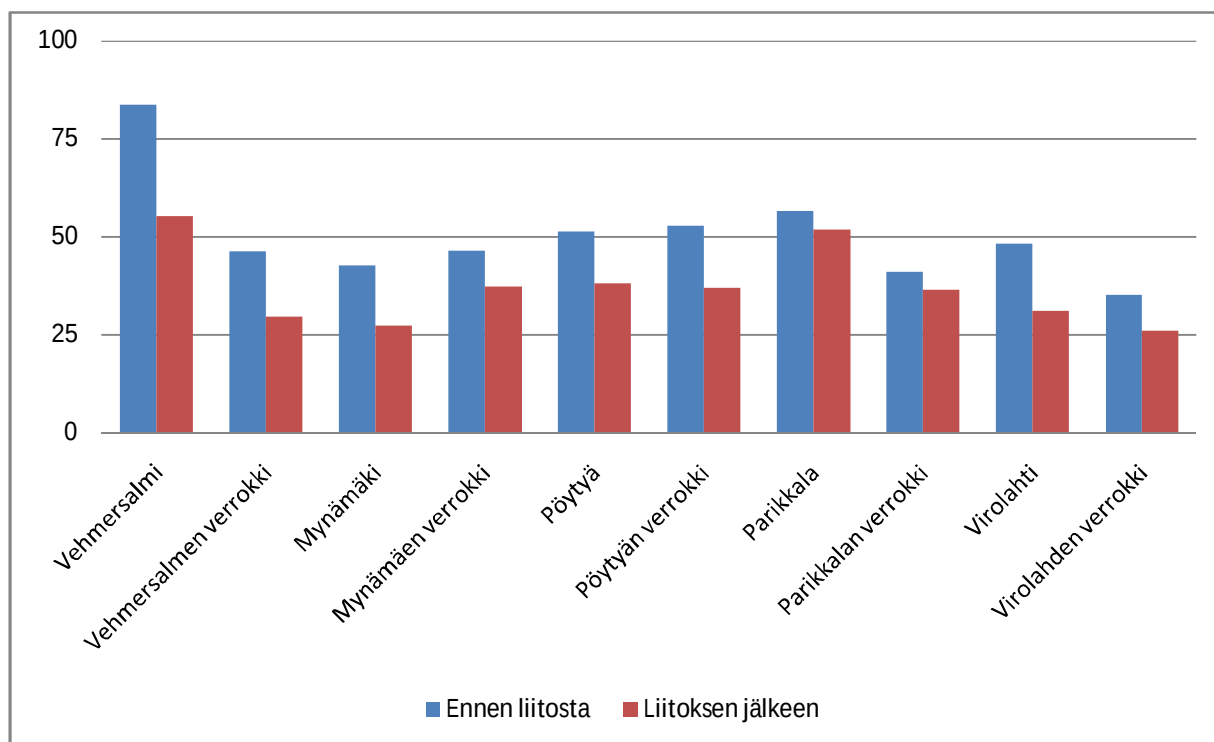
6.2.2.3 Toiminnan kattavuus

Seurakuntaliitoksen vaikutusta toiminnan kattavuuteen on tässä tutkimuksessa mitattu kahdella indikaattorilla. Tehtäväalueista indikaattorit kohdistuvat lapsityöhön ja diakoniatyöhön. Lapsityön kattavuutta on mitattu tunnusluvulla lapsityön ryhmiin osallistuneet % 3–14 vuotiaista ja diakoniatyön kattavuutta on mitattu tunnusluvulla diakoniatyön asiakkaat % keskiikäluovasta. Tutkimuksessa ei ollut käytettävissä Vehmersalmen seurakunnan ikäluokan 3–14 vuotta kokotietoa vuosilta 2005–2009. Vehmersalmen seurakunnan lapsityön ryhmiin osallistuneiden osuus ikäluokasta 3–14 vuotta on laskettu vuosilta 2005–2009 käyttäen ikäluokan kokona vuoden 2004 tietoa.

Jokaisessa liitos- ja verrokkiseurakunnassa lapsityön kattavuus oli liitoksen jälkeisinä vuosina heikompi kuin liitosta edeltäneinä vuosina. Tämä kehityssuunta vastaa kaikkien seurakuntien keskimääräistä kehitystä. Liitosseurakunnista suurin prosenttiyksikköinä mitattu muutos oli Vehmersalmen seurakunnassa, jossa lapsityön ryhmiin osallistui vuosina 2005–2009 keskimäärin 28 prosenttiyksikköä vähemmän ikäluokasta 3–14 vuotta kuin vuosina 1999–2004. Pienin muutos oli Parikkalan seurakunnassa, jonka tunnusluku oli liitoksen jälkeen oli 5 prosenttiyksikköä pienempi kuin ennen liitosta.

Liitos- ja verrokkiseurakuntien välistä kehitystä ennen ja jälkeen liitoksen vertaamalla huomataan, että neljässä liitoksessa viidestä lapsityön kattavuuden pieneneminen on ollut suurempaa kuin verrokkiseurakunnissa. Lapsityön kattavuus on siis pienentynyt liitosseurakunnissa nopeammin kuin itsenäisinä säilyneissä verrokkiseurakunnissa. Suurin ero lii-

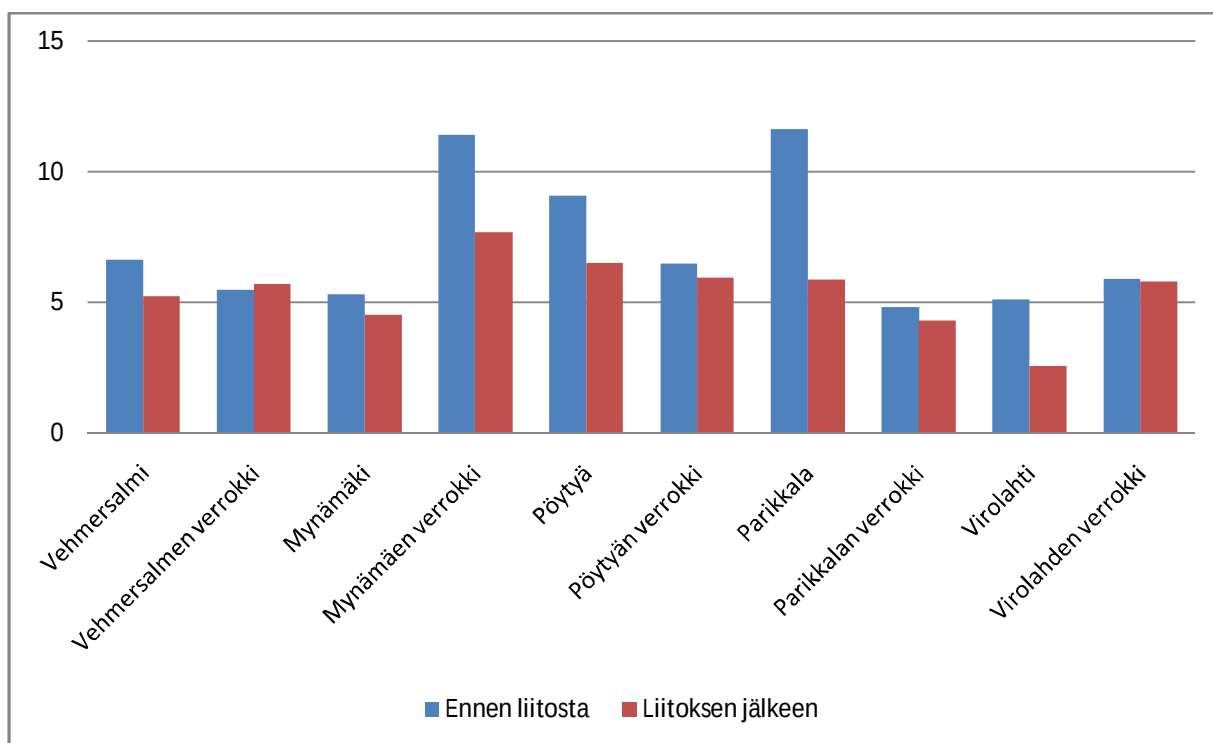
tosseurakunnan ja verrokkiseurakunnan välisessä kehityksessä oli Vehmersalmen seurakunnassa, jossa verrokkiseurakunnan tunnusluku pieneni 12 prosenttiyksikköä vähemmän kuin Vehmersalmen seurakunnassa. Pöytyän seurakuntaliitos oli ainoa, jossa tunnusluvun kehitys oli parempi kuin verrokkiseurakunnassa.

KUVIO 20. Lapsityön ryhmiin osallistuneita liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (% 3–14-vuotiaista).

Diakoniatyön asiakkaiden määrän kehitys on ollut laskeva tarkasteluajanjaksolla 1999–2009. Vastaava kehitys on havaittavissa myös tämän tutkimuksen liitos- ja verrokkiseurakunnissa. Ainoastaan Vehmersalmen verrokkiseurakunta Karttussa on diakoniatyön asiakkaiden määrä ollut liitosvuoden jälkeen suurempi kuin ennen liitosvuotta. Prosenttiyksikköinä mitaten suurin tunnusluvun pieneneminen oli Parikkalan seurakunnassa, jossa liitoksen jälkeen tunnusluku oli 6 prosenttiyksikköä pienempi kuin ennen liitosta.

Verrokkivertailun perusteella seurakuntaliitoksen vaikutus diakoniatyön asiakkaiden määrään on vastaava kuin lapsityön kohdalla. Neljässä seurakuntaliitoksessa viidestä tunnusluvun kehitys oli heikompaa kuin verrokkiseurakunnissa. Ainoa seurakuntaliitos, jossa liitos-seurakunnan kehitys oli verrokkiseurakuntaa parempi oli Mynämäen seurakunta. Pääsääntöisesti kuitenkin diakoniatyön kattavuutta kuvaavan tunnusluvun kehitys oli verrokkiseurakunnissa parempi kuin liitosseurakunnissa.

KUVIO 21. *Diakoniatyön asiakkaiden määrä liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (% keskväkiluvusta).*

Molemmat tässä tutkimuksessa käytetyt toiminnan kattavuutta kuvaavat indikaattorit tukevat käsitystä, että seurakuntaliitos on vaikuttanut negatiivisesti toiminnan kattavuuteen. Seurakuntaliitoksen vaikutusta on tässä tutkimuksessa tutkittu laskemalla jokaisesta tunnusluvusta seurakuntaliitosta edeltäneiden ja jälkeisten vuosien keskiarvot. Näiden keskiarvojen erotus on liitosajankohtana tapahtunut muutos. Liitos- ja verrokkiseurakuntien muutoksia vertaamalla on päätelty, onko liitoksen vaikutus ollut positiivinen, negatiivinen tai onko

vaikutusta havaittavissa lainkaan. Sekä lapsityötä kuvaavan indikaattorin että diakoniatyötä kuvaavan indikaattorin mukaan neljässä liitoksessa viidestä kehitys oli heikompi kuin verrokkiseurakunnassa.

6.2.2.4 Henkilöstöressurssien jakautuminen

Noin 64 % seurakuntien kuluista on henkilöstökuluja. Seurakuntaliitos aiheuttaa aina työtehtävien ja verkkojen uudelleen järjestelyjä. Tässä tutkimuksessa seurakuntaliitoksen vaikutusta henkilöstöressurssien jakautumiseen tutkitaan pääluokkatasolla, eli miten seurakuntatyön, hallinnon, hautausmaatyön, kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön sekä koko henkilötövuosien määrä on muuttunut seurakuntaliitosta edeltäneistä vuosista liitosta seuranneisiin vuosiin. Tätä muutoksen suuruutta verrataan liitos- ja verrokkiseurakuntien välillä. Tunnuslukuna käytetään vuosityövoimaa tuhatta jäsentä kohden. Vuosityövoima on laskettu tehtävän vakinaisuuden, päätoimisuuden, lajin, palkkausprosentin ja työajan perusteella. Tehtävää hoitavan työntekijän työpanoksen kohdentumista eri tehtäväalueille ei ole huomioitu, esimerkiksi kirkkoherran työpanos on kokonaan seurakuntatyössä vaikka osa työpanoksesta käytännössä kohdistuu hallintoon. Tunnusluku kuvaa käytettävissä olevaa vuosityövoimaa suhteessa jäsenmäärään. Vuosityövoima on voinut muuttua monesta eri syystä, esimerkiksi toimintoja on voitu tehostaa tai palveluja hankkia ostopalveluna.

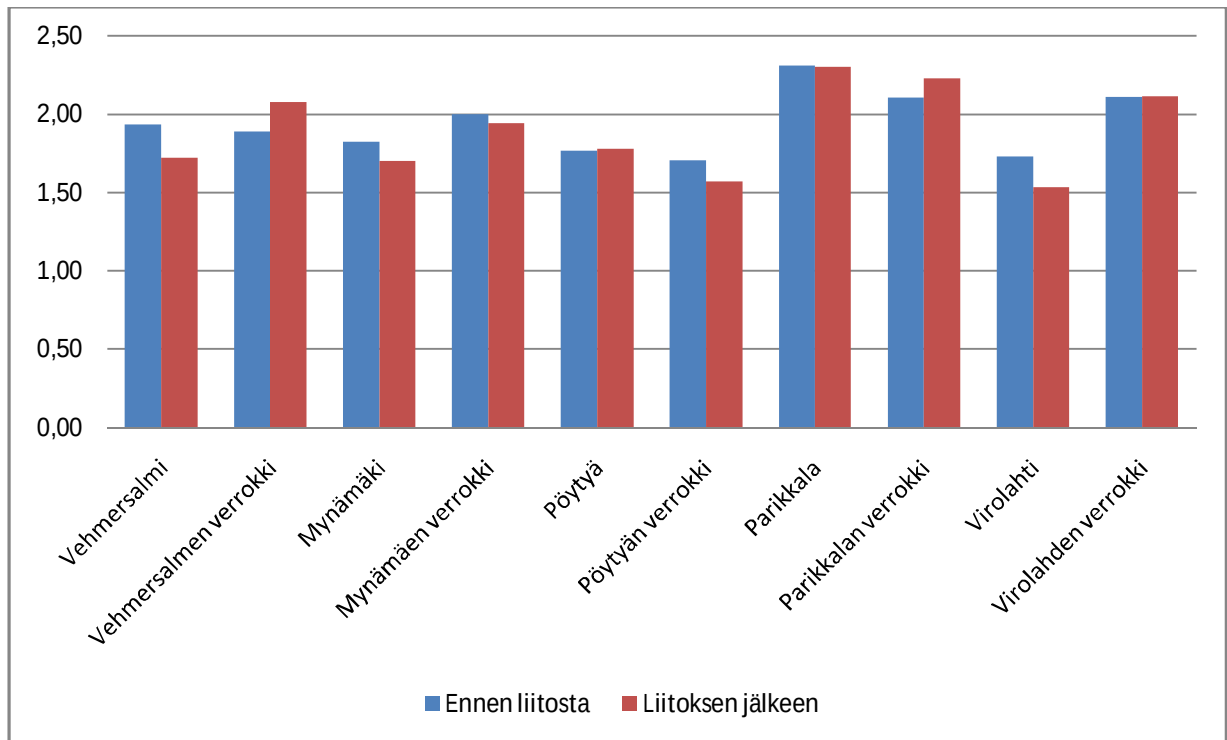
Vehmersalmen seurakunnan liitoksen jälkeisistä vuosista 2005–2009 on seurakuntatyön, hallinnon ja kiinteistö ja kirkonpalvelutyön osalta käytetty ainoastaan paikallisseurakunnan vuosityövoimatietoja, Vehmersalmen osuutta seurakuntayhtymältä saatavasta vuosityövoimasta ei ole arvioitu. Tältä osin tunnusluvut ovat siis todellista käytettävissä olevaa vuosityövoimaa pienemmät. Hautaustoimen osalta Vehmersalmen ajanjakson 2005–2009 vuosityövoima on Kuopion seurakuntayhtymän vuosityövoima tuhatta jäsentä kohden.

Neljässä viidestä seurakuntaliitoksesta jäsenmäärään suhteutettu seurakuntatyön vuosityövoima oli liitoksen jälkeen pienempi kuin ennen liitosta. Suurin muutos oli Vehmersalmen seurakunnassa, jossa liitosta edeltävän ja liitoksen jälkeisen ajan erotus oli 0,21 henkilötö-

vuotta /1 000 jäsentä. 2 000 jäsenen seurakunnassa se tarkoittaa noin 0,4 henkilötyövuotta. Tunnusluvun kehittymiseen saattaa vaikuttaa se, että osana Kuopion seurakuntayhtymää Vehmersalmen seurakunta hyötyy yhtymän yhteisten seurakuntatyön työntekijöiden työpanoksista. Verrokkiseurakunnista kahdessa jäsenmäärään suhteutettu seurakuntatyön vuosityövoima oli liitoksen jälkeen pienempi kuin ennen liitosta, kahdessa suurempi ja yhdessä täsmälleen sama kuin ennen liitosta. Koko kirkossa seurakuntatyön vuosityövoima on ollut ajanjaksolla 1999–2009 lievästi nouseva.

Verrattaessa seurakuntatyön henkilöstötyövuosien kehitystä ennen ja jälkeen liitoksen liitosseurakunnassa ja verrokkiseurakunnassa huomataan, että neljässä liitoksessa viidestä liitosseurakunnassa seurakuntatyön vuosityövoima on vähentynyt enemmän kuin verrokkiseurakunnassa. Pöytyän seurakunta on ainoa, jossa seurakuntatyön vuosityövoiman kehitys on ollut nouseva ja myös ainoa jossa seurakuntatyön vuosityövoiman muutos on ollut parempi kuin verrokkiseurakunnassa, mikäli parempana pidetään suurempaa seurakuntatyöhön käytettävissä oleva vuosityövoimaa. Pöytyän ja verrokkiseurakunnan tunnusluvun muutosten ero on 0,15 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä. Tämä vastaa yhtä henkilötyövuotta 6 500 jäsenen seurakunnassa.

Vaikka muutokset ovat osittain pieniäkin, voidaan sanoa, että seurakuntaliitokset ovat pienentäneet seurakuntatyön vuosityövoimaa. Liitos- ja verrokkiseurakuntien välisen vertailun perusteella voidaan sanoa, että itsenäisenä säilyneissä verrokkiseurakunnissa seurakuntatyöhön käytettävä vuosityövoima kehittyi suotuisammin kuin liitosseurakunnissa. Tämä sillä olettamuksella, että yksi seurakuntaliitoksen tavoite on säilyttää seurakuntatyön vuosityövoima vähintään liitosta edeltäneellä tasolla.

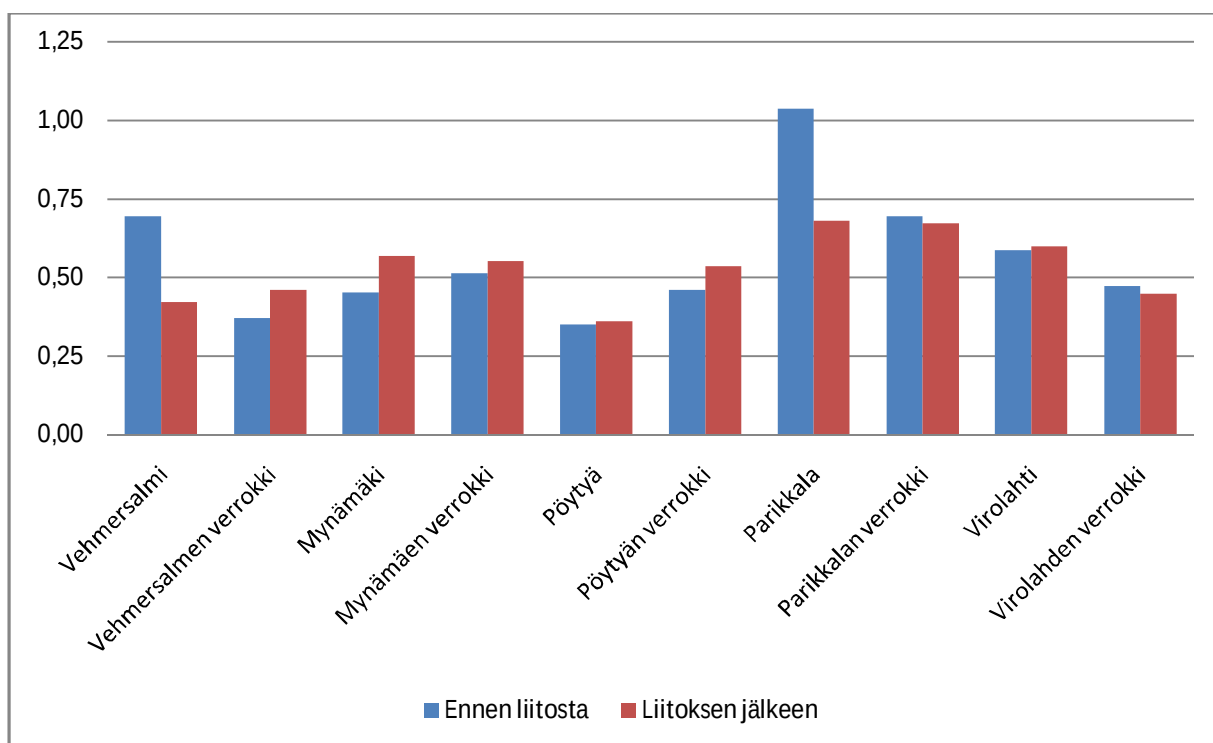
KUVIO 22. Seurakuntatyön vuosityövoima liitos- ja verokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (vuosityövoima/1 000 jäsentä).

Rakennemuutosten usein esitetty yksi tavoite on hallinnon ohentaminen. Tässä tutkimuksessa hallinnon vuosityövoimaan on laskettu kaikki hallinnon työtehtävät. Vuosityövoimaa ei ole jaettu esimerkiksi hautaustoimen kanssa, vaikka todellisuudessa osa työpanoksesta kohdistuisi hautaustoimeen. Koko kirkossa hallinnon vuosityövoiman kehittyminen on ollut tasaista. Ajanjaksolla 1999–2009 jäsenmäärään suhteutettu hallinnon vuosityövoima on noussut 0,5:stä 0,6:een.

Tämän tutkimuksen viidestä liitosseurakunnasta kahdessa hallinnon vuosityövoima pieneni ja kolmessa suureni verrattaessa tunnuslukua ennen ja jälkeen liitoksen. Tosin kolmesta liitoksesta, joissa hallinnon vuosityövoima kasvoi, kahdessa kasvu oli marginaalisen pieni: 0,01 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä. Eniten hallinnon vuosityövoima pieneni Parikkalan seurakunnassa, jossa vähennys oli 0,36 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä. Vehmersalmen seurakunnassa vähennys oli 0,28 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä. Vehmersalmen seurakunnasta

tiedetään, että osa hallinnon työtehtävistä, joita aikaisemmin tehtiin itsenäisessä Vehmersalmen seurakunnassa, on tehty liitoksen jälkeen Kuopion seurakuntayhtymässä. Vehmersalmen tunnusluvussa on ainoastaan paikallisseurakunnan vuosityövoima.

Yhtenä rakennemuutoksen tavoitteena voidaan pitää hallinnon tehostamista. Jos tämä tavoite hyväksytään, voidaan liitosta pitää onnistuneena, mikäli hallinnon vuosityövoima on liitoksen jälkeen pienempi kuin se olisi ollut itsenäisenä seurakuntana. Viidestä seurakuntaliitoksesta kolmessa hallinnon vuosityövoiman kehitys oli suotuisampaa kuin verrokkiseurakunnissa ja kahdessa liitoksessa heikompaa. Selkeästi suurin ero verrokin ja liitosseurakunnan välillä ja samalla suotuisin kehitys oli Parikkalan ja Vehmersalmen seurakunnissa. Toteutuneissa seurakuntaliitoksissa hallinnon vuosityövoiman muutos ei ole pääsääntöisesti poikennut verrokkiseurakuntien kehityksestä. Poikkeuksen tekee Parikkalan seurakunta, jossa hallinnon vuosityövoima on selkeimmin laskenut ja itse asiassa tullut samalle tasolle verrokkiseurakuntansa kanssa.

KUVIO 23. Hallinnon vuosityövoima liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (vuosityövoima/1 000 jäsentä).

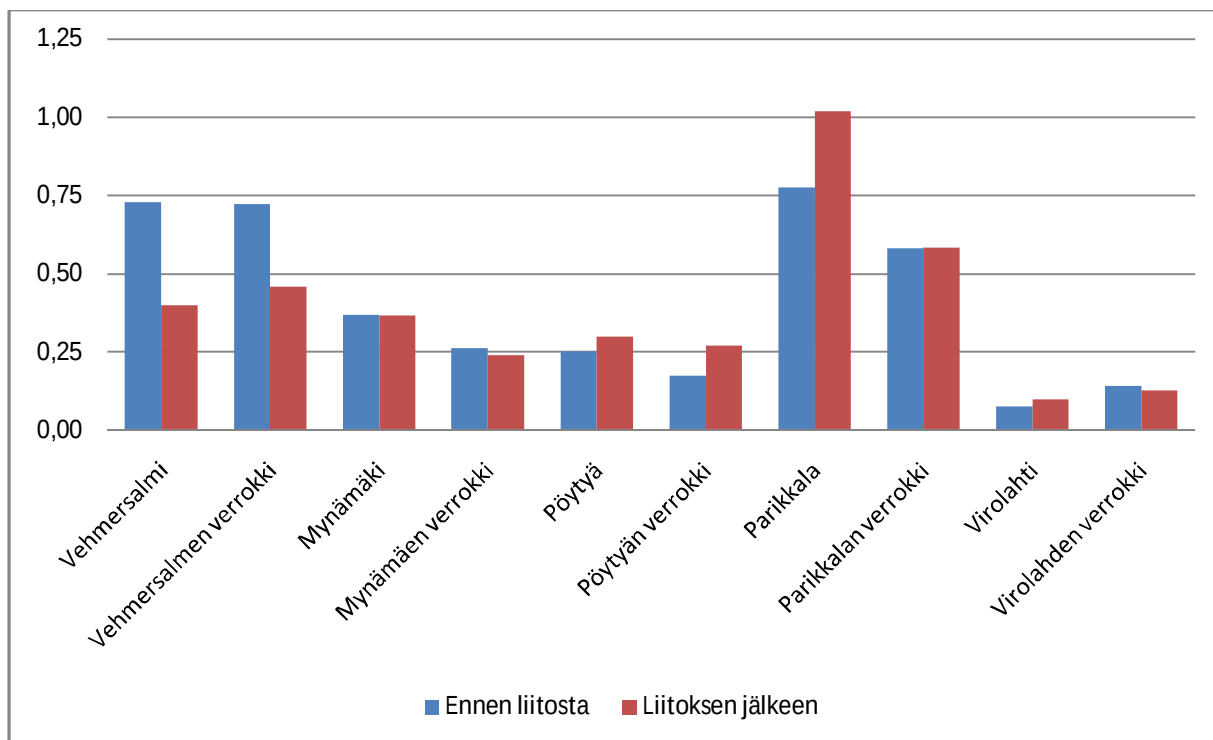
Hautausmaatyön vuosityövoiman muutoksen syy ei ole yksiselitteinen. Muutos on voinut johtua esimerkiksi seurakuntaliitoksen mahdollistamista mittakaavaeduista tai muutoksesta ostopalvelujen käytössä. Muutos hautausmaatyön vuosityövoimassa ei siis välttämättä kuvaa muutosta henkilöstökuluissa. Hautausmaatyön vuosityövoiman määrän analysoinnissa tulee myös huomioida se, että varsinkin alle 10 000 jäsenen seurakunnissa hautausmaatyötä vakituksessa työsuhteessa tekevien työpanos pääsääntöisesti kohdistuu sekä kiinteistö- että hautausmaatoimeen. Palvelussuhderekisterissä työtehtävä tilastoidaan joko hautausmaatyöhön tai kiinteistö- ja kirkonpalvelutyöhön. Kaikissa seurakunnissa oli vuosina 1999–2009 hautausmaatyöhön palkattua työvoimaa keskimäärin 0,4 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä.

Tämän tutkimuksen esimerkkiliitoksista ainoastaan Vehmersalmen seurakunnan hautausmaatyön vuosityövoima oli liitoksen jälkeen pienempi kuin ennen liitosta. Vehmersalmen seurakunnassa vuosityövoima oli liitoksen jälkeen 0,33 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä pienempi kuin liitosta ennen. Muissa esimerkkiliitoksissa vuosityövoima liitoksen jälkeen oli yhtä suuri tai suurempi kuin ennen liitosta. Eniten vuosityövoima suureni Parikkalan seurakunnassa, jossa hautausmaatyön käytössä ollut vuosityövoima oli liitoksen jälkeen 0,25 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä suurempi kuin ennen liitosta.

Liitos- ja verrokkiseurakuntien muutokset olivat hyvin samanlaisia. Ainoastaan Parikkalan seurakunnan liitoksessa ero verrokkiseurakuntaan oli selkeä. Parikkalan seurakunnan ja verrokkiseurakunnan ero hautausmaatyön vuosityövoiman määrässä oli 0,24 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä. Muissa seurakuntaliitoksissa ero verrokkiseurakuntaan vaihteli välillä 0,02–0,07 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä. Huomioitavaa on, että muutos suurimman jäsenmäärään suhteutetun vuosityövoiman muutoksen kokeneessa Vehmersalmen seurakunnassa ja sen verrokkiseurakunnassa oli lähes sama. Vehmersalmen seurakunnan hautaus toimi on liitoksen jälkeen siirretty Kuopion seurakuntayhtymän hoidettavaksi ja verrokkiseurakunta on jatkanut itsenäisenä.

Seurakuntaliitoksella ei tämän tutkimuksen esimerkkiseurakunnissa ollut merkittävää yhteyttä hautausmaatyön vuosityövoiman kehittymiseen. Parikkalan seurakuntaa lukuun otta-

matta liitos- ja verrokkiseurakuntien muutokset ennen ja jälkeen liitosvuoden olivat hyvin lähellä toisiaan.

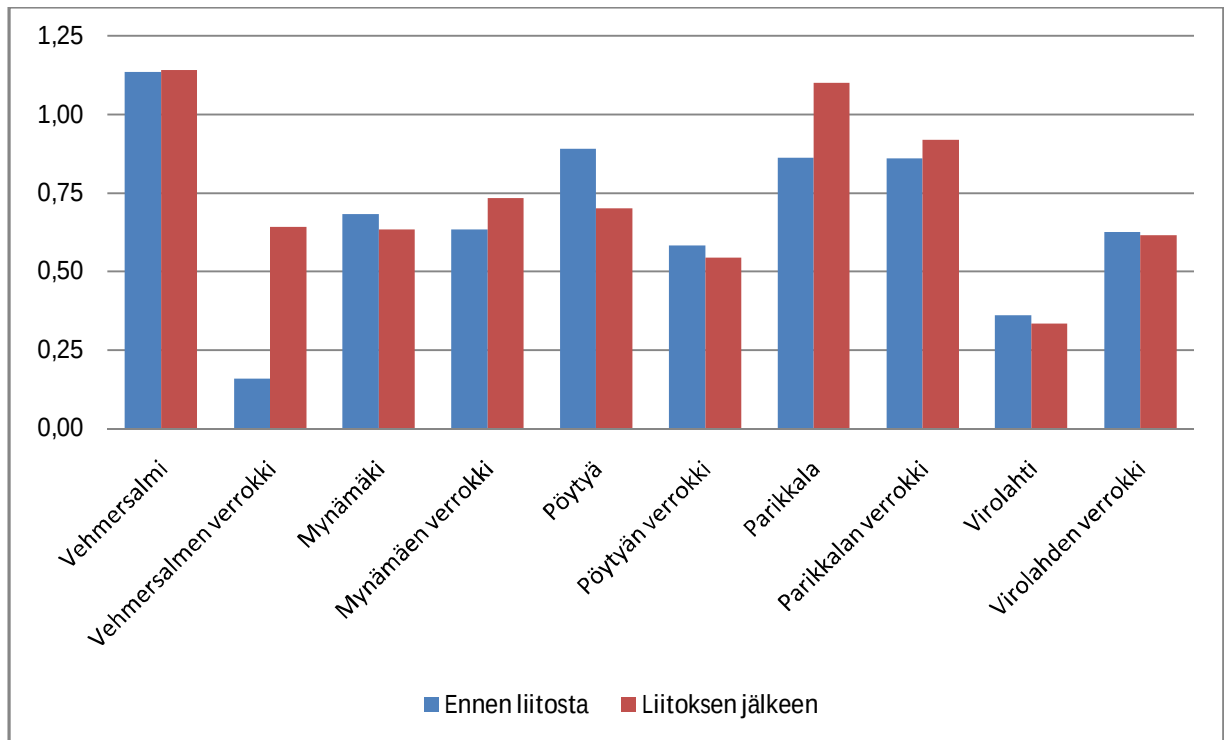
KUVIO 24. Hautausmaatyön vuosityövoima liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (vuosityövoima/1 000 jäsentä).

Kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön vuosityövoiman muutoksiin voi hautausmaatyön tavoin vaikuttaa moni asia. Seurakuntaliitoksessa työtehtäviä uudelleen järjesteltäessä voidaan esimerkiksi työntekijän, joka tekee sekä hautausmaatyötä että kiinteistö- ja kirkonpalvelutyötä, työtehtävä siirtää tilastoinnissa pääluokasta toiseen. Näin tilastoinnissa muutos on yksi henkilötyövuosi mutta todellinen työpanos voi edelleen jakautua lähes entisen kaltaisesti hautausmaatyön ja kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön kesken. Kaikkien seurakuntien vuosien 1999–2009 kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön vuosityövoiman/1 000 jäsentä keskiarvo oli 0,7.

Kolmessa seurakuntaliitoksessa viidestä kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön vuosityövoima/1 000 jäsentä oli liitoksen jälkeen pienempi kuin ennen liitosta. Eniten kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön vuosityövoima pieneni Pöytyän seurakunnassa, jossa liitoksen jälkeen oli käy-

tettävissä 0,19 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä vähemmän kuin ennen liitosta. Eniten vuosityövoima suureni Parikkalan seurakunnassa, jossa oli liitoksen jälkeen käytettävissä 0,24 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä enemmän kuin ennen liitosta. Tämä vastaa 5 000 jäsenen seurakunnassa 1,2 henkilötyövuotta. Kolmessa verrokkiseurakunnassa viidestä kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön vuosityövoima/1 000 jäsentä oli liitoksen jälkeen suurempi kuin ennen liitosta.

Liitos- ja verrokkiseurakunnan tunnuslukujen muutosten välinen erotus oli negatiivinen neljässä viidestä seurakuntaliitoksesta. Ainoastaan Parikkalan seurakunnassa muutos oli positiivinen, käytettävissä ollut kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön jäsenmäärään suhteutettu vuosityövoima suureni liitoksen jälkeen Parikkalan seurakunnassa 0,24 ja verrokkiseurakunnassa 0,06 henkilötyövuotta. Muissa esimerkkiliitoksissa kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön vuosityövoima/1 000 jäsentä on pienentynyt suhteessa verrokkiseurakuntaan. Suurin ero liitos- ja verrokkiseurakunnan kehityksessä oli Vehmersalmen seurakunnassa, jonka ero verrokkiseurakunnan muutokseen oli 0,48 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä. Ero johtuu verrokkiseurakunnan merkittävästä vuosityövoiman kasvusta liitosvuoden jälkeen. Ennen liitosvuotta verrokkiseurakunnan tilastoitu kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön vuosityövoima oli huomattavan alhainen. Huomioitavaa on se, että Vehmersalmen seurakunnan vuosityövoima/1 000 jäsentä oli käytännössä sama ennen ja jälkeen liitoksen. Tämä siitä huolimatta, että seurakuntaliitoksen jälkeen kiinteistö- ja kirkonpalvelutyö siirtyi Kuopion seurakuntayhtymän hallinnoitavaksi. Pääsääntöisesti tämän tutkimuksen esimerkkiseurakunnissa seurakuntaliitos on aiheuttanut jäsenmäärään suhteutetun kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön vuosityövoiman pienenemistä tai kasvun hidastumista.

KUVIO 25. Kiinteistö- ja kirkonpalvelutyön vuosityövoima liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (vuosityövoima/1 000 jäsentä).

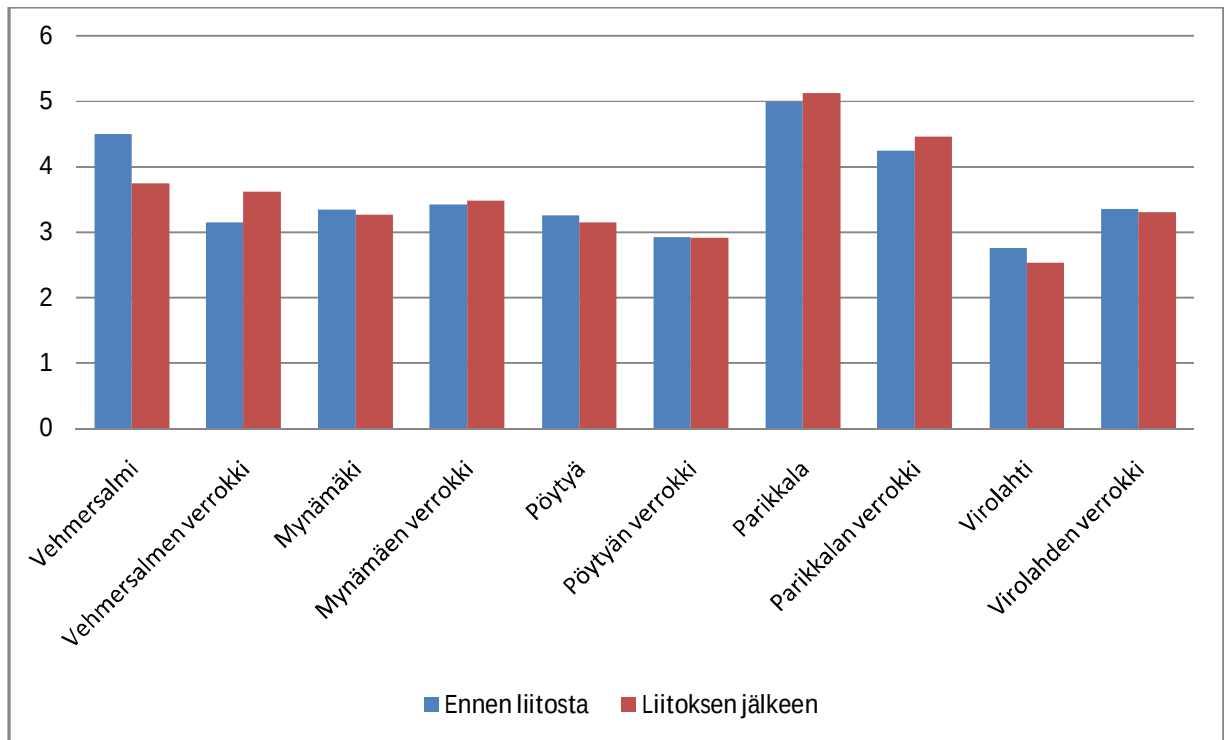
Seurakuntaliitosten vaikutus yhteenlaskettuun vuosityövoimaan on usein hidas. Seurakuntaliitoksen jälkeen usein jatketaan samoilla työntekijöillä kuin ennen liitosta. Nopea muutos vuosityövoiman määrässä voi aiheutua muuttuneesta tarpeesta palkata määräaikaista työntekijöitä. Hitaammin seurakuntaliitos voi vaikuttaa vuosityövoiman kehittymiseen sitä mukaa, kun vakituiset työntekijät jäävät oma-aloitteisesti pois työyhteisöstä. Koko kirkon jäsenmäärään suhteutettu vuosityövoima on suurentunut tasaisesti ajanjaksolla 1999–2009. Vuonna 1999 kaikkien seurakuntien vuosityövoima/1 000 jäsentä oli keskimäärin 3,2 ja vuonna 2009 vastaava tunnusluku oli 3,7. Tässä tutkimuksessa on Vehmersalmen seurakunnan kokonaisvuosityövoimaan seurakuntaliitoksen jälkeisiltä vuosilta laskettu myös Kuopion seurakuntayhtymän hautausmaatyön vuosityövoima/1 000 jäsentä.

Neljässä viidestä esimerkkiliitoksesta vuosityövoima on ollut liitoksen jälkeen pienempi kuin ennen liitosta. Tämä poikkeaa koko kirkon kehityksestä vuosina 1999–2009. Ainoas-

taan Parikkalan seurakuntaliitos vastaa koko kirkon keskimääräistä kehityssuuntaa. Parikkalan seurakunnassa oli seurakuntaliitoksen jälkeen käytettävissä 0,14 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä enemmän kuin ennen liitosta. Liitosseurakunnista eniten jäsenmäärään suhteutettu vuosityövoima on pienentynyt Vehmersalmen seurakunnassa, jossa oli liitoksen jälkeen käytettävissä 0,75 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä vähemmän kuin ennen liitosta. Viidestä verrokkiseurakunnasta kolmessa kokonaisvuosityövoima oli liitosvuoden jälkeen suurempi kuin ennen liitosta.

Kaikissa viidessä esimerkkiliitoksessa liitosseurakunnan kokonaisvuosityövoima on pienentynyt suhteessa verrokkiseurakunnan kokonaisvuosityövoimaan. Suurin muutos on Vehmersalmen seurakunnassa, jossa ero verrokkiseurakuntaan on 1,23 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä. Muissa liitos-verrokkipareissa erot olivat välillä 0,08–0,17 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä.

Koko kirkon kehitys on ollut kohti suurempaa vuosityövoiman määrää. Verrokkiseurakunnissa osassa kokonaisvuosityövoiman määrä on liitosvuoden jälkeen suurentunut. Tämän tutkimuksen esimerkkiliitoksista neljässä viidestä kokonaisvuosityövoima on ollut liitoksen jälkeen pienempi kuin ennen liitosta. Seurakuntaliitoksilla on tämän tutkimuksen perusteella ollut kokonaisvuosityövoimaa pienentävä vaikutus. Myös liitos-verrokkivertailu tukee tätä käsitystä. Eniten vuosityövoimaa vähentäneessä seurakunnassa Vehmersalmella vähennys kohdistui melko tasaisesti kaikkiin muihin tämän tutkimuksen pääluokkiin paitsi kiinteistö- ja kirkonpalvelutyöhön, jossa vuosityövoima oli sama ennen ja jälkeen liitoksen. Huomioitavaa on myös seurakunnan koon yhteys tai yhteyden puute vuosityövoiman kokonaismäärään. Suurin jäsenmäärään suhteutettu vuosityövoiman määrä ei ole pienimmässä seurakunnassa eikä pienin suurimmassa seurakunnassa. Parikkalan seurakunnassa on seurakuntaliitoksen jälkeisinä vuosina ollut käytettävissä keskimäärin 5,12 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä, kun suunnilleen samansuuruisessa Virolahden seurakunnassa seurakuntaliitoksen jälkeisten vuosien kokonaisvuosityövoima oli tästä noin puolet eli keskimäärin 2,53 henkilötyövuotta/1 000 jäsentä.

KUVIO 26. Vuosityövoima yhteensä liitos- ja verrokkiseurakunnissa ajalta ennen liitosta ja liitoksen jälkeen vuosina 1999–2009 (vuosityövoima/ 1 000 jäsentä).

6.3 Liitosten erityispiirteitä

Tämän tutkimuksen luvuissa 5 ja 6 on analysoitu rakennemuutoksia erilaisten raha- ja reaali-prosessien indikaattorien näkökulmasta. Analysointi on tehty liitos- ja verrokkiseurakunnista tehtyjen virtuaaliseurakuntien tiedoilla ja tutkimuksen kohde on ollut rakennemuutoksen aiheuttama muutos. Tässä alaluvussa käsitellään rakennemuutosten erityispiirteitä kolmesta eri näkökulmasta. Mikä on liitoksen ajallisen läheisyyden merkitys? Mikä on liitos-seurakuntien jäsenmäärien eron merkitys? Lisäksi käsitellään lähemmin Parikkalan seurakunnan liitosta.³

³ Tässä yhteydessä on huomattava, ettei seurakuntaliitosta edeltäneeltä ajalta tarkastelun kohteena ole liitosseurakunnista muodostettu virtuaaliseurakunta vaan liitosseurakuntia käsitellään erillisinä talousyksikköinä.

Ajankohdan merkitys

Mikä on oikea aikaväli, jotta voidaan luotettavasti analysoida liitosten vaikutuksia? Tämän tutkimuksen tilastotiedot ovat vuosilta 1999–2009 ja liitokset on toteutettu vuosina 2005–2007. Liitosta edeltävää tilastotietoa on ollut saatavilla 6–8 vuoden ajalta ja liitoksen jälkeistä tilastotietoa 3–7 vuoden ajalta. Talouden tasapainoa arvioitaessa 3–4 vuoden aikaväli on kovin lyhyt.

Rakennemuutos aiheuttaa usein juuri ennen muutosta tehtyjä toimenpiteitä ja toisaalta liitoksen jälkeiset muutokset saattavat toteutua vasta useamman vuoden jälkeen. Liitoksen jälkeiseen aikaan suurestikin vaikuttavaa yhdistymisavustusta on maksettu viiden vuoden ajan liitoksesta.

Viimeisen itsenäisen vuoden suuret poikkeamat aikaisempien vuosien vuosikatteen kehitykseen olivat harvinaisia. Esimerkkiseurakunnista tämäntyyppinen toimenpide tehtiin Vehmersalmen seurakunnassa. Seurakunnan vuosikate oli vuosina 1999–2003 keskimäärin 19 €/jäsen ja viimeisen itsenäisen vuoden 2004 vuosikate oli -42 €/jäsen. Varsinaisesta kassan tyhjennyksestä ei voida kuitenkaan puhua. Seurakunnan rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset olivat vuoden 2003 tilinpäätöksessä 207 €/jäsen ja vuoden 2004 tilinpäätöksessä 178 €/jäsen, eli tunnusluku pieneni vuoden 2004 aikana 28 €/lla/jäsen. Selkeämpi esimerkki kassan tyhjentämisestä löytyy, kun tarkastellaan kaikkia tämän tutkimuksen 43 liitosseurakuntaa. Kuhmalahden seurakunta liitettiin Kangasalan seurakuntaan vuoden 2005 alusta. Vuosien 1999–2003 vuosikate oli keskimäärin 17 €/jäsen ja viimeisenä vuotena ennen liitosta vuosikate oli -82 €/jäsen. Vastaavasti myös seurakunnan rahat ja pankkisaamiset olivat vuoden 2003 tilinpäätöksessä 126 €/jäsen ja vuoden 2004 tilinpäätöksessä 66 €/jäsen.

Yleisempää oli investointeihin käytetyn euromäärän selkeä suureneminen viimeisenä toimintavuotena ennen seurakuntaliitosta. 28 %:ssa tutkimuksen 43 seurakunnasta nettoinvestointien määrä oli seurakunnan viimeisenä toimintavuotena yli kaksinkertainen verrattuna vuoden 1999 ja vuosi ennen seurakuntaliitosta välisen ajan keskiarvoon. Näistä seurakunnista 5 oli seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään suurempia seurakuntia ja 7 jäsenmääräl-

tään pienempiä osapuolia. Seurakuntaliitosta edeltäneiden vuosien nettoinvestoinnit olivat kyseisissä seurakunnissa yhtä poikkeusta lukuun ottamatta huomattavasti keskimääräistä pienemmät. Kaikissa evankelis-luterilaisissa seurakunnissa nettoinvestoinnit olivat vuosina 1999–2005 keskimäärin 25 €/jäsen/vuosi.

Luvun 6 esimerkkiliitosten kolmessa seurakunnassa viimeisen itsenäisen vuoden nettoinvestoinnit olivat yli kaksi kertaa suuremmat kuin vuoden 1999 ja vuosi ennen liitosta välisen ajanjakson keskiarvo. Näistä kolmesta seurakunnasta Miehikkälä ja Karinainen olivat seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään pienempiä, mutta lähes samansuuruisina seurakuntina liitostumppaninsa kanssa edustivat kahden samansuuruisen seurakunnan liitosta. Parikkalan seurakunta oli kolmen seurakunnan liitoksessa jäsenmäärältään suurin seurakunta.

Yksi selitys nettoinvestointien suurenemiselle viimeisenä itsenäisenä toimintavuotena saattaa olla aikaisemmat vaatimattomat investointivuodet. Investointitarvetta on ehkä kerääntynyt ja tarpeelliseksi katsotut investoinnit haluttu toteuttaa ennen liitosta. Yksi vaihtoehto olisi ollut odottaa liitosrahoja ja rahoittaa investoinnit tulevasta yhteisestä kassasta. Investointien määrän suurenemiseen on saattanut vaikuttaa myös epävarmuus tulevasta. Vuosien aikana seurakunnan kassaan on saattanut kerääntyä varoja ja ne on haluttu käyttää vielä ennen liitosta. Omien säästöjen on pelätty hukkuvan jäsenmäärältään suuremman seurakunnan suurempaan kassaan. Lainarahalla viimehetken investointeja ei ole toteutettu. Kyseisistä seurakunnista ainoastaan Peräseinäjoen seurakunnalla oli velkaa liitoshetkellä, kaikki muut olivat velattomia.

TAULUKKO 14. Seurakunnat, joissa nettoinvestoinnit olivat yli kaksinkertaiset liitosta edeltäneenä vuotena, vertailukohtana vuoden 1999 ja vuosi ennen liitosta välisen ajan keskiarvo (€/jäsen).

Seurakunta	Nettoinvestoinnit 1999– vuosi ennen liitosta	Viimeisen itsenäisen vuoden nettoinvestoinnit	Erotus
Miehikkälä	11	24	13
Toholammi	8	28	20
Parikkala	5	26	21
Karinainen	12	37	25
Kuivaniemi	4	29	25
Ylikiminki	5	30	25
Kangaslampi	17	47	30
Ylivieska	12	50	38
Kajaani	18	59	41
Peräseinäjoki	35	79	44
Kanta-Loimaa	12	56	44
Tuupovaara	7	101	94

Myös tämän tutkimuksen viidessä case-liitoksessa on havaittavissa viimeisen tai viimeisten itsenäisten vuosien erityisiä toimenpiteitä. Uukuniemen seurakunta liitettiin Parikkalan seurakuntaan vuoden 2005 alusta. Seurakunnan kassavarat olivat huomattavan suuret. Vuosina 2002 ja 2003 Uukuniemen seurakunta teki huomattavia investointeja. Kyseisten kahden vuoden nettoinvestoinnit olivat vuotta kohden 250 €/jäsen. Pitkäaikaista lainaa seurakunta ei ottanut. Investoinnit rahoitettiin vanhoilla säästöillä. Samaan aikaan seurakunnan vuosikate oli selkeästi negatiivinen. Vuosien 1999–2003 yhteenlaskettu vuosikate oli -417 €/jäsen eli keskimäärin -83 €/jäsen vuotta kohden. Mikäli seurakunnan visiossa olisi ollut itsenäinen Uukuniemen seurakunta, olisi se todennäköisesti ensisijaisesti pyrkinyt muuttamaan vuosikatteen negatiivisesta positiiviseksi. Kertyneen varallisuuden tuotto olisi voinut auttaa tässä työssä.

Miehikkälän seurakunnan kolmen viimeisen itsenäisen vuoden nettoinvestoinnit olivat keskimäärin 20 €/jäsen, vuosien 1999–2003 ainoastaan 8 €/jäsen vuotta kohden. Kolmen vii-

meisen vuoden vuosikate oli 13 €/jäsen vuotta kohden. Velaton seurakunta toteutti investoinnit vanhoilla säästöillä. Parikkalan seurakunnan nettoinvestoinnit olivat vuonna 2004, eli viimeisenä vuotena ennen liitosta Saaren ja Uukuniemen seurakuntien kanssa, 26 €/jäsen. Tämä on enemmän kuin vuosien 1999–2004 nettoinvestoinnit yhteensä. Myös Parikkalan kohdalla investoinnit rahoitettiin vanhoilla säästöillä. Myös Karinaisten seurakunta rahoitti viimeisen itsenäisen vuoden nettoinvestointinsa vanhoilla säästöillä. Karinaisten seurakunnan viimeisen itsenäisen vuoden nettoinvestoinnit olivat 37 €/jäsen, kun vuosina 1999–2003 nettoinvestoinnit olivat keskimäärin 12 €/jäsen.

Seurakuntaliitosten ei tämän tutkimuksen perusteella voida olettaa ohjanneen seurakuntia tekemään viimehetken tehottomampia hankintoja (Vrt. Saarimaa ym. 2010). Aikaisempien vuosien alhaisesta investointitasosta voi päätellä, että seurakunnissa on voinut olla todellista investointitarvetta. Viimeisen itsenäisen vuoden suurentuneet investoinnit saattavat kertoa tulevaisuutta koskevasta epäluottamuksesta. Jo ehkä pitkäänkin ajatuksissa tai jopa suunnitelmissa olleet hankkeet on haluttu toteuttaa kun päätösvalta on vielä omissa käsissä.

Seurakuntaliitosten jälkeisten vuosien talouskehitykseen on vaikuttanut positiivisesti seurakuntien saama yhdistymisavustus. Muut yhdistymisen mahdollistamat hyödyt saattavat näkyä vasta pidemmän ajan kuluttua. Tämän johdosta sopivampi ajanjakso mitata yhdistymisen vaikutuksia voisi olla esimerkiksi 10 vuotta liitoksen jälkeen. Tällöin avustuksen vaikutus on jo tasaantunut ja toteutettujen todellisten muutosten vaikutus alkanut näkyä.

Reaalitalouden puolella ei ole havaittavissa viimeisen ja viimeisten itsenäisten vuosien erityispiirteitä. Mikäli nettoinvestointien lisäämisellä pyritään säilyttämään olemassa olevat palvelut, pitäisi investoinnit näkyä reaalitalouden mittareissa ainoastaan tason säilymisenä. Mikäli tavoite on uusien toimintatapojen mahdollistaminen, tulisi investointien näkyä myös reaalitalouden mittareilla tunnuslukujen paranemisena. Tällöin muutos saattaa näkyä vasta viiveellä.

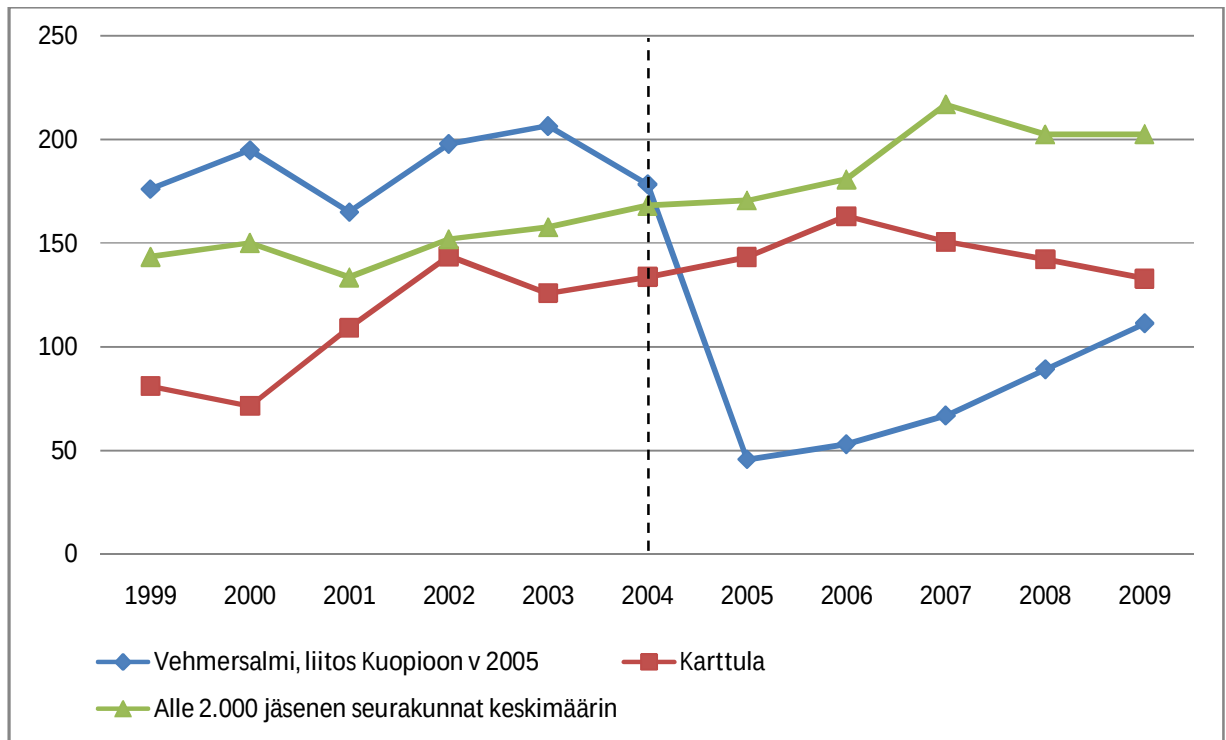
Jäsenmäärien suuruuseron merkitys

Tämän tutkimuksen esimerkkiliitoksista neljässä suuremman liitosseurakunnan jäsenmäärä oli alle 6 000 jäsentä. Näistä neljästä kaksi, Pöytyän ja Virolahden liitokset, olivat kahden suunnilleen samansuuruisen seurakunnan liitoksia. Kaksi, Mynämäen ja Parikkalan liitokset, olivat puolestaan jäsenmäärältään selkeästi suuremman ja pienemmän tai pienempien liitoksia. Kuopion ja Vehmersalmen liitos oli hyvin suuren ja pienen liitos.

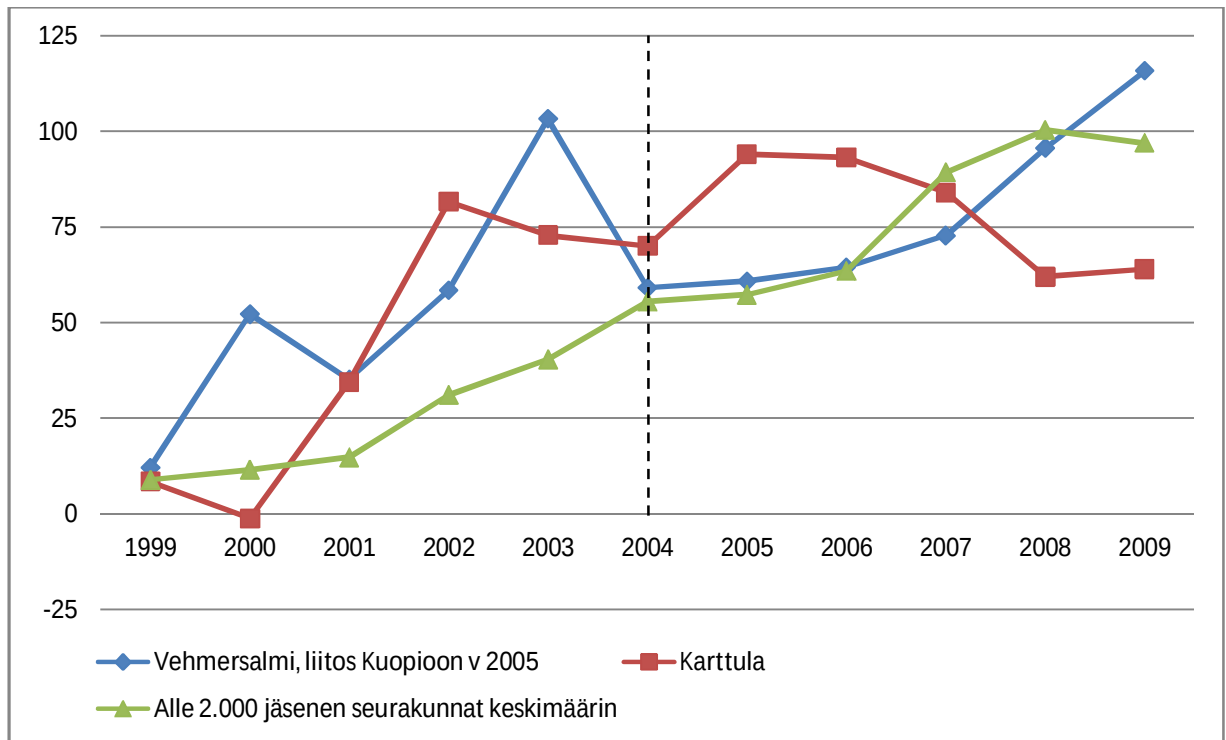
Yleinen oletamus on, että seurakuntaliitoksissa jäsenmäärältään suurempi seurakunta ottaa pienemmän huolehdittavakseen. Tämän tutkimuksen esimerkkiliitokset eivät kuitenkaan tue tätä oletamaa.

Vehmersalmen seurakunnan liittäminen osaksi Kuopion seurakuntayhtymää edusti tässä tutkimuksessa jäsenmäärältään hyvin suuren ja pienen liitosta. Mikäli Vehmersalmen seurakunnan ja Kuopion seurakuntayhtymän rahataloudessa huomioidaan ajalta ennen liitosta vuodet 1999–2003 eli jätetään huomioimatta viimeinen itsenäinen vuosi, on Vehmersalmen seurakunnan talous vahvempi kuin Kuopion seurakuntayhtymän. Vuosien 1999–2003 tuloslaskelman mukainen kumulatiivinen ylijäämä oli Vehmersalmen seurakunnassa 103 €/jäsen ja Kuopion seurakuntayhtymässä 26 €/jäsen. Vuoden 2003 tilinpäätöksessä rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset oli Vehmersalmen seurakunnassa 207 €/jäsen ja Kuopion seurakuntayhtymässä 61 €/jäsen. Tunnusluvun muutos 1999–2003 oli Vehmersalmella +31 €/jäsen ja Kuopiossa -34 €/jäsen.

Vehmersalmen seurakunnan verrokin, Karttulan seurakunnan, talouden kehitykseen on vaikuttanut suuresti sen vuosina 2008 ja 2009 toteuttamat suuret investoinnit. Tämä vaikeuttaa vertailua Vehmersalmen kanssa. Todennäköistä kuitenkin on, että Vehmersalmen seurakunta on saanut seurakuntaliitoksen jälkeen osallistua Kuopion seurakuntayhtymän taloustaloksiin. Kuvioissa 27 ja 28 on vuosilta 1999–2004 Vehmersalmen seurakunnan luvut ja vuosilta 2005–2009 Kuopion seurakuntayhtymän luvut.

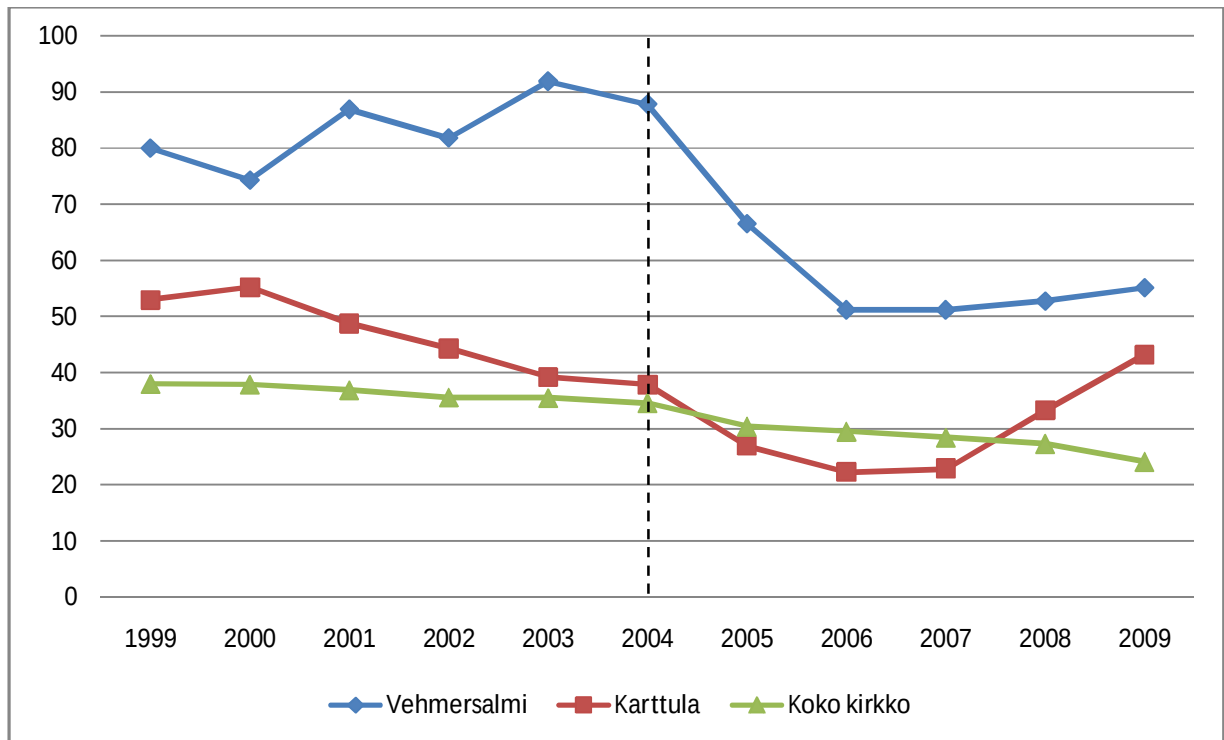

KUVIO 27. Rahat ja pankkisaamiset, rahoitusarvopaperit ja saamiset kehitys vuosina 1999–2009 (€/jäsen).

KUVIO 28. Tuloslaskelman tilikauden yli- tai alijäämän kehitys vuosina 1999–2009 (€/jäs).

Yhdistyneen Kuopion seurakuntayhtymän ja Vehmersalmen seurakunnan rahatalous on vahvistunut liitoksen jälkeen. Näillä taloustalkoilla voidaan nähdä olevan yhteys reaali-prosessiin. Osa reaalityökaluista oli liitoksen jälkeen selkeästi heikompia kuin ennen liitosta.

KUVIO 29. Lapsityön kattavuuden kehitys vuosina 1999–2009 (lapsityön ryhmiin osallistuneita % 3–14-vuotiaista).

Seurakuntaliitoksen yhteyttä Vehmersalmen seurakunnan reaalityön kehitykseen on rahataloutta helpompi analysoida. Koska Vehmersalmi liitettiin yhdeksi Kuopion seurakuntayhtymän seurakunnaksi, on Vehmersalmen seurakunnasta käytettävissä reaalityön tilastotietoa ennen ja jälkeen liitoksen.

Jumalanpalveluksissa käyminen oli vilkkaampaa liitoksen jälkeen, mutta itsenäisenä säilyneessä verrokkiseurakunnassa kehitys oli vieläkin positiivisempaa. Musiikkitilaisuuksissa käyminen oli samalla tasolla ennen ja jälkeen liitoksen. Musiikkitilaisuuksien tarjonta sen sijaan oli liitoksen jälkeen suurempi kuin ennen liitosta. Liitoksen jälkeen Vehmersalmen seurakunnassa järjestettiin vuosittain keskimäärin 0,5 musiikkitilaisuutta/ 1 000 jäsentä enemmän kuin ennen liitosta. Vapaaehtoistyöhön osallistuminen kehittyi tämän tutkimuksen indikaattoreilla mitattuna heikommin kuin verrokkiseurakunnassa. Myös lapsityön kattavuus kehittyi verrokkiseurakuntaa heikommin. Heikosta kehityssuunnasta huolimatta lap-

sityön kattavuus oli kuitenkin vuoden 2009 lopussa verrokkiseurakuntaa ja koko kirkon keskiarvoa korkeammalla tasolla. Tätä kehitystä kuvaa kuvio 29.

Koko kirkon seurakuntatyön vuosityövoima on ollut hienoisessa nousussa vuosina 1999–2009. Kaikkien seurakuntien keskimääräinen seurakuntatyön vuosityövoima oli vuosina 1999–2004 keskimäärin 1,7 ja vuosina 2005–2009 keskimäärin 1,8 henkilötyövuotta. Vehmersalmen verrokin tunnusluku oli ennen liitosta 1,9 ja liitoksen jälkeen 2,1 henkilötyövuotta. Vehmersalmen seurakunnan kehitys poikkesi sekä verrokista että keskiarvosta. Vehmersalmen seurakunnan tunnusluku oli ennen liitosta 1,9 ja liitoksen jälkeen 1,7 henkilötyövuotta.

Monella reaalityövoiman indikaattorilla mitattuna Vehmersalmen seurakunta oli keskimääräistä paremmalla tasolla ennen liitosta. Liitoksen jälkeen tunnuslukujen kehityssuunta kääntyi useasti huonompaan mutta säilyi kuitenkin keskimääräistä parempana. Kun kehitystä verrataan verrokkiseurakuntaan, oli verrokkiseurakunnan kehitys liitosvuoden jälkeen Vehmersalmea parempi kaikilla muilla indikaattoreilla paitsi järjestettyjen musiikkitilaisuuksien määrällä mitattuna.

Case Parikkala

Parikkalan seurakunnan tunnusluvut ovat olleet useamman indikaattorin kohdalla selkeästi muista poikkeavia. Seuraavassa haetaan syitä keskimääräisestä poikkeavalle kehitykselle.

Tilaisuuksiin osallistumista kuvaavien indikaattorien kehitys on ollut seurakuntaliitoksen jälkeen laskevaa. Jumalanpalveluksiin osallistuminen on ollut kolmessa liitosseurakunnassa sitä aktiivisempaa mitä vähemmän seurakunnassa on ollut jäseniä. Musiikkitilaisuuksiin osallistuminen sen sijaan on ollut ennen liitosta vilkkainta jäsenmäärältään suurimmassa eli Parikkalan seurakunnassa, jossa järjestettiin myös eniten musiikkitilaisuuksia. Jumalanpalveluksissa kävijöiden määrän pieneneminen liitoksen jälkeen on ilmeisesti osa yleistä kehitystä. Kaikissa kolmessa kirkossa on pääsääntöisesti pidetty jumalanpalveluksia. Vasta aivan viime aikoina on joitakin jumalanpalveluksia jätetty pitämättä yksittäisissä kirkkoissa. Tosin Parikkalan seurakunnan tunnusluku on vielä liitoksen jälkeenkin suurempi kuin ver-

rokkiseurakunnassa ja koko kirkossa keskimäärin. Musiikkitilaisuuksiin osallistuneiden määrän ja järjestettyjen musiikkitilaisuuksien lukumäärän kehityksellä on yhteys seurakuntaliitokseen. Tätä tukee keskustelu Parikkalan seurakunnan kirkkoherra Erkki Lemetyisen kanssa (puhelinkeskustelu 14.12.2010). Ennen liitosta vieraileva esiintyjä on voinut konsertoida kaikissa kolmessa seurakunnassa. Liitoksen jälkeen on siirrytty käytäntöön, jossa yksi esiintyjä konsertoi vain yhdessä kirkossa. Myös seurakunnan omaa musiikkitoimintaa on keskitetty saman periaatteen mukaan vuorovuosin aina yhteen kirkkoon. Musiikkitilaisuuksiin osallistuneiden määrä oli ennen liitosta huomattavasti suurempi kuin verrokkiseurakunnassa ja koko kirkossa keskimäärin. Liitoksen jälkeen Parikkalan tunnusluku tuli näiden kanssa samalle tasolle.

Toiminnan kattavuutta mitattiin lapsityön ryhmiin osallistuneiden prosenttiosuudella 3–14 vuotiaista ja diakoniatyön asiakkaiden prosenttiosuudella keskväkiluvusta. Molempien indikaattorien kehitys seurakuntaliitoksen jälkeen oli laskeva. Lapsityön kattavuus ennen liitosta oli korkein Uukuniemen seurakunnassa ja selkeästi pienin Saaren seurakunnassa. Laskusuunnasta huolimatta Parikkalan tunnusluku oli vuoteen 2008 asti selkeästi parempi kuin verrokkiseurakunnassa ja koko kirkossa keskimäärin. Vasta vuonna 2009 Parikkalan tunnusluku oli heikompi kuin verrokkiseurakunnassa. Diakoniatyön asiakkaiden määrä oli ennen liitosta suurin pienemmissä liitosseurakunnissa. Seurakuntaliitoksen jälkeen diakoniatyön asiakkaiden määrää kuvaava tunnusluku pieneni huomattavasti, mutta oli vielä pienenemisen jälkeenkin suurempi kuin verrokkiseurakunnassa ja koko kirkossa keskimäärin. Tätä kehityssuuntaa saattaa selittää se, että Parikkalan seurakunnassa on ennen liitosta ollut kolme diakonian viranhaltijaa. Liitoksen jälkeen yksi virka on jätetty täyttämättä, eli työvoimasta on vähennetty kolmannes.

Monella mittarilla mitattuna Parikkalan seurakunnan kehitys seurakuntaliitoksen jälkeen on ollut heikompaa kuin verrokkiseurakunnassa tai koko kirkossa keskimäärin. Moni reaalityönnön tunnusluku on kuitenkin lähtökohtaisesti ollut huomattavasti korkeammalla tasolla kuin verrokkiseurakunnassa tai koko kirkossa keskimäärin ja liitoksen jälkeenkin ollut vielä vähintään näiden tasolla. Parikkalan seurakunta on hyödyntänyt liitoksen mukanaan tuomia mahdollisuuksia ainakin musiikkityössä. Tämä näkyy reaalityönnön indikaattorien laskuna.

Lisäksi seurakunta on vähentänyt yhden kolmesta diakonian työntekijästään. Nämä toimet ovat antaneet liikkumavaraa rahatalouteen. Seurakunta on hyötynyt saamistaan yhdistymisavustuksista ja pystynyt niiden turvin kunnostamaan rakennuskantaansa. Yhdistymisavustukset ovat olleet suuremmat kuin liitoksen jälkeisten vuosien vuosikatteet. Rahatalouden suuri haaste tuleekin olemaan se, miten seurakunta pystyy nostamaan vuosikatteen-
sa riittävän suureksi käyttötalouden menoja ja tulevia investointeja varten.

6 Päätelmät

Tämä tutkimus on pyrkinyt luomaan uudenlaista käsitystä seurakuntien rakennemuutoksesta erityisesti liitosten aiheuttamien taloudellisten vaikutusten kannalta. Tutkimus on osa kolmivuotista (2009–2011) uudistuvat seurakunnat -tutkimushanketta, jonka tehtävänä on tuottaa vertailukelpoista tietoa seurakuntien rakenneuudistusten muutosprosesseista ja muutoksen vaikutuksista. Tässä raportissa muutosprosesseja on tarkasteltu seurakuntien taloudellisen toimintaympäristön näkökulmasta.

Seurakuntien rakennemuutoksen vauhti on tiivistynyt 2000-luvun alussa. Tämä on tapahtunut sekä kuntakentässä tapahtuneen rakennemuutoksen (Paras-uudistus), mutta myös seurakuntien omaehtoisen kehityksen vauhdittamana. Tästä syystä myös osa seurakuntien liitoksista pohjautuu alueella tai seudulla toteutuneeseen kuntaliitokseen, osa liitoksista on seurakuntien oman analyysi- ja suunnitteluprosessin tuotos. Yleisemmin on keskusteltu siitä, miten seurakunnat voisivat muodostaa riittävän suuria ja itsekannattavia talousyksiköitä tai yhteistoiminta-alueita. Lähtökohtana on riittävän suuri talousyksikkö, jossa saavutetaan suuruuden ekonomian mahdollistamat hyödyt, mutta samalla mahdollistetaan ydintehtävän toteuttaminen riittävän pienissä toiminnallisissa yksiköissä. Perusasetelma on siis monessakin mielessä hyvin samanlainen kuin kuntarakenteiden uudistamisessa, ja oikeastaan missä tahansa instituutio- tai organisaatioympäristössä, joka etsii toiminnan keskittämisen skaalaetuja, ja pohtii näin syntyviä positiivisia ja negatiivisia, tavoiteltuja ja ei-tavoiteltuja vaikutuksia.

Tutkimus on tarkastellut seurakuntaliitoksia identifioimalla tekijöitä, jotka voisivat selittää – ensi vaiheessa ainakin suuntaa-antavasti – taloudellisen tarkastelun viitekehyksessä onnistuneita ja epäonnistuneita seurakuntaliitoksia. Taloudellinen tarkastelutapa ohjaa tutkijaa kiinnittämään huomiota kahteen asiaan. Ensiksi, seurakuntaliitoksien vaikutukset voivat ilmetä rahaprosessin taloudessa, ensisijaisesti tilinpäätöksen tasapainon pitkän aikavälin hallinnassa. Toiseksi, liitoksen vaikutukset voivat näyttäytyä muutoksina seurakuntien toiminta- eli reaaliprosessissa. Tällöin analysoidaan liitosten yhteyttä seurakuntien palveluteh-

tävän tulokselliseen toteuttamiseen, toisin sanoen taloudellisuuteen, tuottavuuteen ja seurakuntalaisen saaman palvelun vaikuttavuuteen. Seurakuntien taloustarkastelu sisältää kummatkin edellä mainitut näkökulmat, niin rakennemuutosten vaikutustarkastelussa kuin missä tahansa seurakuntien ”talouden” analyysissa.

Tutkimuksessa rakennemuutosten yhteyttä seurakuntien talouskehitykseen on tarkasteltu kolmella tasolla (vrt. kuvio 2): talouskehitystä koko seurakuntakentässä vuosina 1999–2009, vuosina 2003–2007 toteutuneiden seurakuntaliitosten valossa sekä tarkemman esimerkkitarkastelun kohteeksi valituissa seurakunnissa. Tutkimusasetelmaa on pyritty vahvistamaan tarkastelulla, jossa esimerkiseurakunnissa havaittuja talouskehityksen muutoksia on tarkasteltu suhteessa laskennalliseen verrokkiin, jossa rakennemuutoksia ei ole toteutettu. Tutkimuksen aineistona on hyödynnetty seurakuntien tilinpäätösaineistoa, toiminta- ja tuloksellisuudokumentaatiota, toiminta- ja taloussuunnitelmia, liitossopimuksia sekä yksittäisiä toimijoiden haastatteluja.

Seurakuntien rakennemuutokset ja suuruuden ekonomia

Miksi rakennemuutoksia ja erityisesti seurakuntaliitoksia sitten tehdään? Tätä kysymystä tutkimus on tarkastellut teoreettisena suuruuden ekonomian periaatteena, ajatuksena mittakaavaetujen hyödyntämisestä seurakuntien palvelutoiminnassa. Tämä ajattelu korostaa yhtä tehokkaan toiminnan lajityyppiä, skaalatehokkuutta, ja yksikkökoon merkitystä sen osana. Seurakunta, kuten mikä tahansa organisaatio, toimii niukkojen taloudellisten voimavarojen puitteissa ja pyrkii sovittamaan yhteen seurakuntalaisten hengellisiä ja muita palvelutarpeita sekä tähän toimintaan osoitettuja voimavaroja. Koska tarve on tosiasiallisesti vaikea määrittää, ts. se on monitulkintainen, on myös ongelmallista kohdentaa resursseja toiminnan toteuttamiseen. Resurssien riittävyys on tässä mielessä jatkuva ongelma, niin seurakunnassa kuin muissakin organisaatioissa.

Suuruuden ekonomian ajattelutapa on tapa lähestyä edellä mainittua taloudellista ongelmaa seurakunnan kokoa koskevan tarkastelun avulla. Tällöin analysoidaan seurakunnan koon mittakaavaetuja ja -haittoja. Tehokkuuden ajattelumallina tämä on yksi näkökulma, muita keskeisiä ovat seurakuntien toiminnan prosessien organisoinnin ja johtamisen näkökulmat

(ns. tekninen tehokkuus) sekä seurakuntien palveluiden rationaalinen kohdentuminen erilaisille seurakuntalaisten ryhmille (ns. allokatiivinen tehokkuus).

Kun suuruuden ekonomian teoreettista periaatetta sovelletaan seurakuntaympäristöön, on tärkeä kiinnittää huomiota eräisiin näkökulmiin. Ensiksi, on vaikea määrittää yleispätevää ja universaalia seurakunnan jäsenmäärällä mitattua kokoa. Sen sijaan toiminnan kokoon liittyvä pohdinta tulisi yhdistää erilaisiin seurakuntien tuottamiin ja järjestämiin palveluihin. (Kallunki 2008.) Joissakin palveluissa skaalaetujen hyödyntäminen voi olla helpompaa, joissakin vaikeampaa. Esimerkiksi, erilaisten tukipalvelujen järjestämisessä voi olla mahdollista hyödyntää suuruuden ekonomian periaatetta. Tämä koskee erityisesti tukipalveluja, joissa palvelun sisältö on suhteellisen selkeästi standardoitavissa. Toiseksi, on täsmennettävä mistä ”koosta” puhutaan. Suuruuden ekonomian mahdollistamat tehokkuushyödyt syntyvät ennen muuta palvelutuotantoyksiköiden ja toimipisteiden verkon rakenteiden uudistamisessa, ei sinällään seurakunnan jäsenmäärän kasvattamisessa. Tässä mielessä jäsenmäärältään pienessä seurakunnassa voi olla suurehkoja toimintayksiköitä, kun vastaavasti jäsenmäärältään isossa seurakunnassa palvelujen tuottamisen rakenne ja verkot voivat olla hyvinkin pirstaloituneita. Kolmanneksi, seurakuntien rakennemuutoksissa on tasapainoteltava mittakaavaetujen ja -haittojen välillä. Esimerkiksi, seurakunnan koon kasvattaminen voi edistää mittakaavaetuja tietyllä alueella, mutta voi saada aikaan ongelmia vaikkapa seurakuntalaisten palvelujen alueellisessa ja maantieteellisessä kattavuudessa tai yhteisöllisyyden ja seurakuntaan identifioitumisen osa-alueessa. Samalla kun suuruuden ekonomian periaatetta on myös seurakuntaympäristössä tarkasteltava kriittisesti, on nähtävissä, että periaatteen ymmärrys sisältää useita arkitotuuksia, jotka eivät ole tutkimuksellisesti erityisen perusteltuja.

Tarkastellaan seuraavaksi tämän tutkimuksen keskeisiä empiirisiä havaintoja tästä näkökulmasta.

Rakennemuutosten yhteys seurakuntien talouskehitykseen – tutkimuksen keskeiset empiiriset tulokset

Taulukko 15 kokoaa tutkimuksen empiiristä tarkastelua. Taulukkoon on koottu tämän tutkimuksen 3. vaiheen esimerkkiliitokset (raportin luku 6) sekä viimeiselle riville kaikki 2. vaiheessa mukana olleet 20 seurakuntaliitosta (raportin luku 5). Taulukossa muuttujat ”talouden tasapaino” ja ”rahoitusvarallisuus” koskevat liitosten yhteyttä seurakuntien rahaproessin tarkasteluun, kun taas muut muuttujat ”tilaisuuksiin osallistuminen”, ”vapaaehtoistyöhön osallistuminen”, ”toiminnan kattavuus” ja ”henkilöstöresurssit” jäsentävät yhteyttä liitosten ja seurakuntien reaali-proessin välillä. Kutakin muuttujaa on kuvattu useammalla indikaattorilla, eli esimerkiksi talouden tasapainon muuttujaa on tarkasteltu sekä seurakunnan tilinpäätöksen yli- ja alijäämän sekä vuosikate-nettoinvestoinnit indikaattoreiden avulla.

Taulukossa liitoksen ja seurakunnan taloutta kuvaavan indikaattorin yhteys määritellään joko positiiviseksi (+) tai negatiiviseksi (-). Lisäksi raportoidaan myös se, mikäli erityistä yhteyttä ei näyttäisi olevan (taulukossa 0) tai jos yhteys on indikaattorikehityksen valossa erityisen monitulkintainen (taulukossa ?). Yhteys voi rakentua joko aineistosta tehdyn tulkinnan perusteella sinällään (kaikki 2003–2007 seurakuntaliitokset) tai suhteessa määriteltyyn verrokkiseurakuntaan (tutkitut esimerkkiliitokset). On hyvä huomata, että tässä esitetyt yhteydet perustuvat enemmänkin samanaikaisuuteen kuin kausaalisuuteen ja syy-seuraussuhteisiin. On vaikea päätellä esimerkiksi, että toteutunut liitos voisi olla yksiselitteinen syy vaikkapa seurakunnan toiminnan kattavuuden tietynsuuntaiselle muutokselle. Syy-seuraussuhteen tarkka analyysi edellyttäisi tämän tutkimuksen ulkopuolelle rajattujen asioiden ja muuttujien tarkastelua. Lisäksi monessa tapauksessa on myös niin, että indikaattorin liitoksen jälkeinen kehitys voi näyttää negatiiviselta, mutta suhteessa verrokkiin kehitys on samansuuntainen. Rakennemuutosten todellisten nettovaikutusten ymmärtäminen edellyttää siis tulkintaa tilanteesta, jossa mitään ei tehdä. Liitosten ansioiksi on helppo lukea asioita, jotka eivät ole syitä, vaan samanaikaisuuksia. Toisaalta rakennemuutoksia voidaan syyttää kehityksestä, joka olisi ehkä muutenkin tapahtunut tai joka ei välttämättä liity tehtyyn liitokseen.

TAULUKKO 15. Liitosten yhteys seurakuntien talouskehitykseen: tutkimuksen empiiriset havainnot

	Talouden tasapaino		Rahoitus- varallisuus		Tilaisuuksiin osal- listuminen			Vapaaehtoistyöhön osallistuminen		Toiminnan katta- vuus		Henkilöstöresurssit
	Yli- tai alijäämä	Vuosikate – net- toinvestoinnit	Lainakanta	Rahat ja pank- kisaamiset	Jumalanpalve- lukset	Musiikkiilai- suudet	Musiikkiilai- suuksien määrä	Diakonian va- paaehtoiset	Yv-keräyksen tuotto	Lapsityö	Diakonia	Seurakuntatyö
Vehmersalmi	0	0	0	0	?	?	+	-	-	-	0	-
Mynämäki	+	?	0	+	0	+	+	+	0	-	+	0
Pöytyä	+	+	0	-	-	+	+	-	0	?	-	0
Parikkala	?	-	0	-	-	-	-	-	0	0	-	0
Virolahti	+	+	0	+	0	+	+	0	0	-	-	-
Kaikki tutki- muksen 2. ja 3. vaiheen liitok- set	+	+	0	+	Rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.							

Kun tarkastellaan liitosten yhteyttä seurakuntien rahaprosessin talouteen, liitoksilla näyttäisi olevan positiivinen yhteys. Tässä yhteydessä on huomattava yhdistymisavustusten suuri merkitys talouden tasapainoon, konkreettisina esimerkkeinä mainittakoon vaikkapa Mynämäen ja Mietoisen sekä Pöytyän ja Karinaisen liitokset. Kaikissa tapauksissa yhdistymisavustus on ollut yhteydessä talouden tasapainon kehitykseen, mikä nostaa esille yleisemmän keskustelun yhdistymisavustuksen luonteesta seurakuntaliitoksissa. Mikä on tarkkaan ottaen yhdistymisavustuksen rooli ”avustuksena” tai ”kannustimena” liitosten toteuttamisessa? Koska osa seurakuntaliitoksista noudattaa kuntajaon muutosta, yhdistymisavustuksen kannustinvaikutus voi olla erilainen kuin liitoksessa, joka pohjautuu seurakuntien

omaehtoiseen haluun yhdistyä. Toisaalta, liitosten taloudellisten vaikutusten pitkän aikavälin hyötyjen ja haittojen tulkinta edellyttää yhdistymisavustuksen vaikutuksen sisällyttämistä tasapainon tarkasteluun. Yhdistymisavustuksella tuetaan liitoksia, joiden kokonaishyödyt pohjautuvat olettamukseen suuruuden ekonomian periaatteen toteuttamisesta. Hyödyt ovat kuitenkin myös epävarmoja. Jos siis liitos toteutetaan ja johdetaan hallitusti, vaikutukset voivat olla positiivisia, mutta mikäli hyötyjen tulkinta pohjautuu vain tilinpäätöksen tasapainon kehitykseen, tarkastelukulma on ainakin lyhyellä aikavälillä liian rajoittunut.

Seurakuntien lainakantaan ja velkaantuneisuuteen liitoksilla ei näyttäisi olevan erityistä yhteyttä. Tämä päätelmä voidaan tehdä niin esimerkkiseurakuntien liitoksista kuin liitoksista yleisemminkin (ks. taulukko 15). Mielenkiintoinen näkökulma on se, miten nettoinvestoinnit käyttäytyvät ennen liitosta, eli onko tieto toteutuvasta liitoksesta vaikuttanut seurakunnan ”maailmanlopun meiningin” kaltaiseen investointikäyttäytymiseen. Tutkimus havaitsi tähän liittyvää suuntaa-antavaa evidenssiä (vrt. taulukko 15). Ei ole perusteita väittää, että tieto liitoksista olisi vaikuttanut seurakuntien tehottomaan investointikäyttäytymiseen juuri ennen liitoshetkeä. Voihan olla esimerkiksi niin, että pienen seurakunnan investointitarve on ollut jo olemassa ennen liitoshetkeä, mutta tieto liitoksesta ja tulevasta laajemmasta organisaatorakenteesta on tukenut investointipäätösten tekemistä. Kysymys ei ole siis siitä, että seurakunnat olisivat tehneet ”turhia” investointeja, vaan myös siitä millaisia seurakunnille tärkeitä investointeja voidaan toteuttaa jo siinä vaiheessa, kun on olemassa tieto tulevista ”leveämmistä hartioista”. Tämä korostaa kahta suuruuden ekonomian periaatteen tärkeyttä ominaispiirrettä. Ensiksi, kyse on monipuolisemmasta mahdollisuudesta hallita talouden riskejä. Pieni seurakunta voi jättää toteuttamatta investointeja, jotka tosiasiallisesti voisivat edistää sen talouden tasapainoa ja tuloksellisuutta pitkällä aikavälillä. Tällöin syynä voi olla juuri yksikön pienuus. Toiseksi, rakennemuutoksiin liittyy monimutkainen päätöksenteon dynamiikka ja ennakointi. Liitosten todellisten hyötyjen kartoittaminen edellyttää myös tämän dynamiikan huomioon ottamista. Karrikoiden, millaisia liitosten hyötyjen tulisi olla, jotta maailmanlopun meininki on taloudellisessa mielessä katettu?

Useat seurakuntaliitoksia koskevat epävarmuustekijät kytkeytyvät olettamuksiin toiminnan kehittymisestä, yhteisöllisyydestä ja seurakuntalaisten identiteettien rakentumisesta. Mitä

tutkimuksen empiiriset tulokset antavat tälle pohdinnalle? Tarkastellaan seuraavassa muutamia keskeisiä havaintoja.

Liitosten yhteys tilaisuuksiin osallistumiseen näyttäisi olevan hieman erilainen riippuen siitä, mistä tilaisuudesta on kyse. Jumalanpalveluksiin osallistumiselle yhteys näyttäisi olevan joissakin tapauksissa negatiivinen (Pöytyä ja Parikkala), kun taas musiikkitilaisuuksiin osallistumiselle vaikutus näyttäisi olevan vastakkainen (Mynämäki, Pöytyä ja Virolahti). On tärkeä huomata, että kyse on muutoksesta. Toisin sanoen, voi olla niin, että tilanne ennen liitosta on ollut maan keskiarvoon nähden huomattavan korkea (esimerkiksi Parikkala) ja liitoksen jälkeen kehitys on asettunut lähemmäksi yleistä keskiarvoa. Voidaan jopa kysyä, onko tilanne ennen liitosta ollut resursseihin nähden ylimitoitettu. Tarkempi tarkastelu voisi johdattaa pohtimaan sitä, mitä osallistumismuutosten taustalla voisi konkreettisesti olla. Kyse voi olla esimerkiksi kävijämäärä/jäsen indikaattorin herkkyydestä laskentaolettamuksille. Kysymys voi olla tietysti myös siitä, että seurakuntalaisen identifioituminen seurakuntaan heikkenee liitoksen seurauksena. Tämä tutkimus ei ole tarkastellut seurakuntalaisten käsityksiä liitoksen aiheuttamista vaikutuksista identifioitumisen ongelmaan. Se on eräs erityisen tärkeä jatkotutkimuksen kohde. Miten suurempi seurakunnan koko heijastuu ihmisten identifioitumiseen ”omaan” seurakuntaan?

Vapaaehtoistyön merkitys on myös erittäin tärkeä seurakuntalaisen identiteetille ja yhteisöllisyyden kokemukselle. Tutkimuksen perusteella liitoksilla on tähän kahtalainen yhteys, mikä voi olla tärkeä huomio ajatellen suuruuden ekonomiasta tehtäviä päätelmiä yleisemminkin. Mikä voisi selittää esimerkiksi sen, että yhteisvastuukeräyksen tuotto ja näin kuvattu vapaaehtoistyön aktiviteetti ei muutu? Tosiasia on varmastikin se, että liitos ei vaikuta kaikkiin asioihin. Yhteisvastuukeräyksen kaltainen toiminta voi pysyä suhteellisen muuttumattomana riippumatta siitä yleisemmästä taloudellisesta ja hallinnollisesta viitekehyksestä, jossa seurakunta toimii. Vastaavasti on nähtävissä, että tutkituissa esimerkiseurakunnissa diakoniatyön vapaaehtoisten suhteellinen määrä pääsääntöisesti pieneni. Kyse voi olla yksinkertaisesti pienten lukumäärien muutosten vaikutuksista kuin myös siitä, että suuremmassa yksikkökoossa vapaaehtoistyön suhteellinen rooli muuttuu. Jälkimmäisen näkökulman todentaminen edellyttäisi jatkotutkimusta (vrt. aiemmin).

Yleisen oletuksen mukaan suuruuden ekonomia mahdollistaa organisaatioyksiköiden keskittymisen ydintoimintaan. Toimintoja tehostetaan ja näin syntynyt hyöty voidaan kanavoida organisaation kannalta keskeisiin tehtäviin. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että liitosseurakuntien vuosityövoiman muutos eroaa koko kirkon samanaikaisesta kehityksestä. Kun koko kirkossa vuosityövoima on ollut hienoisessa nousussa, on viidessä esimerkkiliitoksessa suunta ollut toinen. Esimerkkiliitosten vuosityövoima pieneni myös verrokkiseurakuntiin verrattuna. Vuosityövoiman pienenemistä ei voida kohdistaa yksiselitteisesti mihinkään tämän tutkimuksen pääluokkaan, eikä ainakaan lyhyellä aikavälillä ole nähtävissä uudenlaista vuosityövoiman keskittymistä seurakuntien ydintoimintoihin.

Lopuksi

Tutkimuksen perusteella voidaan nähdä, että monet suuruuden ekonomian periaatteet toimivat seurakuntaympäristössä itse asiassa hyvin samalla tavalla kuin muissa organisaatioissa, esimerkiksi kuntakentässä. Voidaan määritellä hyvin samanlaiset epävarmuustekijät ja myös mahdollisuudet, joita liitosten avulla voidaan taloudellisessa mielessä saavuttaa. Tämä tutkimus korostaa sitä näkökulmaa, että seurakuntaliitosten taloudellisten vaikutusten arviointi on toteutettava monipuolisesti ja laaja-alaisesti. Taloudellisesta näkökulmasta kyse ei ole optimaalisen seurakuntakoon hakemisesta ja määrittämisestä, vaan ennemminkin suuruuden ekonomian hyötyjen ja haittojen keskinäisestä tasapainottamisesta. Tutkimuksellisessa mielessä ei ole siis olemassa determinististä mekanismia, jolla taloudellinen rationalismi ohjaa myös seurakuntien toiminnan kohti suuruuden ekonomiaa. Sen sijaan on olemassa alueita ja prosesseja, joissa yksikkökoon kasvattaminen ja toimintojen keskittäminen voi auttaa seurakuntia suuntaamaan toimintaansa hengellisen toiminnan ydinalueelle. ”Hallinto” ei kaikeksi ole seurakuntien ydintoimintaa. Vastaavasti on mietittävä prosesseja, joissa pienuus ja läheisyys voi olla seurakuntalaisen etu.

Seurakuntaliitoksen lopullinen onnistuneisuus määrittyy suurelta osin tavoissa, joilla muutosprosessi ohjataan ja johdetaan. On tärkeä, että muutosprosessin johtaminen pohjautuu perusteltuun tietoon. Esimerkiksi, ihmisen halukkuutta kirkolliseen vapaaehtoistyöhön ei välttämättä määritä vain se taloudellis-hallinnollinen rakenne, jossa toiminta toteutuu. Täl-

laisen väittämän perustelu edellyttäisi laajempaa syy-seuraussuhteiden kuvausta, jossa suuremman yksikkökoon ja vapaaehtoistyön aktiivisuuden väliin tulevat muuttajat kartoitetaan systemaattisesti. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta se, että seurakuntaliitosten ja yhteisöllisyyden välinen suhde on huomattavasti monitulkintaisempi kuin arkiajattelussa yleisesti oletetaan.

LÄHTEET

Aaltonen, Juho, Kangasharju, Aki & Moisio, Antti

2009 Vuoden 2009 kuntaliitokset - Kuvailutietoa kunnista. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT-muistiot 1.

Banker, Rajiv D.

1984 Estimating Most Productive Scale Size Using Data Envelopment Analysis. *European Journal of Operational Research* 17, s. 35–44.

Capello, Roberta & Camagni, Roberto

2000 Beyond Optimal City Size: An Evaluation of Alternative Urban Growth Patterns. *Urban Studies* 37:9, s. 1479–1496.

Farrell, M.J.

1957 The measurement of Productive Efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society* 120, Series A, s. 253–290.

Fountain, Jane E.

2001 Paradoxes of Public Sector Customer Service. *Governance: An International Journal of Policy and Administration* 14:1, s. 55–73.

Holzer, Marc, Fry, John, Charbonneau, Etienne, van Ryzin, Gregg, Wang, Tiankai & Burnash, Eileen

2009 Literature Review and Analysis Related to Optimal Municipal Size and Efficiency. Newark: Rutgers University. School of Public Affairs and Administration.

Kallunki, Valdemar

2008 Kirkon etuoikeus vai modernia yhteistyötä? Kuntien ja seurakuntien yhteistyö sosi-
aali- ja kasvatustyössä, Kunnallistieteellinen aikakauskirja, Vol. 36, No. 3, s. 289–
318.

Keso, Vesa

2009 Pysyvien vastaavien arvostamisen vaikutus seurakunnan talouden tasapainoon. Pro
gradu -tutkielma. Tampereen Yliopisto. Taloustieteiden laitos.

Kirkkojärjestys (1055/1993).

Kirkkolaki (1054/1993).

Kirkon tilastollinen vuosikirja. Sarja 2000–2008. Helsinki. Kirkkohallitus.

Laki kunta- ja palvelurakenneuudistuksesta 169/2007.

Lapsley, Irvine & Mitchell, Falconer (toim.)

1996 Accounting and Performance Measurement. Issues in the Private and Public Sec-
tors. London: Paul Chapman Publishing.

Loikkanen, Heikki A. & Susiluoto, Ilkka

2005 Paljonko verorahoilla saa? Kuntien peruspalvelutarjonnan kustannustehokkuuden
erot ja niitä selittävät tekijät vuosina 1994–2002. Helsinki: Kunnallisalan kehittä-
missäätiö. Kunnallisalan kehittämissäätiön julkaisuja, no. 50.

Luoma, Kalevi & Moisio, Antti 2005

Kuntakoko, kuntien menot ja palvelutuotannon tehokkuuserot. Helsinki: Valtion
taloudellinen tutkimuskeskus. VATT-muistioita 69.

Monikasvoinen kirkko

- 2008 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103.

Meidän kirkko, osallisuuden yhteisö

- 2007 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoteen 2015 laatineen työryhmän mietintö. Kirkon keskushallinto sarja C 2007:10. Helsinki.

Meklin, Pentti

- 2001 Milloin kunnilla menee hyvin? Tunnusluvut kunnan talouden kuvaajana, Kunnallistieteellinen aikakauskirja 2/2001, Kunnallistieteen yhdistys, s. 142–146.

Moomaw, Ronald L.

- 1981 Productivity and City Size: A Critique on the Evidence. The Quarterly Journal on Economics 96:4, s. 675–688.

Muuttuvien yhteisöjen kirkko

- 2007 Kirkkohallituksen 25.10.2005 asettaman seurakuntarakennetyöryhmän mietintö. Kirkon keskushallinto sarja C 2007:9. Helsinki.

Nieminen, Risto T.; Vallenius, Leena; Tähkänen, Mikko

- 2005 Seurakuntarakenne murroksessa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 92. Tampere.

Palmu, Harri

- 2010 Tavoitteista totta. Johtavien luottamushenkilöiden ja henkilöstön kokemukset seurakuntien rakennemuutosten suunnitteluvaiheesta, uudistuksen vaikutuksista ja uudistukselle asetettujen tavoitteiden toteutuksesta. Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 2010:19.

Saarimaa, Tuukka & Tukiainen, Janne

- 2010 Coalition formation and political decision making: Evidence from Finnish municipal merges. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT Working Papers 19/1010.

Sinervo, Lotta-Maria

- 2009 Monitulkintaisuus ja kuntatalouden tasapaino, teoksessa Vakkuri, Jarmo (toim.). Paras mahdollinen julkishallinto, Helsinki: Gaudeamus.

Vakkuri, Jarmo

- 2010 Suureksi kasvamisen dilemma – suuruuden ekonomia kuntakehittämisen periaatteena, Kunnallistieteellinen aikakauskirja, Vol. 38, No. 2, s. 117–119.

Vakkuri Jarmo, Kallio Olavi, Tammi Jari, Meklin Pentti & Helin Heikki

- 2010 Matkalla kohti suuruuden ekonomiaa? Kunta- ja paikallistalouden lähtökohdat Paras-hankkeessa. Paras-ARTTU-ohjelman tutkimuksia, no. 3. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 2010.

Tähkänen, Mikko

- 2007 Edessämme historian nopein rakennemuutos. 18.5.2010.
<http://kirkonkello.ejulkaisu.fi/cgi-bin/linnea.pl?document=00010102>